

PODSTAWY PRAWA

PODRĘCZNIK. STUDIA PRZYPADKÓW

PODSTAWY PRAWA

Część pierwsza Podręcznik

Justyna Trubalska

Lublin 2021

Seria wydawnicza:

Kompetencje, Wiedza, Innowacje – Zintegrowany Program Rozwoju WSEI w Lublinie –
Etap II

Tom 8

PODSTAWY PRAWA

Cz. I - Podręcznik Cz. II - Studia przypadków

Autor:

Justyna Trubalska

ORCID: 0000-0001-6508-0580

Recenzenci:

dr hab. Katarzyna Popik-Konarzewska, prof. WSEI

dr Mariusz Paździor, prof. WSEI

Korekta:

Teresa Markowska

Skład, łamanie:

Marta Krysińska-Kudlak

Projekt okładki:

Patrycja Kaczmarek

Grafika na okładce:

freepik/Freepik.com

Racool_studio/Freepik.com

@Copyright by

Innovatio Press, Lublin 2021

Wszelkie prawa zastrzeżone. W sprawie kopiowania lub rozpowszechniania fragmentów albo całości niniejszej pracy należy kontaktować się z wydawcą.

Publikacja oraz recenzje zrealizowano w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Proces wydawniczy (korekta, skład) sfinansowano z dotacji na zadania związane z zapewnieniem osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia.

Printed in Poland

Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe

Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji

20-209 Lublin, ul. Projektowa 4

tel.: +48 81 749 17 77, fax: + 48 81 749 32 13

www.wsei.lublin.pl

ISBN – wersja elektroniczna: 978-83-66159-82-2

Spis treści

Wprowadzenie.....	5
1. Prawo a inne systemy norm społecznych	8
1.1. Pojęcie prawa.....	9
1.2. Świadomość prawna	14
1.3. Funkcje prawa	16
1.4. Normy prawne	18
1.5. Normy pozaprawne	20
1.6. Stanowienie prawa, legalizacja prawa a stosowanie i wykładnia prawa	22
1.7. Kultury prawne	35
1.8. Zadania kontrolne.....	41
2. Budowa normy prawnej.....	45
2.1. Zadania kontrolne.....	51
3. Przepisy prawne i ich podział	55
3.1. Akt normatywny	58
3.2. Zadania kontrolne.....	63
4. Praworządność.....	67
4.1. Zadania kontrolne.....	75
5. Źródła prawa. System źródeł prawa. System źródeł prawa	80
5.1. Źródła prawa	81
5.2. System źródeł prawa.....	83
5.2.1. Podział prawa w ramach systemu prawa	88
5.3. System źródeł prawa Rzeczypospolitej Polskiej	94
5.3.1. Konstytucja	98
5.3.2. Ustawy	103
5.3.3. Umowy międzynarodowe i prawo Unii Europejskiej.....	108

5.3.4. Rozporządzenia	109
5.3.5. Uchwały	110
5.3.6. Zarządzenia	110
5.3.7. Akty prawa miejscowego.....	110
5.4. Zadania kontrolne.....	111
6. Stosunek prawny	117
6.1. Zadania kontrolne.....	126
Podsumowanie	130
Bibliografia.....	131
Odpowiedzi do pytań testowych	133

Wprowadzenie

Prawo stanowi jeden z najbardziej istotnych sposobów wzajemnej komunikacji między różnorodnymi podmiotami funkcjonującymi w przestrzeni społecznej. Tym samym **reguluje ono relacje, zarówno na terytorium danego państwa, jak również w skali międzynarodowej**. Prawo wyznacza granice funkcjonowania podmiotów na danym terytorium, podmiotów obejmujących zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne. Prawo określa **relacje państwo-jednostka, a także kompetencje organów państwowych**. Zatem stanowi pewnego rodzaju więź, która spaja społeczeństwo na terytorium danego państwa, a jednocześnie stanowi wartość kulturową danego narodu. Prawo tworzy ramy działania, zarówno w odniesieniu do jednostek, społeczeństwa, jak i aparatu państwowego. Dodatkowo porządkuje ono relacje, wskazuje na hierarchię podmiotów i jest gwarantem realizacji funkcji, które spoczywają na państwie i jego organach. W demokratycznych państwach prawnych to **prawo jest wartością**, która wyznacza ramy funkcjonowania podmiotów, wskazuje na ich hierarchię oraz przyznaje właściwe im kompetencje w zakresie regulacji stosunków społecznych.

Rola prawa jest szczególnie istotna z punktu widzenia realizacji zasad, wynikających z istoty demokratycznego państwa prawnego. W praktyce oznacza to, że **prawo stoi ponad wszystkimi relacjami, podmiotami i instytucjami**. Zostało przyjęte w celu gwarancji podstawowych praw człowieka i obywatela, a także wyznacza kompetencje i granice funkcjonowania organów państwowych. O doniosłej roli prawa świadczy również jego nadrzędność w stosunku do relacji pomiędzy innymi systemami pozaprawnymi, jak też w stosunku do pozycji osób sprawujących władzę w danym okresie. Osoby te są zobowiązane do działania i funkcjonowania w granicach i zakresie wskazanym w regulacji prawnej.

Zasadne jest, niezależnie od kierunku studiów, **poznać siatkę pojęciową z zakresu prawa**, a w szczególności poznać jego stosowanie. Jest to nieodzowny element funkcjonowania jednostki w społeczeństwie. Zrozumienie norm prawnych, ich tworzenia, obowiązywania oraz wynikających z nich skutków jest naturalnym elementem funkcjonowania jednostek w społeczeństwie, niezależnie od charakteru jednostki. Swobodne posługiwanie się pojęciami z podstaw prawa nie tylko pozwoli na zrozumienie funkcjonowania aparatu państwowego, ale również – z punktu widzenia praktyki – pozwoli na uniknięcie wielu negatywnych następstw, wynikających z nieznamomości prawa.

Celem podręcznika jest omówienie zagadnień z zakresu podstaw prawa, w tym jego stosowania. Tak sformułowany cel determinuje przyjęcie uporządkowanej struktury opracowania. Skrypt składa się z sześciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym wskazano na pojęcie i zakres prawa. W rozdziale poruszono zagadnienia związane ze świadomością prawną oraz funkcjami prawa, a także dokonano omówienia charakteru norm prawnych i pozaprawnych. Istotnym elementem rozdziału jest przybliżenie czytelnikowi zagadnienia stanowienia prawa i jego legalizacji, a także stosowania prawa i jego wykładni. W celu wskazania różnorodności systemów prawnych w rozdziale omówiono kultury prawne (kontynentalna, anglosaska, judaistyczna oraz islamska). W rozdziale drugim skoncentrowano się na budowie normy prawnej. Rozdział trzeci stanowi kontynuację podjętych rozważań i dotyczy interesującej materii przepisów prawnych oraz ich podziału. Szczegółowo omówiono akt normatywny i jego elementy. W rozdziale czwartym skoncentrowano się na przedstawieniu zagadnień dotyczących praworządności. W tej części, obok omówienia pojęcia i zakresu praworządności, wskazano główne instytucje, które stoją na straży praworządności w Polsce. W rozdziale piątym omówiono istotę źródeł prawa, dokonano podziału prawa, wynikającego z rozwiązań doktrynalnych i praktycznych w ramach systemu prawa, a także zawarto szczegółowe rozważania na temat systemu źródeł prawa w Polsce. W rozdziale szóstym skoncentrowano się na zagadnieniach dotyczących charakteru stosunków prawnych.

Z uwagi na charakter opracowania, dokonano omówienia kluczowych zagadnień, najbardziej reprezentatywnych dla podstaw prawa.

Warto podkreślić, że w każdej części pracy wskazano na liczne przykłady wynikające z praktyki tworzenia, stosowania i egzekwowania prawa. Opracowanie zawiera syntetyczne przedstawienie zagadnień związanych z podstawami prawa.

Weryfikacja wiedzy następuje po każdym z rozdziałów. W bloku kontrolnym znajdują się dwa rodzaje ćwiczeń: zagadnienia do omówienia, które mogą również stanowić punkt wyjściowy do dyskusji w zakresie zagadnień poruszanych w danym rozdziale, a także test jednokrotnego wyboru.

1. Prawo a inne systemy norm społecznych

1.1. Pojęcie prawa

Prawo jest jednym z najdonioślejszych **sposobów wzajemnej komunikacji między różnorodnymi podmiotami społecznymi** w skali danego społeczeństwa, a także w ujęciu międzynarodowym.

Pojęcie „prawo” jest terminem wieloznacznym. Wieloznaczność jest konsekwencją sporów doktrynalnych w zakresie jego istoty i funkcji. Jednakże w toku wskazanej dyskusji warto wskazać na dwa podejścia. Pierwsze, definiuje **prawo jako szczególne normy postępowania (norma prawna)**, dające się wyodrębnić z ogółu norm społecznych (moralnych, religijnych, obyczajowych itp.). Podejście to wskazuje na fakt, że prawo stanowi jedną z wielu determinant kształtowania relacji w danej organizacji, a co za tym idzie prawo stanowi czynnik zarówno warunkujący, jak również prawo jest warunkowane przez te relacje. Drugie podejście określa **prawo jako swoiste, nie-normatywne fakty społeczne (zachowania, wartości, itp.)**. Oznacza to, że drugie z podejść wskazuje na sposób tworzenia i legalizacji prawa w organizacji państwowej.

W tym miejscu warto wskazać, iż w doktrynie oraz literaturze przedmiotu można wyodrębnić następujące **konceptje prawa**: tzw. **prawnonaturalne, pozytywistyczne** oraz **normatywne**. Wskazane konceptje podejmują próbę wyjaśnienia pochodzenia prawa. W tzw. **prawnonaturalnych konceptjach prawa**, prawo jest definiowane jako normy postępowania, które kształtują się w sposób niezależny od ludzkiego ustawodawcy. Zatem z założenia nie pochodzą od organu, który posiada kompetencje do jego stanowienia, a pochodzą od istoty nadprzyrodzonej (Bóg), bądź wynikają z nadrzędnych cech natury ludzkiej (człowiek). Źródła pochodzenia omawianej koncepcji można dostrzec już w starożytności, w której odwoływano się do postulatu głoszącego, że prawo powinno być zgodne z naturą człowieka. Jednak sama natura człowieka była i jest różnie postrzegana. Z jednej strony Arystoteles twierdził, że ludzie z natury są równi, z drugiej strony Hipiasz uważał, że wszyscy rodzą się równi, a nierówności wynikają z niesprawiedliwości społecznej. Koncepcja ta w czasach średniowiecza została zdominowana przez postulaty wynikające z doktryny katolickiej. Zatem odwoływano się do trójpodziału prawa: prawo boskie, prawo naturalne, prawo pozytywne (ludzkie). Głównym założeniem w omawianym okresie było odwołanie do Boga jako najważniejszego

źródła prawa. Jednocześnie podkreślano, że człowiek poznaje prawo w sposób pośredni, np. za pośrednictwem swojego sumienia, a prawo naturalne posiada bardzo ogólny charakter, np. nakaz czynienia dobra. Prawo pozytywne ma pierwszeństwo przed prawem naturalnym, które pełni funkcję wspomagającą przy ocenie zachowań ludzkich. Prawo naturalne zostało zawarte w dekalogu.

Kontynuacją odwoływania się do praw naturalnych, które wynikają z woli człowieka, stała się **koncepcja prawa w oświeceniu**. W ówczesnym czasie podkreślano, że źródłem prawa naturalnego jest natura człowieka. Przedstawicielami wskazanego podejścia byli, między innymi: Hugo Grocjusz, Jean-Jacques Rousseau, Thomas Hobbs. Wskazani przedstawiciele różnie podchodzili do natury człowieka, np. T. Hobbs uważał, że ludzie z natury są źli i dlatego w swoim zachowaniu dążą do wojny. W swoim dziele *Lewiatan* zawarł postulat konieczności zawarcia umowy społecznej, której celem będzie zapobieganie wojnom. Umowa społeczna podlega kontroli suwerena – Lewiatana. Lewiatan uosabia państwo i jego struktury, które poprzez przymus jest w stanie zapewnić spójność społeczno-polityczną. T. Hobbs zakładał racjonalność jednostki, która dla osiągnięcia własnych celów jest w stanie zrezygnować z pewnych przywilejów oraz ograniczenia wolności w imię osiągania korzyści, wynikających z pokojowego współżycia. Z kolei J.J. Rousseau zakłada, że człowiek z natury jest dobry. W swojej koncepcji umowy społecznej odwołuje się do sytuacji, która zmusza społeczeństwo do jej zawarcia w sytuacji zagrożenia i tym sposobem dąży do zachowania pewnej równowagi pomiędzy najsłabszymi i najsilniejszymi jednostkami w społeczeństwie. W sytuacji zagrożenia dla danej społeczności, istotne jest zawarcie umowy społecznej, która zapewni jej członkom przetrwanie.

Użyteczność koncepcji praw naturalnych została podważona w XIX wieku. W omawianym okresie koncepcja praw naturalnych ustąpiła **konceptjom pozytywistycznym**. W ich ramach można wyodrębnić dwie przeciwstawne postawy. Pierwsza, **racjonalno-konstruktywna**, której przedstawicielem był m.in. J. Bentham, zakładająca, iż proces tworzenia prawa odbywa się w sposób świadomy oraz celowy i w ten sposób tworzy się ustrój, państwo zaś racjonalnie kształtuje stosunki społeczne. Zatem akt tworzenia prawa jest prze-myślany i służy celom określonym przez prawodawcę. Z kolei druga

postawa, **ewolucyjno-organiczna** (K. Savigny), odnosi się do tzw. prawa żywego. W myśl tego postulatu ludzie i społeczeństwo w sposób spontaniczny kształtują reguły zachowania. Zatem, rola prawodawcy ogranicza się do nadania statutu/godności prawa normom zachowania samorzutnie kształtującym się w społeczeństwie. W tym ujęciu rola prawodawcy sprowadza się do „zatwierdzania” norm ukształtowanych w danym społeczeństwie, a sam prawodawca nie posiada siły sprawczej w zakresie tworzenia norm prawnych.

Praktyka tworzenia prawa w sposób jednoznaczny wskazuje, iż przyjęło się pierwsze z prezentowanych podejść. Wynika to ze świadomego i celowego działania struktur państwowych w zakresie regulacji coraz większego zakresu spraw, związanych z codziennym funkcjonowaniem i odpowiada uwarunkowaniom oraz potrzebom w momencie tworzenia prawa. Pogląd o podstawowej roli organów państwa, które to organy posiadają jasno określone kompetencje w zakresie tworzenia prawa, należy uznać za aktualny i efektywny. Zatem w każdym **współczesnym demokratycznym państwie prawnym można wskazać organy, które posiadają kompetencje w zakresie ustawodawstwa**, np. w Polsce – Sejm i Senat, w Niemczech – Bundestag.

Po II wojnie światowej powrócono do tworzenia prawa w myśl koncepcji prawnonaturalnych. Na skutek doświadczeń, wynikających z komunizmu oraz faszyzmu, podważano argumenty o roli i użyteczności prawa stanowionego, wskazując na fakt, że prawo stanowione przez organy posiadające kompetencje w omawianym zakresie, potencjalnie może stanowić zagrożenie zarówno dla porządku państwowego, jak i porządku międzynarodowego.

Podkreślenia wymaga fakt, iż w omówionych dotąd koncepcjach prawo naturalne ma charakter norm i reguł wyższego rzędu, które istnieją niezależnie od ludzkiej woli. Zgodnie z omawianą koncepcją **prawo naturalne ma pierwszeństwo przed prawem stanowionym**.

Natomiast w koncepcjach pozytywistycznych podkreśla się rolę prawa stanowionego lub uznanego przez odpowiednie organy państwowe oraz zagwarantowanego przymusem państwowym. Prawo stanowi zbiór uregulowań stworzonych przez władzę państwową, który jest jedynym wyznacznikiem postępowania. Normy prawa tworzą hierarchicznie zbudowany system, w którym normy prawne niższego

rzędu czerpią swą moc obowiązującą z norm prawnych wyższego rzędu. Należy nadmienić, iż hierarchiczność norm prawnych jest cechą charakterystyczną dla kontynentalnego systemu prawa (o czym mowa w dalszej części opracowania).

Ostatnią grupą koncepcji źródeł prawa są **koncepcje normatywne**, wśród których szczególne miejsce zajmuje tzw. czysta teoria prawa Hansa Kelsena, prawo jako system abstrakcyjnych powinności, określonego zachowania. Dla H. Kelsena normy prawne miały charakter sankcjonujących, tzn. przypisujących określone sankcje do określonych zachowań. Każdemu ze wskazanych ujęć prawa można przypisać cechy jednostronności – charakteryzują one dążenie do sprowadzenia cech prawa do jednego aspektu, któremu przypisuje się cechę prawności.

Tym samym zasadne jest wskazanie jednej – najbardziej ogólnej – definicji prawa mówiącej, iż jest to **ogół swoistych norm postępowania, ukształtowanych w ramach organizacji państwowej i pochodzących bądź uznanych przez odpowiednie organy państwowe**. Przy czym, przyjmując ostatnią z przytoczonych definicji, należy zwrócić uwagę, że współcześnie prawa nie można ograniczyć tylko do systemów prawnych poszczególnych państw. Jest to efektem przynależności państw do struktur międzynarodowych, które rozszerzają zakres przedmiotowy prawa. W konsekwencji należy rozszerzyć przytoczoną definicję również o normy prawne, które **są kształtowane przez organizacje ponadnarodowe**. W tym kontekście szczególną rolę pełnią organizacje ponadnarodowe, które zostały wyposażone w kompetencje prawotwórcze państw członkowskich, czego przykładem jest Unia Europejska. Swoistym porządkiem prawnym jest również prawo międzynarodowe, a zasadnicza część tego porządku powstaje w konsekwencji zawarcia i wdrożenia w życie umów międzynarodowych.

Prawo jest najszerszym systemem norm postępowania i obejmuje całe społeczeństwo. Jednak nie stanowi jedyne systemu norm, jakie istnieją w życiu społecznym. Poza prawem istnieją również normy moralne, obyczajowe, religijne oraz organizacyjne (statutowe). Pomiędzy tymi różnymi normami istnieją różnego rodzaju zależności. Wszystkie tworzą system kontroli społecznej. Sprawne działanie wskazanego systemu stanowi niezbędny warunek istnienia

i rozwoju danego społeczeństwa. Prawo, jako element kontroli społecznej, stanowi najszerszy system norm postępowania w społeczeństwie ze względu na to, że obejmuje swoim zasięgiem całość życia społecznego.

Prawo w życiu społecznym pełni funkcje, które wynikają z faktu, że jest ono podstawowym elementem systemu kontroli społecznej we współczesnym państwie. Normy prawa ustalają wzorce zachowań jednostek oraz innych podmiotów prawa, a także stanowią podstawę oceny zachowań adresatów prawa, dokonywanej przez odpowiednie i uprawnione organy. Można zatem przyjąć, że państwo pełni meta-funkcję, czyli **regulowanie życia społecznego w skali ogólnospołecznej**, polegającą na zapewnianiu ładu społecznego oraz porządkowaniu zachowań w celu **zapewnienia poczucia bezpieczeństwa oraz pewności relacji społecznych**.

Prawo jest zjawiskiem politycznym, a procesy prawotwórcze rozpoczynają się w strukturach politycznej organizacji państwowej, początkowo w systemie partyjnym, w związku z działaniem grup nacisku w ramach poszczególnych partii politycznych, które wysuwają postulaty dotyczące kształtu tworzenia prawa. W tym miejscu należy podkreślić związek prawa z procesami rywalizacji o władzę, a także wpływ na władzę polityczną i władzę publiczną, która jest rozstrzygana w szeroko pojętym procesie wyborczym. Związek ten można ukazać w dwóch płaszczyznach. Po pierwsze, **prawo jest najważniejszym instrumentem sprawowania władzy publicznej**. Normy prawne regulują zachowania jednostkowe i grupowe oraz wprowadzają i legitymizują instrumenty przymusu państwowego, stwarzając środek oddziaływania na życie społeczne dla instytucji sprawujących władzę. Po drugie, **prawo gwarantuje prawidłowość przebiegu procesów sprawowania władzy**. To regulacje prawne tworzą instytucjonalną strukturę władzy publicznej w organizacji państwowej, kształtują w odpowiedni sposób kompetencje, procedury, a także funkcjonowanie i podejmowanie decyzji przez organy państwowe. Prawo określa zakres relacji występujący pomiędzy poszczególnymi organami i instytucjami publicznymi. Społeczeństwo zyskuje w ten sposób możliwość wglądu w funkcjonowanie władzy publicznej oraz oceny działań organów władzy z punktu widzenia obowiązujących rozwiązań instytucjonalnych oraz procedur. Dodatkowo, prawo

powinno kształtować strukturę władzy, która zapewnia możliwość harmonijnego współdziałania zróżnicowanych organów publicznych, a także rozstrzygania ewentualnych konfliktów kompetencyjnych, jakie mogły między nimi powstać. Zasadne jest dostrzeżenie relacji występującej pomiędzy prawem, a państwem, które stanowią swego rodzaju sprzężenie zwrotne – państwo i jego organy są głównymi aktorami procesów prawotwórczych, a także procesów stosowania prawa wobec podmiotów podlegających jego władzy. Jednocześnie państwo gwarantuje wykonanie prawa przez uprawnione podmioty, a także kontroluje procesy przestrzegania prawa (realizacji obowiązków prawnych) oraz sankcjonuje przypadki jego naruszenia.

Prawo należy rozpatrywać jako **środek celowego oddziaływania na relacje społeczne poprzez swoje organy** (wyposażone w ściśle określone kompetencje). Z jednej strony państwo realizuje różne określone funkcje i zadania publiczne, kształtowane w ramach systemu politycznego. Z drugiej tworzy ramy strukturalne takich działań. Organy państwa używają prawa jako środka oddziaływania na różnorodne procesy społeczne, polityczne i ekonomiczne. W tym samym czasie prawo jest niezbędnym czynnikiem kształtowania pożądanych relacji pomiędzy obywatelami danego państwa oraz innymi podmiotami (jednostkami organizacyjnymi, organizacjami społecznymi a systemem organów władzy i administracji publicznej w państwie). Odpowiednie regulacje prawne mają znaczenie dla zapewnienia możliwości realizowania celów i zadań publicznych, a także ochrony interesów jednostkowych w organizacji państwowej. Ukształtowanie odpowiedniej relacji między jednostkami oraz relacji międzyorganizacyjnych i międzyinstytucjonalnych, warunkuje bezpieczeństwo podmiotów prawa, charakterystycznych dla państw o ustabilizowanym ustroju demokratycznym.

1.2. Świadomość prawna

Prawo jest wytworem i czynnikiem kultury. Na kształtowanie się prawa wpływ mają wartości oraz wzorce kultury, charakterystyczne dla danego społeczeństwa. Jednocześnie prawo, poprzez powiązanie go z innymi instytucjami przymusu państwa, samo stanowi czynnik wpływający na kształtowanie się w społeczeństwie pewnych

wartości i zasad. **Świadomość prawna stanowi część świadomości społecznej** i odnosi się do występujących w danej zbiorowości społecznej poglądów i przekonań, wiedzy o prawie oraz normach prawnych. Dodatkowo, świadomość prawna wzmocniona jest o manifestowane przez dane społeczeństwo wartości, jakie powinny być chronione przez prawo, a także oceny i postawy wobec instytucji. Warto zaznaczyć, że stan świadomości prawnej jest różny w społeczeństwie i można go stopniować. Po pierwsze – **ogólna świadomość prawna odnosi się do wiedzy prawniczej**, która jest niezbędna do prawidłowego funkcjonowania jednostki w społeczeństwie, np. świadomość obywatela w zakresie wywiązywania się z obowiązku płacenia podatków, bądź przestrzegania przepisów ruchu drogowego, itd. Po drugie – tzw. **wiedza operacyjna**, oznaczająca taki stopień znajomości prawa, który pozwala podejmować decyzje prawne, np. regulacje prawne dotyczące różnych form prowadzenia działalności gospodarczej i wynikających z nich praw i obowiązków. Po trzecie – **wiedza profesjonalna**, która jest niezbędna do wykonywania różnorodnych zawodów, wymagających wykształcenia prawniczego, np. wiedza prawnicza uzyskana w toku aplikacji radcy prawnego, notarialna itd.

Z omawianą kwestią ściśle powiązany jest **proces przestrzegania prawa, rozumiany jako świadome wypełnianie narzuconych przez prawo obowiązków**. Ten proces jest uzależniony od kilku czynników, m.in. znajomości prawa przez adresata, co w praktyce odnosi się do prawidłowego ogłoszenia przez ustawodawcę przyjętych aktów prawnych. Co do zasady przyjmuje się, iż jeśli akt prawny jest prawidłowo ogłoszony we właściwym publikatorze, to adresat zna jego treść. Przykładem jest ogłaszanie ustaw tylko w Dzienniku Ustaw. Jednak od tej zasady występuje wyjątek w zakresie prawa administracyjnego, który nakłada na podmiot wydający decyzję obowiązek odpowiedniego poinformowania adresata o treści tej decyzji, a także podstawy prawnej podjętej decyzji. Przykładem wskazanej sytuacji może być decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o przyznaniu świadczenia rentowego lub decyzja Urzędu Skarbowego o zwrocie podatku VAT.

W omawianym kontekście interesujące są również **motywy przestrzegania prawa**. W literaturze przedmiotu oraz na podstawie prak-

tyki stosowania prawa można wyróżnić kilka motywów przestrzegania prawa: bezinteresowność (adresat chce realizować i przestrzegać prawa) lub interesowność (adresat realizuje obowiązujące prawo, ponieważ uzyskuje korzyści, np. przedsiębiorcy realizują obowiązek podatkowy w celu uzyskania zaświadczenia o niezaleganiu z zapłatą podatków, które stanowi wymóg formalny do wystąpienia w przetargu o udzielenie zamówienia publicznego lub też adresaci norm przestrzegają prawa, aby uniknąć kary, np. przestrzegają przepisów w zakresie ograniczenia prędkości). Adresat norm prawnych może przyjmować wiele **postaw: legalistyczna** (przestrzega prawa z uwagi na jego uzasadnienie, np. wspomniany obowiązek podatkowy przyczynia się do rozwoju gospodarczego państwa oraz wypełniania przez państwo funkcji socjalnej wobec swoich obywateli); **postawa konformistyczna** (związana z przestrzeganiem prawa ze względu na autorytet, który przestrzega prawa, np. ulubiony aktor płaci abonament radiowo-telewizyjny i dana jednostka naśladuje jego zachowanie); **postawa oportunistyczna** (wynika z pobudek egoistycznych, w której adresat normy prawnej przestrzega prawa w celu realizacji własnych interesów bądź osiągnięcia pewnych pożądaných korzyści, np. zasygnalizowana powyżej realizacja obowiązku podatkowego przez przedsiębiorców).

1.3. Funkcje prawa

Prawo w różny sposób oddziałuje na jednostkę, bowiem między prawem a jednostką występują pewnego rodzaju zależności. Prawo w organizacji państwowej ma do spełnienia szereg funkcji. Z założenia **elementarną funkcją prawa jest tworzenie ładu i porządku społecznego** poprzez ustanowienie normatywnych wzorców zachowań, które stanowią punkt odniesienia dla funkcjonowania w społeczeństwie, a także są kryterium oceny rzeczywistych zachowań w danej organizacji państwowej. Każda organizacja musi dysponować sprawnym mechanizmem oddziaływania na konflikty i spory, powstające na tle nierównomiernego dostępu do pożądaných dóbr społecznych. System kontroli społecznej umożliwia regulację powtarzających się zachowań, a także reguluje typowe sytuacje konflikto- we, występujące w życiu społecznym.

Zatem prawo ma do spełnienia różne funkcje w danym państwie. W związku z tym, prawo może dany podmiot motywować, np. na przedsiębiorcę płacącego podatki nie zostanie nałożona kara. **Funkcja motywacyjna** ma za zadanie kształtować pewne konkretne i pożądane zachowania w danym państwie. Prawo może jego adresatów **wychowywać** – tego typu normy określają właściwe i pożądane zachowania, prawo materializuje określony zespół wartości i ocen, uznanych przez dane społeczeństwo, np. w zakresie przestrzegania przepisów drogowych. W sytuacji złamania prawa, funkcja wychowawcza odnosi się do podjęcia próby resocjalizacji. Warto nadmienić, że w odniesieniu do prawa administracyjnego oraz cywilnego wyróżnia się również **funkcję dystrybucyjną** prawa. Polega ona na tworzeniu przez prawo zasad dystrybucji pożądanych dóbr społecznych, a także gwarantowania odpowiednich zasad podziału tych dóbr. Z kolei w odniesieniu do prawa karnego, można wyróżnić **funkcję represyjną**, która polega na wymierzaniu kar za przestępstwo oraz **funkcję resocjalizacyjną**, która polega na podjęciu próby przywrócenie przestępcy do normalnego życia społecznego.

Jednocześnie przyjmując za kryterium wyróżnienia **funkcję kierunku oddziaływania**, można **wyróżnić funkcję stabilizacyjną**, która odnosi się do utrwalenia określonego układu stosunków społecznych. Przykładem realizacji omawianej funkcji jest nadanie przez uprawniony podmiot ram prawnych dla uznawanych przez dane społeczeństwo wartości, bądź penalizacja określonych zachowań; a także **funkcję innowacyjną** (dynamizującą prawo), która wprowadza zmiany ustroju społecznego poprzez tworzenie nowych instytucji prawnych.

Z punktu widzenia **rodzaju oddziaływania prawa** można wyróżnić funkcję **regulacyjną** (organizacyjną). Sprowadza się ona do koordynacji życia społecznego przez regulację zachowań jednostkowych i zbiorowych, określa stosunki nadrzędności i podrzędności pomiędzy podmiotami prawa. Funkcję **ochronną**, która eliminuje zagrożenia naruszenia przyjętych w danym społeczeństwie wartości. Funkcję **dystrybucyjną**, która określa zasady sprawiedliwego podziału dóbr. Funkcję **gwarancyjną**, polegającą na ochronie dóbr indywidualnych. Funkcję **opiekuńczą**, sprowadzającą się do ochrony prawnej podmiotów, posiadających słabszą pozycję w społeczeństwie. Dodatkowo funkcję **ochronną**, która wpływa na zachowania podmiotów

prawa przez określenie wiążących ich norm postępowania. Ostatnia funkcja, **wychowawcza**, która dotyczy wdrażania odpowiednich zachowań, poprzez normy prawne.

Na przestrzeganie prawa wpływ ma stopień zbieżności norm prawnych z innymi normami, występującymi w danym społeczeństwie. Prawo jest jednym z najdonioślejszych sposobów wzajemnej komunikacji między różnorodnymi podmiotami społecznymi w skali danego społeczeństwa, a także w ujęciu międzynarodowym. W odniesieniu do społeczeństwa, tworzącego konkretną organizację państwową, prawo może być traktowane jak wytwór oraz jeden z czynników, wyznaczających kulturę danego społeczeństwa. Dodatkowo prawo stanowi rodzaj więzi spajających ludzi, zamieszkujących terytorium danego państwa. Prawo jest wartością kulturową danego narodu, mającą wpływ na jego istnienie i rozwój narodu oraz państwa.

1.4. Normy prawne

Prawo zawiera szczególne normy postępowania. Oznacza to, że normy określają: kto, w jaki sposób oraz w jakich okolicznościach powinien postąpić tak, aby wywrzeć wpływ na rzeczywistość społeczną, czyli osiągnąć zakładany skutek prawny. Zatem normy prawne wskazują pewne przyjęte i pożądane w danym społeczeństwie wzory zachowań (posiadają one różny charakter: nakazu, zakazu bądź zezwolenia). Normy prawne i pozaprawne tworzą swoisty system kontroli społecznej, który zapewnia regulację powtarzających się zachowań oraz typowych sytuacji, występujących w danym państwie.

Norma prawna to wynikająca z przepisów prawa reguła postępowania, wydana lub usankcjonowana przez państwo i zagwarantowana jego przymusem. Tym samym norma prawna stanowi element prawa, regułę zachowania, która daje odpowiedź na pytanie kto, w jakich warunkach, i w jaki sposób powinien się zachować, a także daje odpowiedź, co się dzieje w przypadku niewykonania nakazu/zakazu podanego w sposobie żądanego zachowania. Normy prawne zawierają wzory przyszłych, pożądanych zachowań (np. przestrzeganie prawa o ruchu drogowym), wskazują określonych adresatów prawa, określonych nie imiennie, ale rodzajowo,

na przykład wszystkich użytkowników dróg, wszystkie osoby powyżej 18. roku życia, przedsiębiorców prowadzących konkretny rodzaj działalności.

Normy prawne mają swoje **szczególne cechy**, do których należą: abstrakcyjność, generalność oraz prospektywność. **Abstrakcyjność normy prawnej** polega na wyznaczeniu przez normę prawną zachowania, stanów faktycznych, które mogą się zdarzyć w nieokreślonej liczbie przypadków. Zatem abstrakcyjność jest związana z pewną powtarzalnością zjawisk, sytuacji, procesów. Tym samym normy prawne co do zasady nie są nadmiernie szczegółowe i nie odwołują się do konkretnych sytuacji (zatem normy prawne zawierają: ustawę, rozporządzenie, ale nie decyzja administracyjna). Z kolei **generalność normy prawnej** oznacza, iż jest ona skierowana do pewnej kategorii adresatów (np. osób prowadzących określony typ działalności gospodarczej, kierowców, itd.), nie zaś do konkretnego wskazanego z tożsamości adresata. Większość norm prawnych powoduje, że adresatem są wszyscy obywatele państwa. Natomiast **prospektywność normy prawnej** jest związana z procesem tworzenia norm prawnych, które powstają z myślą o przyszłych zachowaniach i sytuacjach.

Wzory zachowań, zawarte w normach prawnych, mogą mieć różny charakter (rodzaj): obowiązku, uprawnienia lub kompetencji. **Normy obowiązku** nakładają na adresatów nakaz lub zakaz określonego zachowania, przyjmując charakter norm obligatoryjnych, w których jest wskazane konkretne i bezwarunkowe stosowanie. W praktyce normy te formułują obowiązek postępowania w sposób przewidziany w danej normie, a sam adresat nie ma swobody w wyborze postępowania. Normy prawne obowiązku mogą nakazywać pewne zachowania zawarte w normie prawnej, np. osoby prawne i państwowe jednostki organizacyjne, które nie posiadają osobowości prawnej są obowiązane obliczyć i odprowadzić podatek rolny – bez wezwania – na rachunek budżetu gminy właściwej ze względu na miejsce położenia gruntów. Z kolei normy prawne obowiązku mogą zakazywać adresatom działań, np. członek zarządu nie może bez zezwolenia spółki zajmować się interesami konkurencyjnymi.

Normy prawne uprawnienia są przesłanką do żądania od innych podmiotów określonego zachowania. W praktyce wskazują one pewne zachowania, które adresat normy może wykonać, np. prawo

dostępu do informacji publicznej; możliwość tworzenia umów pomiędzy podmiotami w celach dobrowolnych. Normy prawne uprawniające do podejmowania czynności dają możliwość stronom określenia zakresu swobody w kształtowaniu ich wzajemnych stosunków.

Ostatnią grupę norm prawnych tworzą **normy kompetencji**, które polegają na upoważnieniu jednych podmiotów prawa do określenia zachowań innych podmiotów prawa poprzez stanowienie aktów normatywnych wydanie decyzji prawnych.

1.5. Normy pozaprawne

Prawo nie działa w próżni społecznej, nie jest jedynym systemem normatywnym, który reglamentuje postępowanie ludzi czy podmiotów prawa, organów państwowych. Prawo działa obok wielu norm społecznych, innych niż prawo systemów normatywnych, które nie są dziełem państwa i nie posiadają takich właściwości i cech, jakimi charakteryzuje się zespół norm ustanawianych przez państwo, mowa o normach pozaprawnych. **Do norm pozaprawnych zaliczyć można: normy zwyczajowe, moralne, religijne, obyczajowe.** W danym społeczeństwie pozaprawne systemy normatywne mają do spełnienia podobne do prawa funkcje. Normy pozaprawne ustanawiają wzory pożądanых zachowań w określonych sytuacjach i w ten sposób stanowią otoczenie dla działania prawa, często warunkują prawo i wynikają z przyjętych i podzielanych przez dane społeczeństwo norm i wartości, które stanowią pewien wyróżnik na tle innych narodów. Normy pozaprawne odgrywają bardzo istotną rolę w życiu społecznym.

Pomiędzy prawem stanowionym a pozaprawnym systemem normatywnym istnieje wiele relacji: regulacje zbieżne, rozbieżne oraz indyferentne. **Regulacje zbieżne** występują w sytuacji, kiedy podmiot prawa otrzymuje tak samo brzmiące nakazy czy zakazy, wynikające z prawa i są one zbieżne z normą pozaprawną, na przykład kradzież jest zabroniona – nakaz wynika z normy prawnej, ale jednocześnie kradzież jest potępiana przez normy religijne, moralne, czy dobre obyczaje. Omawiany typ relacji jest najbardziej pożądaną zależnością, występującą pomiędzy normami. Prawo jest wzmacniane w swym działaniu przez inne systemy normatywne. Prawodawca

łatwiej osiąga za pomocą prawa zamierzone skutki praktyczne i nie musi odwoływać się do przymusu.

Uregulowania rozbieżne występują w sytuacji, w której podmiot prawa otrzymuje zupełnie różne brzmiące polecenia, co do sposobu pożądanego zachowania (wynikające z norm prawnych), a inne nakazy czy zakazy wynikają z norm pozaprawnych np. moralnych czy religijnych. W efekcie konflikt ten zmusza jednostkę do wyboru pomiędzy dwoma sposobami zachowań. Omawiana sytuacja zmniejsza społeczną skuteczność prawa, może obniżyć prestiż prawa, zmniejszyć respekt, jakim prawo powinno się cieszyć w społeczeństwie. Przykładem relacji rozbieżnych są uregulowania dotyczące rytualnego uboju zwierząt.

Natomiast **regulacje indyferentne** obejmują sytuację, w której nie dochodzi do relacji pomiędzy normami prawnymi a pozaprawnymi. Wskazana sytuacja występuje w momencie, kiedy jakaś sfera aktywności jednostki zostaje objęta reglamentacją prawną, natomiast na ten temat nie wypowiadają się pozaprawne systemy normatywne np. prawo kosmiczne generalnie nie podlega ocenom i wartościowaniu przez systemy norm moralnych.

Często normy pozaprawne stanowią czynnik stymulujący do tworzenia norm prawnych. W praktyce oznacza to sytuację, w której normy pozaprawne mają różny wpływ zarówno na tworzenie, jak również przestrzeganie prawa. W niektórych sytuacjach normy pozaprawne mogą wzmacniać działanie prawa, a co za tym idzie zwiększyć jego skuteczność. W praktyce tworzyć sprzyjające warunki dla organów i instytucji państwowych do osiągania zamierzonych skutków praktycznych. Z kolei w sytuacji, w której prawo jest tworzone bez uwzględnienia norm pozaprawnych, istnieje potencjalne ryzyko osłabienia działania prawa. Występuje to w społeczeństwach i sytuacjach konfliktu, powstałego na skutek różnicy w zakresie nakreślonych przez prawo pożądaných wzorów zachowań, a normami wyprawdzanymi z pozaprawnych systemów normatywnych.

Normy pozaprawne tworzą swego rodzaju system, w ramach którego można wyróżnić normy: religijne, moralne, zwyczajowe, obyczajowe oraz normy różnych organizacji społecznych. Ich cechą charakterystyczną jest fakt, iż nie powstały one w konsekwencji działania państwa i jego organów, a także nie są przez państwo tworzone. Tym samym państwo nie ponosi odpowiedzialności za ich za-

bezpieczenie i stosowanie. Dodatkowo państwo i jego organy nie posiadają kompetencji w zakresie reagowania w sytuacji ich naruszenia.

Prawo stanowi część systemu kontroli społecznej i pełni powyższą rolę w odniesieniu do stosunków społecznych, które ukształtowały się w ramach danego państwa. Pozostałe – pozaprawne normy społeczne – nie mają tak szerokiego zasięgu społecznego.

Tym samym tylko realizacja prawa jest wsparta wyodrębnionym instytucjonalnie przymusem, który znajduje się w danym ośrodku władzy w skali całego społeczeństwa. W praktyce oznacza to, iż tylko posiadające kompetencje organy państwa mogą używać przymusu w celu egzekwowania prawa na swoim terytorium. Należy zauważyć, że prawo tworzy rodzaj więzi społecznej, łączącej ludzi zamieszkujących pewne wyodrębnione terytorium, ujęte w ramy organizacji państwowej.

Pozaprawne systemy normatywne odgrywają doniosłą rolę – zawierają pewne **zasady postępowania**, według których określone czyny ludzi oceniane są jako słuszne, zasługujące na pochwałę, inne za niedopuszczalne, zasługujące na potępienie i naganę.

Bez względu na funkcjonujące w danym państwie systemy norm pozaprawnych, warto wskazać, iż we współczesnych państwach obowiązuje **zasada prymatu prawa stanowionego**. Oznacza to całkowitą autonomiczność systemu prawnego od innych pozaprawnych systemów normatywnych, które nie są prawem stanowionym przez państwo. Jednak prawo stanowione w ramach własnej aksjologii musi wyrażać określone wartości moralne, które są wytworem kultury społeczeństwa, przede wszystkim godności oraz praw i wolności człowieka.

Prawo w organizacjach państwowych służy do utrzymania ładu społecznego. Jest on tworzone i gwarantowane przez odpowiednie organy i instytucje.

1.6. Stanowienie prawa, legalizacja prawa a stosowanie i wykładnia prawa

Stanowienie prawa jest wpisane w funkcjonowanie demokratycznego państwa prawnego. **Stanowienie prawa jest dokonywane przez odpowiedni i konkretny organ państwowy, który posiada jasno przyznane kompetencje w tym zakresie.** Organ ten formułuje w sposób wyraźny normy dotyczące przyszłych sytuacji. **Istotą stanowienia norm prawnych jest ich ogólny i abstrakcyjny charakter**, co oznacza,

że mogą być zastosowane do dużej liczby ewentualnych przypadków. Warto podkreślić, iż **warunkiem stanowienia jest posiadanie przez organ państwowy prawnych kompetencji do wydania konkretnego aktu normatywnego**. Stanowienie prawa jest związane z posiadaniem przez ustawodawcę kompetencji w tym obszarze. Sposób stanowienia prawa w państwach demokratycznych wynika z przepisów konstytucji.

WAŻNE

Prawo jest stanowione na podstawie zasad:

1. Ustalenie katalogu i hierarchii źródeł prawa; jego realizacja pozwala na ustalenie zgodności aktów niższego rzędu z aktami wyższego rzędu, np. uchwalane ustawy muszą być zgodne z przepisami konstytucji.
2. Przyznanie kompetencji stanowienia prawa o najwyższej mocy organom władzy ustawodawczej (w Polsce Sejm i Senat), co w praktyce oznacza, iż inne organy władzy wykonawczej (w Polsce: Prezydent RP i Rada Ministrów) i sądowniczej (sądy i trybunały) posiadają kompetencje w zakresie wykonywania, a nie stanowienia, np. ustaw.
3. Stanowienie prawa musi odbywać się z godnie z ustaloną procedurą. W Polsce droga legislacyjna obejmuje następujące etapy: inicjatywa ustawodawcza, czyli wniesienie pod obrady projektu ustawy (który parlament ma obowiązek rozpatrzyć); trzy czytania projektu (w praktyce pierwsze czytanie odbywa się we właściwej komisji, debata nad treścią); prace nad projektem (obejmują poprawki, odrzucenie projektu, dalsze prace nad projektem); debata i głosowanie, podpisanie przez głowę państwa, ogłoszenie w dzienniku promulgacyjnym, ewentualna kontrola pod względem konstytucyjności.
4. Akty normatywne są podawane do publicznej wiadomości w sposób powszechnie znany. W Polsce treść aktów normatywnych jest podawana do publicznej wiadomości za pośrednictwem dzienników promulgacyjnych: Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Dziennik Urzędowy Monitor Polski (dostępne na stronie internetowej: isap.sejm.gov.pl).

5. Istnieje system kontroli konstytucyjności aktów normatywnych rangi niższej od Konstytucji RP. W Polsce kontroli dokonuje Trybunał Konstytucyjny, który zgodnie z art. 188 Konstytucji orzeka w sprawach zgodności: ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją; zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie; zgodności przepisów prawa wydawanych przez centralne organy państwowe z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi oraz ustawami; zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych, skargi konstytucyjnej. W Konstytucji RP wskazano na podmioty posiadające uprawnienie do wystąpienia z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego (w zależności od kategorii sprawy, uprawnienie przysługuje między innymi: Prezydentowi RP, Marszałkowi Sejmu, Marszałkowi Senatu, Prezesowi Rady Ministrów, pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższego, Prezesowi Naczelnego Sądu Administracyjnego, Prezesowi Najwyższej Izby Kontroli – art. 191–193 Konstytucji RP).

Efektem stanowienia prawa są akty normatywne, które stanowią dokumenty wydawane przez posiadające kompetencje organy. Stanowienie prawa uwarunkowane jest wieloma czynnikami, do których można zaliczyć między innymi czynniki: polityczno-ekonomiczne, ideologiczne, oraz socjotechniczne. Przez **czynniki polityczno-ekonomiczne**, należy rozumieć układ sił politycznych, a więc występujący układ sił pomiędzy partiami politycznymi, które tworzą system partyjny w danym państwie. Omawiany układ sił obejmuje również odpowiednio zorganizowane grupy nacisku na ośrodki decyzyjne w państwie. Na jakość stanowionego prawa wpływ ma również stan zaspokojenia podstawowych potrzeb społecznych, struktura własnościowa, występująca w danym czasie w państwie. Z kolei **czynniki ideologiczne** odnoszą się do wartości i ocen, które są preferowane przez dominujące siły polityczne w państwie, stan aspiracji podstawowych grup społecznych. Natomiast **czynniki socjotechniczne** obejmują możliwość wykorzystania prawa jako środka oddziaływania

społecznego przez odpowiednie organy państwowe oraz kontrolowania przez władzę ustawodawczą procesów przestrzegania, stosowania i wykonywania prawa.

Efektem procesu stanowienia prawa jest akt normatywny, na przykład w postaci uchwalenia przez Sejm konkretnej ustawy, np. ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne.

Cechą charakterystyczną prawa jest to, iż w **każdej organizacji państwowej, w której funkcjonują normy prawne, może istnieć tylko jeden system prawa**. Prawo funkcjonujące w danym społeczeństwie koncentruje się zawsze wokół ośrodka władzy, posiadającego możliwości zagwarantowania jego realizacji. W ramach ukształtowanych form organizacyjnych życia społecznego optymalną formą gwarantowania prawa okazała się organizacja państwowa. Przy czym prawo, jako szczególny system normatywny, ma istotne znaczenie dla utrwalenia i gwarantowania systemu władzy publicznej, ukształtowanego w danej organizacji państwowej. Tę swoistą funkcję, jaką prawo pełni wobec układu władzy w państwie, określić można mianem **legitymizacji władzy publicznej**. Termin ten obejmuje wszelkiego rodzaju działania, zmierzające do uznania danego ośrodka władzy za prawowity. Równocześnie, prawo jest jednym z podstawowych środków, poprzez które różne siły polityczne oraz grupy nacisku zmierzają do nadania prawowitości określonym ośrodkom władzy publicznej.

WAŻNE

W ramach legitymizacji prawa wypracowano wiele sposobów, do których zaliczyć można:

- Poparcie prawa odpowiednią siłą podmiotów sprawujących władzę, zdolnych do wymuszenia posłuszeństwa wobec norm prawa obowiązującego.
- Uznanie prawa za dobre (słuszne, sprawiedliwe itp.) z uwagi na określone wartości cenione przez społeczeństwo.

- Uznanie prawa za prawowite z uwagi na odpowiednio długą, sprawdzoną i akceptowalną społecznie praktykę posługiwania się określonymi instytucjami oraz normami prawnymi.
- Uznanie prawa za prawowite ze względu na to, że pochodzi ono od uprawnionego organu państwowego, który wydał je w odpowiedniej formie przy zachowaniu odpowiedniej procedury.
- Uznanie prawa za prawowite z uwagi na fakt, że jego rzeczywistymi twórcami są ludzie cieszący się społecznym autorytetem.
- Uznanie prawa za prawowite z uwagi na demokratyczny sposób przyjęcia oraz demokratyczną treść, w tym także legitymizacja prawa przez osiągnięcie społecznego konsensu co do treści prawa.

Warto nadmienić, że **legitymizacja prawa** odbywa się na podstawie kilku sposobów. Negatywnym zjawiskiem, z punktu widzenia funkcjonowania demokratycznego państwa prawnego, jest legitymizacja prawa tylko w jeden sposób, zwłaszcza oparcia prawa, np. tylko na sile władzy państwowej. Szczególnie, jeśli jest to związane z brakiem innych mechanizmów i środków ośrodka władzy do zagwarantowania realizacji norm prawnych, jak tylko poprzez użycie przymusu. Należy pamiętać, że państwo, jako jedyny podmiot w społeczeństwie, posiada prawną możliwość zastosowania przymusu w celu przestrzegania prawa. Przymus ten wyrażony jest w uprawnieniu państwa, działającego przez swoje organy, do nakładania sankcji, np. grzywny lub pozbawienia wolności. Rodzaj sankcji i warunki ich zastosowania wynikają z przepisów prawa.

Z kolei **stosowanie prawa polega na działaniu organów władzy publicznej** (upoważnionych organów lub osób) **do podejmowania i realizowania decyzji władczych** indywidualnych i konkretnych, skierowanych do określonych adresatów: osób fizycznych, prawnych, organów państwowych. Decyzje te mogą nakazywać, zakazywać, lub dopuszczać dozwolone jednostkowe zachowania.

Rys. 1. Tworzenie a stosowanie prawa.

Tworzenie prawa	Stosowanie prawa
Adresat: generalny	Adresat: indywidualny
Okoliczności: abstrakcyjne	Okoliczności: konkretne
Zachowanie: abstrakcyjne	Zachowanie: konkretne

Źródło: opracowanie własne.

Tym samym stosowanie prawa polega na podejmowaniu przez kompetentny organ państwowy wiążących, indywidualnych i konkretnych decyzji na podstawie obowiązujących norm prawnych. Kompetencja stosowania prawa oznacza zarówno upoważnienie, jak i obowiązek podjęcia odpowiednich działań. Upoważnienie do działania organu państwowego funkcjonuje na podstawie normy prawnej. W praktyce nakłada obowiązek na organ państwowy zakazu uchylania się od działań, którego efektem jest decyzja stosowania prawa. Decyzja stosowania prawa wynika z normy prawnej. Ma charakter konkretny i indywidualny, zatem decyzja jest zawsze skierowana do określonego, indywidualnie wyodrębnionego i możliwego do zidentyfikowania adresata oraz dotyczy konkretnej sytuacji – jednorazowej, np. naprawienie szkody lub trwającej przez jakiś czas (okres płacenia alimentów).

W kontekście stosowania prawa istotne jest również zagadnienie przestrzegania prawa, czyli stosowania się przez adresata normy prawnej do znajdujących się w dyspozycji normy prawnej zakazów i nakazów. Decyzja dotyczy konkretnych obowiązków, które wynikają z norm prawnych lub są to decyzje, które uprawniają do realizacji konkretnych działań, a na ich mocy adresat realizuje swoje uprawnienie.

W ramach stosowania prawa wyróżnia się kilka etapów: ustalenie prawdopodobieństwa wystąpienia faktu, które ma znaczenie prawne; udowodnienie zaistniałego faktu (postępowanie dowodowe); ustalenie norm obowiązujących; subsumpcja, czyli wskazanie normy prawnej dla danego faktu oraz podjęcie decyzji; ostatni etap obejmuje wykonanie decyzji. Przykładem stosowania prawa są m.in. decyzje Urzędu Skarbowego, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, czy urzędu miasta.

Prawotwórcza praktyka organów państwa wyraża się w powtarzających się konkretnych rozstrzygnięciach **w formie decyzji**, za pomocą których rozstrzygają w jednakowy sposób podobne stany faktyczne.

Stosowanie prawa nie jest czynnością zarezerwowaną dla jednego typu organów państwowych, w związku z tym w jego ramach można wyróżnić **dwa rodzaje stosowania prawa: sądowe oraz administracyjne**. Pierwszy rodzaj odnosi się do stosowania prawa przez organy sądowe: **sądy powszechne, sądy administracyjne, Sąd Najwyższy**. Drugi rodzaj stosowania prawa wynika z działalności **administracji państwowej oraz administracji samorządu terytorialnego**. Z punktu widzenia administracyjnego stosowania prawa, można wskazać na szczegółowe działy administracji, np. administracja samorządowa, służba zdrowia, podmioty wykonujące zadania administracji państwowej, np. samorząd gospodarczy.

Z punktu widzenia **sądowego stosowania prawa** warto wskazać na **model decyzyjny**, który można wyróżnić w jego ramach. **Proces sądowego stosowania prawa układa** się w ciąg podejmowanych na podstawie określonych rozumowań prawniczych decyzji, które prowadzą do podjęcia decyzji finalnej – orzeczenie, wyrok, uchwała itp. oraz do jej uzasadnienia.

WAŻNE

W jego ramach można wyróżnić kilka faz procesu sądowego:

1. Ustalenie stanu faktycznego.
2. Decyzja walidacyjna, która wskazuje podstawę normatywną decyzji stosowania prawa.
3. Decyzja interpretacyjna – ustala znaczenie odkodowanej z przepisu prawnego normy prawnej.
4. Decyzja kwalifikująca – dany stan faktyczny pod zinterpretowaną podstawę normatywną decyzji.
5. Decyzja ustalająca konsekwencje prawne wystąpienia danego stanu faktycznego i zastosowanie normy sankcjonującej.
6. Uzasadnienie decyzji stosowania prawa.
7. Ustalenie i wyjaśnienie wstępnych elementów stanu faktycznego pozwala ustalić, jaka norma będzie normatywną podstawą decyzji.

W fazie ustalenia stanu faktycznego przyjmuje się założenie, dotyczące należytego ustalenia i wyjaśnienia stanu faktycznego sprawy, np. przestępstwa, zawarcia umowy, niewykonanie zobowiązania. Na tym etapie podmioty, które przyczyniły się do powstania stanu faktycznego mają możliwość wypowiedzenia się celem ustalenia tego stanu faktycznego (stron postępowania) oraz przez podmiot ustalający ten stan (sąd). Efektem czynności podejmowanych w ramach tej fazy jest kwalifikacja czynu. W ramach tej fazy organ działa zgodnie z zasadą prawdy materialnej (obiektywnej), czyli założenia wypracowania opisu stanu faktycznego, który odzwierciedlałby rzeczywisty przebieg zdarzeń, np. stosowanie pewnych założeń poznawczych (poszlaka, domniemanie), ograniczenie możliwości korzystania z niektórych informacji.

W fazie decyzji walidacyjnej organ sądowy ustala podstawę normatywną decyzji stosowania prawa. W tej fazie może wystąpić kolizja między przepisami prawa. Istnieje kilka rodzajów kolizji między przepisami prawa; kolizje hierarchiczne – wymagają zastosowania zasady *lex superior*, czyli eliminującej przepisy o niższej mocy prawnej lub inaczej norma prawna hierarchicznie wyższa uchyla normę niższej rangi, np. ustawa ma pierwszeństwo przed rozporządzeniem. Kolizje czasowe – zasada *lex posterior* – eliminacja przepisów wcześniejszych, jeśli nie posiadają wyższej mocy prawnej, niż przepis późniejszy, czyli norma późniejsza uchyla normę wcześniejszą. Kolizje zakresowe – zasada *lex specialis*, pierwszeństwo przepisowi szczegółowemu w stosunku do przepisu o charakterze ogólnym.

Następnie **decyzja interpretacyjna** – polega na ustaleniu znaczenia odkodowanej z przepisu prawnego normy prawnej. Decyzja **subsumpcyjna/kwalifikująca** oznacza zestawienie elementów ustalonego stanu faktycznego z elementami zinterpretowanej normy, będącej podstawą decyzji stosowania prawa. Decyzja może mieć charakter negatywny, przez który rozumie się sytuację, w której ustalony stan faktyczny nie mieści się w zakresie normowania, czyli zakresie czynów nakazanych lub zakazanych. Z kolei decyzja mająca charakter pozytywny, pozwala na ustalenie konsekwencji prawnych (sankcji). Decyzja ustalająca konsekwencje prawne wystąpienia danego stanu faktycznego, zastosowanie normy sankcjonującej (karna, egzekucyjna, nieważność).

W kolejnej fazie następuje **uzasadnienie decyzji stosowania prawa**, którego podstawową funkcją jest przekonanie odbiorców decyzji co do racjonalności, trafności oraz zwłaszcza, jeśli w procesie wystąpiły elementy aksjologiczne, słuszności decyzji stosowania prawa. Aksjologia stosowania prawa dotyczy wartości, które wyraża cała praktyka prawnicza oraz wartości, które winny być aktualne w każdym procesie zastosowania norm prawnych.

Z punktu widzenia stosowania prawa istotne są cechy legalności, pewności oraz jednolitość, skuteczność. **Legalność** odnosi się do sytuacji, w której decyzje stosowania normy są kompetencyjnie, proceduralnie i merytorycznie wyznaczone przez obowiązujące normy prawne. Naruszenie wartości legalności (naruszenie prawa formalnego – procesowego i materialnego) stanowi podstawę do zaskarżenia wydanego rozstrzygnięcia. Z kolei **pewność** stosowania prawa oznacza jego przewidywalność podjęcia decyzji oraz przewidywalność jej podstawowej treści. Natomiast **jednolitość** stosowania prawa oznacza, że decyzje w określonych typach spraw są decyzjami tego samego typu, to znaczy, że posługują się tymi samymi normami i opierają się na tych samych rozumowaniach. Jednocześnie jednolitość stosowania prawa nie odnosi się do identycznych rozstrzygnięć. **Skuteczność** stosowania prawa stanowi o jego wartości i dotyczy pewności wykonania decyzji oraz szybkość, czyli reakcja na dane zjawisko.

Ze stosowaniem prawa ściśle związana jest **wykładnia prawa** rozumiana jako wydobywanie norm prawnych z obowiązujących przepisów prawnych oraz ustalanie ich znaczenia. Stanowi ukształtowany ciąg operacji myślowych, opartych na odpowiedniej wiedzy prawniczej, znajomości języka prawnego oraz umiejętności posługiwania się językiem prawniczym. **Wykładnia prawa stanowi proces ustalenia znaczenia przepisów prawnych.** Przedmiotem wykładni są istniejące przepisy prawne, z których dokonujący wykładni stara się wyprowadzić normy prawne. Zatem obejmuje zespół czynności, których celem jest ustalenie znaczenia i zakresu przepisów prawnych. Wiążąca wykładnia prawa dokonywana jest w procesie stosowania prawa przez organy państwowe, wyposażone w odpowiednie kompetencje, zawarte w obowiązujących przepisach ustawowych. **Moc wiążąca wykładni prawa** polega na tym, że podmioty prawa są obowiązane podporządkować się rezultatom tej wykładni. Tym sa-

mym wykładnia prawa wiąże wszystkie podmioty, które są adresatami norm prawnych, jest legalna i autentyczna. Natomiast **niewiążąca wykładnia prawa** jest dokonywana przez podmioty nieposiadające uprawnień do wykładni wiążącej. Obejmuje ona tzw. wykładnię doktrynalną – dokonywaną przez przedstawicieli doktryny prawnej (glosy do orzeczeń sądowych, artykuły naukowe, dysertacje, polemiki) – oddziałuje na praktykę stosowania prawa.

Z punktu widzenia wykładni prawa ciekawym elementem wskazanego procesu jest zagadnienie **interpretacji przepisów prawa**. Podstawowe znaczenie przy interpretacji przepisów prawnych posiada dyrektywa językowa, która odnosi się do reguł gramatyki, składni oraz semantyki danego języka. Nadawanie znaczenia poszczególnym zwrotom, słowom i wyrażeniom, zestawionym na podstawie ogólnie przyjętych norm językowych wypowiedzi normatywnej od znaczeń, jakie dane słowo czy zwrot mają w języku etnicznym. Tym samym nakłada obowiązek konsekwentnego interpretowania zdefiniowanego słowa czy terminu w znaczeniu wynikającym z definicji, bądź też ogranicza do konkretnej ustawy „Ilekoć w ustawie jest mowa o... , rozumie się przez to...”.

W celu ustalenia relacji występujących pomiędzy interpretowaną normą a innymi normami, które wchodzą w skład systemu prawa, stosowane są **dyrektywy systemowe**. W przypadku wystąpienia oczywistych rozbieżności pomiędzy treściami normatywnymi, zinterpretowanymi w drodze użycia dwóch poprzednich a wartościami i ocenami preferowanymi przez ustawodawcę w ramach danej regulacji normatywnej, gałęzi prawa lub systemu prawa, wyjątkowo stosuje się dyrektywę funkcjonalną. Tzw. kontekstualna interpretacja danego przepisu prawnego polega na nadaniu znaczenia owemu terminowi, jaki wynika dla niego z analizy znaczeniowej określonych przepisów ogólnych oraz szczegółowych, które stanowią kontekst interpretowanego przepisu. W praktyce interpretacja następuje przy uwzględnieniu wszystkich elementów przepisu prawnego, tj. słów, wyrażień, znaków interpunkcyjnych. Tym bardziej iż ustawodawca często zawiera treści normatywne w formie tzw. pozornie opisowej, np. art. 915 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego *Sąd rozpoznaje wniosek po wezwaniu i wysłuchaniu stron, jeżeli się stawia*. Przytoczony przepis nie opisuje czynności, jaką sąd musi podjąć, ale narzuca obowiązek wezwania stron postępowania egzekucyjnego (tj. wierzyciela i dłużnika) oraz obowią-

zek wysłuchania stron przed merytorycznym rozpatrzeniem wniosku wierzyciela o nakazanie dłużnikowi wyjawienia majątku. Jednocześnie treści normatywne, które są zawarte w sformułowaniu pozornie opisowym zawsze interpretuje się jako powinność.

Przy interpretacji przepisów prawa wykorzystuje się reguły wykładni językowej. W tym miejscu zasadne wydaje się podkreślenie, iż w ramach przywołanej reguły stosuje się **domniemanie języka potocznego**, a co za tym idzie interpretowanym zwrotom należy przypisywać takie znaczenie, jakie posiadają one w języku potocznym (etnicznym, ogólnym, standardowym), chyba że istnieją uzasadnione przyczyny do przypisania im innego znaczenia. Z kolei **reguły wykładni językowej** są wyznacznikiem do przyjęcia najbardziej oczywistego znaczenia interpretowanym terminom tekstu prawnego. Jednocześnie, jeżeli na gruncie języka potocznego dany zwrot jest wieloznaczny, zasadne jest uwzględnienie kontekstu, w jakim został użyty, a co za tym idzie, należy odrzucić te znaczenia, które powodują niespójność kontekstu. Jeśli ustawodawca używa w tekście terminów, którym w języku etnicznym nadaje się identyczne znaczenie, np. kara i sankcja, to należy przyjąć, że chciał on wyrazić niejednakowe treści normatywne poprzez każdy z tych terminów. Jednocześnie w sytuacji interpretowania przepisów prawa stosuje się **domniemanie języka prawnego**, czyli przypisanie swoistego znaczenia prawnego zwrotom i wyrażeniom, które inaczej są interpretowane w języku potocznym. Przyjęte na gruncie języka prawnego, powinny być używane w kontekście ustalonych zwrotów. Definicje konkretnych zwrotów języka prawnego, które są ustalone w języku prawniczym, zostały opisane w podręcznikach, monografiach, komentarzach i orzecznictwie (np. nieruchomości, choroba obłożna). Jeżeli literatura prawnicza nie zajęła jednolitego stanowiska, interpretowanemu zwrotowi przypisujemy znaczenie, które posiada on w języku ogólnym. W sytuacji interpretowania terminów specjalistycznych, przypisuje się znaczenie, jakie posiadają w określonej dziedzinie wiedzy lub praktyki (wykorzystanie siatki pojęciowej dyscypliny/dziedziny). Przy czym, w obrębie danego aktu lub gałęzi prawa, różnym zwrotom nie należy przypisywać tego samego znaczenia (zakaz wykładni synonimicznej). W obrębie danego aktu lub gałęzi prawa tym sam zwrotom nie należy przypisywać odmiennego znaczenia (zakaz wykładni homonimicznej).

Jednocześnie, interpretacja przepisów prawnych zakazuje interpretowania tekstów prawnych w taki sposób, aby ich pewne fragmenty okazały się zbędne (zakaz wykładni *per non est*). Tam, gdzie rozróżnień nie wprowadza sam prawodawca, tam nie wolno ich wprowadzać interpretatorowi (*lege non distinguente*) (np. jeżeli prawodawca używa zwrotu „postępowanie przed sądem” to można na gruncie tej dyrektywy przyjąć, że chodziło mu o postępowanie przed sądem I i II instancji, ponieważ nie zaznaczył, o którą instancję mu chodzi).

Podsumowując, interpretowanie tekstów prawnych co do zasady następuje poprzez wykorzystanie reguł wykładni językowej, w której prym wiedzie domniemanie języka potocznego. Oznacza to, że treści aktu prawnego interpretuje się opierając się na znaczeniu potocznym, najbardziej oczywistym oraz wynikającym z kontekstu. Jeśli natomiast interpretacja treści jest dokonywana poprzez domniemanie języka prawnego, znaczenie nie powinno budzić wątpliwości w języku prawniczym, interpretacja powinna być oparta na siatce pojęciowej, która przynależy do danej dziedziny wiedzy.

Przy interpretowaniu zwrotów i wyrażeń niedookreślonych, to co do zasady stosuje się tzw. klauzule generalne, np. „stopień społecznej szkodliwości czynu”, przyznając organom orzekającym w sprawach karnych pewien stopień dowolności w kwalifikacji normatywnej czynów tego samego rodzaju, np. przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej – określane w języku potocznym jako kradzież.

Przy interpretowaniu przepisów prawnych stosuje się różnego rodzaju dyrektywy. Po pierwsze, **dyrektywy systemowe**, które zmierzają do ustalenia znaczenia i roli odtwarzanej wypowiedzi normatywnej, uwzględniającej jej usytuowanie w ramach danego aktu normatywnego, instytucji prawnej, gałęzi prawa lub całego systemu prawa. Dyrektywy systemowe są stosowane w przypadku wątpliwości interpretacyjnych, istniejących mimo zastosowania dyrektyw językowych. W sytuacji zastosowania dyrektywy systemowej, punktem odniesienia jest system prawa. Dyrektywa systemowa ma za zadanie korygowanie, modyfikację lub przesądza o wyborze znaczenia poszczególnych elementów lub całości danej wypowiedzi normatywnej, zinterpretowanej przy pomocy dyrektyw językowych. W ramach dyrektyw systemowych funkcjonują dyrektywy systemowe pionowe oraz poziome. Pierwsza grupa obejmuje reguły, które zmierzają

do zapewnienia zupełności oraz niesprzeczności systemu prawa, np. stosując się do hierarchii źródeł prawa. Druga grupa reguł nakazuje zgodność znaczenia wypowiedzi normatywnej z treścią zasad prawa w określonej gałęzi prawa lub w odniesieniu do całego systemu prawa. W praktyce oznacza konieczność wskazania przepisów, z których wywiódł on daną zasadę prawa – założenie, że zasady prawa są kierunkowymi normami (określają konstrukcję danej gałęzi bądź systemu prawa). Tym samym nie należy interpretować przepisów prawa w sposób prowadzący do luk prawnych.

Po drugie, **dyrektywy systematyzacyjne** (*argumentum a rubrica*), które oznaczają usytuowanie elementów danej wypowiedzi normatywnej w przepisach interpretowanego aktu prawnego. Tym samym wykładnia prawa powinna uwzględniać przynależność przepisów prawa do określonej gałęzi prawa (systematyka zewnętrzna) i uwzględniać miejsce przepisów w ramach systematyki aktu prawnego, w którym się znajdują (systematyka wewnętrzna). Przykładem może być zasada nakazująca traktowanie dobra małoletnich dzieci jako nadrzędnej wartości w stosunkach rodzinnych. Z przywołanej zasady mogą wynikać trzy różne interpretacje Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczące instytucji rozwodu. W pierwszej z interpretacji dobro małoletniego dziecka może stanowić przesłankę, która przesądzi o oddaleniu powództwa o rozwód. W drugiej interpretacji zakłada rozwód, jeśli dobro dziecka jest od tego uzależnione. W trzeciej, sytuacja, w której dobro dziecka jest kryterium nakazującym sądowi rodzinnemu indywidualne rozpatrzenie tego, co jest dobrem małoletniego dziecka w danej sprawie rozwodowej.

Po trzecie, występowanie tzw. **reguł kolizyjnych**, to jest **dyrektyw, które rozstrzygają kolizje powstające pomiędzy normami danego systemu prawa**. Mają one zastosowanie w przypadku braku przepisu uchylającego przepisy, których interpretacja prowadzi do odkodowania norm niezgodnych ze sobą. Przykładami reguł kolizyjnych mogą być:

- sytuacja niezgodności norm o równorzędnej mocy prawnej, norma późniejsza uchyla normę wcześniejszą (*lex posterior derogat legi priori*),
- sytuacja niezgodności norm o równorzędnej mocy prawnej, wydanych w tym samym czasie, norma szczególna wypiera normę ogólną (*lex specialis derogat legi generali*).

Po czwarte, **dyrektywy funkcjonalne**, których zastosowanie polega na ustalaniu wypowiedzi normatywnej poprzez sięgnięcie do pozaprawnych wartości i ocen, stanowiących cele bądź funkcje danej regulacji prawnej – w odniesieniu do otoczenia społecznego systemu prawa. Przy wykładni prawa istotny jest również punkt odniesienia (reguły pozajęzykowe), który odnosi się do społecznego otoczenia systemu prawa: wartości i oceny, jakie przypisuje się ustawodawcy. Reguły wykładni funkcjonalnej wskazują, że znaczenie przepisów uzależnione jest od faktów o charakterze politycznym, społecznym, ekonomicznym, moralnym i obyczajowym. Reguły wykładni funkcjonalnej nakazują uwzględniać cele regulacji, funkcje prawa oraz jego społeczno-gospodarcze przeznaczenie. Ponadto służą jako kryterium korygujące wybór bądź ustalenie ostatecznego znaczenia wypowiedzi normatywnej. Tym samym interpretowana treść powinna być zgodna z uznanymi ocenami systemu aksjologicznego, podzielanego przez dane społeczeństwo, a zatem powinna uwzględniać powszechnie akceptowane normy moralne oraz zasady sprawiedliwości. Takie podejście wynika bezpośrednio z założenia konsekwentnego działania prawodawcy w zakresie preferencji aksjologicznych.

Podsumowując tę część rozważań należy wskazać, że prawo gwarantuje prawidłowość przebiegu sprawowania władzy, a jednocześnie stanowi środek celowego oddziaływania na relacje w ramach danego społeczeństwa. Relacje te odnoszą się do stosunków powstających pomiędzy obywatelami oraz innymi podmiotami.

1.7. Kultury prawne

Kultura prawna to zespół cech przypisanych porządkom prawnym, które co do zasady występują **na wyodrębnionym terytorium**. Cechy te obejmują sposób pojmowania prawa, jego źródeł, pewnych konstrukcji prawniczych, praktyki i doktryny, wynikają przede wszystkim z odmiennej roli społecznego otoczenia prawa. Wśród głównych kultur prawnych można sklasyfikować następujące: kontynentalna, anglosaska, judaistyczna, islamska.

Kontynentalna kultura prawna jest związana z prawem rzymskim jako podstawą późniejszych systemów prawa prywatnego.

Główną cechą omawianej kultury prawnej jest jasny i spójny hierarchiczny system aktów normatywnych, na czele którego stoi konstytucja, mająca charakter pisany. **Konstytucja** w kontynentalnej kulturze prawnej **pełni rolę nadrzędną** w stosunku do innych aktów normatywnych, funkcjonujących w danym państwie. Hierarchiczność systemu prawa oznacza zarówno **konieczność zgodności aktów normatywnych niższego rzędu z ustawą zasadniczą**, jak również wpływa na organy państwa, których układ również koresponduje z hierarchicznym sposobem ich funkcjonalnego powiązania. W kontynentalnej kulturze prawnej prawo jest traktowane jako system norm prawnych, powiązanych ze sobą w sposób logiczny, niesprzecznych i zupełnych, opartych na jednolitych **podstawach aksjologicznych**. Charakterystyczną cechą kontynentalnej kultury prawnej jest fakt, iż istnieje zarówno teoretyczne, jak i praktyczne rozdzielenie procesów tworzenia i stosowania prawa.

Z kolei **anglosaska kultura prawna** (*common law*), jest określana mianem **kultury prawa precedensowego**. Występuje w Wielkiej Brytanii, USA, Kanadzie, Australii. Dla wskazania istoty anglosaskiej kultury prawnej zwykło się przedstawiać ją jako negację kontynentalnej kultury prawnej (tabela 1). Omawiana kultura prawna została ukształtowana **w oparciu o zwyczaj społeczny**, który stanowi podstawę dla tworzenia prawa. Ma to swoje konsekwencje w wymiarze instytucjonalnym. Cechą charakterystyczną anglosaskiej kultury prawa jest fakt, iż to sąd jest podmiotem stanowiącym prawo w postaci precedensów, które stanowią podstawę dla wydawania decyzji w innych podobnych sprawach. W omawianej kulturze prawnej nie jest zasadą, że konstytucja jest zbiorem praw spisanych i wydanych jako jeden dokument.

Tabela 1. Kontynentalna kultura prawna vs. anglosaska kultura prawna

System kontynentalny	System anglosaski
Hierarchicznie uporządkowane normy	Podstawową formą tworzenia prawa jest decyzja sądowa – sądy tworzą prawo
Abstrakcyjność i ogólność norm tworzonych przez organy ustawodawcze	W decyzji sądowej wyróżnia się: zasadę ogólną (<i>ratio decidendi</i>) –podstawa rozstrzygnięcia i jej zastosowanie (<i>obiter dicta</i>)
Organy stosujące prawo (np. sądy) nie tworzą prawa	Zasada precedensu obowiązuje w odniesieniu do zasady ogólnej, czyli zasada ta staje się regułą postępowania, na podstawie której sądy będą rozstrzygać konkretne sprawy w przyszłości

Źródło: opracowanie własne.

Wskazane powyżej i dominujące w świecie zachodnim typy kultury prawnej nie wyczerpują złożoności charakterystyki prawa jako zjawiska kulturowego. W tym kontekście warto odwołać się zarówno do judaistycznej, jak i islamskiej kultury prawnej. **Judaistyczna kultura prawna** powstała pod wpływem religii żydowskiej – jako „religia prawa”. W praktyce oznacza ona **tożsamość prawa boskiego** (występującego w formie przykazań) **oraz prawa wiążącego Żydów** w ramach dowolnej formy organizacji życia społecznego, w tym organizacji państwowej. Istotą jest funkcjonowanie jednego porządku prawnego wiążącego Żydów, który zawiera w sobie **aspekt boski, naturalny i narodowy**. Jednym z fundamentalnych jest aspekt boski. Został on wyrażony w dekalogu (zbiorze 10 fundamentalnych przykazań danych przez Boga narodowi żydowskiemu) i tworzy podstawę naturalnego porządku społecznego, a zarazem porządku prawnego, wiążącego naród żydowski. Istotą uzasadnienia porządku prawnego jest zawarcie przez Boga przymierza z narodem żydowskim. Z tego przymierza wynika nakaz podporządkowania się „jarzmu prawa”.

Warto podkreślić, iż **kultura prawna judaizmu** rozwijała się wraz ze złożoną historią narodu żydowskiego. Dekalog został zawarty w Księdze Wyjścia Starego Testamentu. Jego uzupełnieniem jest Księga Powtórzonego Prawa, tworząc w ten sposób trzon Talmu-

du. **Talmud zawiera treści traktowane przez Żydów jako skarb-nica religii oraz tradycji prawnej.** Został ukształtowany w okresie II–VI w. n.e. Przykazania zawarte w Talmudzie stanowią ogólne regulacje pożądanych zachowań jednostkowych, wyrażonych w postaci nakazów i zakazów. Zmieniające się warunki życia narodu spowodowały konieczność dostosowania ogólnych dyrektyw pożądanego zachowania do wymogów danego miejsca i czasu. Przejawiało się to w działalności normatywnej uczonych w prawie – rabinów, udzielających odpowiedzi na pytania o zastosowanie danej reguły zachowania w konkretnym przypadku. Działalność normotwórcza judaistycznej kultury prawnej jest zbliżona charakterem do anglosaskiej kultury prawnej, polegającej na poszukiwaniu słusznego rozstrzygnięcia konkretnej sprawy na podstawie dotychczasowej praktyki rozstrzygania podobnych spraw. Opisana praktyka przekładała się na potrzebę realizacji swoistej edukacji prawniczej, która obejmuje przekazywanie wiedzy i umiejętności rozstrzygania spraw spornych oraz wątpliwości. W jej efekcie opracowano Torę, która ma charakter księgi praw (III–IV w. n.e.). **Tora stała się podstawą działalności rabinów** w zakresie normatywnej kwalifikacji zachowań członków społeczności żydowskich rozsianych po całym świecie.

Z kolei **kultura prawna islamu** obowiązuje w państwach, w których religia islamu jest uznana za religię oficjalną lub jest dominująca (Arabia Saudyjska, Kuwejt, Irak, Iran, Jemen, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Syria, Pakistan, Bangladesz, Indonezja). Pomimo iż islam jest najmłodszą z trzech głównych religii monoteistycznych, to jej wpływ normatywny na życie wyznawców jest niewątpliwie najmocniejszy. Oddziaływanie religii splata się tu z oddziaływaniem norm prawnych. Kultura prawna islamu jest złożonym systemem prawnym, którego normy pochodzą z czterech podstawowych źródeł (**Koran, Sunna, Iğma oraz Giyas**).

Koran stanowi podstawowy dokument religijny i prawny, w jego skład wchodzi spis objawień Mahometa. Jest to spis akceptowanych zachowań, rytuałów, pielgrzymek. Zinterpretowane reguły posiadają charakter normatywny. Po śmierci proroka nastąpił rozłam wśród wyznawców. Jeden z odłamów Shi'a (szyici) w Mekce, skupiony wokół zięcia Mahometa – Alego, akcentował rolę zwyczaju. Drugi – Sunni, skupiony w Medinie, nastawiony proreligijnie, zapowiadający powrót

do zasad Koranu. Od tego czasu szyici (Iran) i sunnici (Irak) prowadzą spory. **Sunna** wykształcona przez sunnitów, obejmuje system doktrynalny. W jej treści zawarty jest spis przypowieści i uczynków, które przypisywane są Mahometowi; stanowią one rodzaj reinterpretacji i wyjaśnień Koranu. Z kolei **Igma i Giyas** zawierają odniesienia do Koranu. Treści wskazanych dokumentów dopuszczają pewien udział społeczeństwa oraz organów podejmujących decyzje indywidualne w uzupełnianiu norm pochodzących z Koranu i Sunny. Przy czym Igma stanowi rodzaj konsensusu, osiąganego przez społeczność islamską, żyjącą na danym terenie. Natomiast Giyas tworzy ramy dla otwarcia prawa islamu na nowe sytuacje i stany faktyczne, które nie mogły być opisane w Koranie.

Podsumowując, **prawo jest zjawiskiem społecznym**, ukształtowanym na danym terenie i stanowi wyraz wartości podzielanych przez dane społeczeństwo. Na tle innych norm wyróżnia się możliwością egzekwowania przez państwo (rozumiane w sposób szeroki, to jest obejmujący zarówno ośrodek władzy, jak i cały aparat państwowy, instytucje, organy), prawnie zagwarantowanym przymusem. Należy również dodać, że prawo jest niezbędnym elementem realizacji przez państwo jego funkcji, rozumianych jako ukierunkowaną społecznie realizację celu założonego przez dany podmiot społeczny (jednostkę lub grupę).

W sposób najbardziej szeroki o funkcjach państwa można mówić w trzech wymiarach. **Funkcja adaptacyjna państwa** ma na celu dostosowanie struktur organizacji państwowej do zmieniającego się otoczenia tej organizacji. **Funkcja regulacyjna państwa** ma na celu dążenie do tworzenia i utrzymania wewnętrznego ładu w organizacji państwowej. Natomiast **funkcja innowacyjna** odnosi się do ukierunkowania zmian w otoczeniu organizacji państwowej, jakie bez ingerencji systemu władzy państwowej nie zostałyby dokonane. Dodatkowo państwo może pełnić funkcje ochrony ustroju i dotyczy to całokształtu działalności państwa i polega m.in. na zapewnianiu porządku i bezpieczeństwa publicznego, zabezpieczeniu istniejącego systemu własności, czy ochrony życia i nietykalności cielesnej obywateli. Funkcja ta jest realizowana przez policję, sądy, prokuraturę, wojsko, sądy oraz Rzecznika Praw Obywatelskich. **Funkcja gospodarcza**, która odnosi się do całokształtu działań państwa w sferze stosunków gospodarczo-społecznych. W praktyce polega na oddzia-

tywaniu państwa na procesy gospodarcze, a co za tym idzie na stwarzaniu korzystnych warunków dla wykorzystania bogactw naturalnych państwa, zapewnieniu bezpieczeństwa systemu pieniężnego. Omawiana funkcja jest realizowana zarówno przez organy ustawodawcze, jak również organy administracji gospodarczej i finansowej. **Funkcja socjalna**, której realizacja ma zapewnić tzw. zabezpieczenie społeczne. Jako przykład można przywołać działania w zakresie ubezpieczeń społecznych (Zakład Ubezpieczeń Społecznych), ochronę zdrowia (Narodowy Fundusz Zdrowia), pomoc społeczną (ośrodki pomocy społecznej, urzędy pracy). Z kolei **funkcja kulturalno-wychowawcza** dotyczy całokształtu działań państwa w sferze kultury i wychowania społeczeństwa. W realizacji funkcji uczestniczą: państwowy system edukacji, państwowe ośrodki naukowo-badawcze, organy administracji kultury i nauki.

1.8. Zadania kontrolne

Zagadnienia do opracowania

1. Omów różnicę pomiędzy normą prawną a normami pozaprawnymi. Podaj przykłady.

.....

.....

.....

.....

2. Omów istotę świadomości prawnej.

.....

.....

.....

.....

3. Omów funkcje prawa i podaj przykłady.

.....

.....

.....

.....

4. Omów różnicę pomiędzy stanowieniem prawa, legalizacją prawa a stosowaniem prawa i podaj przykłady.

.....

.....

.....

.....

5. Porównaj kultury prawa kontynentalnego i anglosaskiego. Wskaż konsekwencje w zakresie tworzenia i stosowania prawa.

.....

.....

.....

.....

.....

Pytania testowe

1. **Organami władzy ustawodawczej w Polsce są:**
 - a. Prezydent RP i Rada Ministrów.
 - b. Sejm i Senat.
 - c. Sądy i trybunały.
2. **Decyzja sądowa jest podstawą tworzenia prawa, charakterystyczną dla:**
 - a. Judaistycznej kultury prawnej.
 - b. Kontynentalnej kultury prawnej.
 - c. Anglosaskiej kultury prawnej.
3. **Aktem wykonawczym do ustawy jest:**
 - a. Rozporządzenie.
 - b. Ratyfikowana umowa międzynarodowa.
 - c. Akt prawa wewnętrznego.
4. **Szczególna norma postępowania, którą można wyodrębnić z ogółu norm społecznych, to:**
 - a. Akt prawny.
 - b. Rozporządzenie.
 - c. Prawo.
5. **Działanie upoważnionych organów do podejmowania i realizowania indywidualnych decyzji władczych to:**
 - a. Stanowienie prawa.
 - b. Legalizacja prawa.
 - c. Stosowanie prawa.
6. **Do użycia przymusu legalnego w państwie prawo posiada:**
 - a. Każda jednostka.
 - b. Państwo.
 - c. Organizacja międzynarodowa.

7. **Ogół swoistych norm postępowania, ukształtowanych w ramach organizacji państwowej i pochodzących bądź uznanych przez odpowiednie organy państwowe, to definicja opisująca:**
 - a. Gałęzie prawa.
 - b. Źródła prawa.
 - c. Prawo.
8. **Prawo jest tworzone w sposób celowy i świadomy:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
9. **Przesłanka do żądania od innych podmiotów określonego zachowania wynika z:**
 - a. Normy prawnej.
 - b. Normy społecznej.
 - c. Normy religijnej.
10. **Norma prawna stymuluje tworzenie norm pozaprawnych**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
11. **Kontroli zgodności aktów prawnych z Konstytucją RP dokonuje:**
 - a. Trybunał Stanu.
 - b. Trybunał Konstytucyjny.
 - c. Naczelny Sąd Administracyjny.
12. **W ramach demokratycznego państwa prawnego może istnieć więcej niż jeden system prawny**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
13. **Legitymizacja prawa to inaczej:**
 - a. Uznanie.
 - b. Stosowanie.
 - c. Kodyfikacja.

14. Stosowanie prawa to sytuacja, w której:

- a. Adresat jest indywidualny, okoliczności konkretne, a zachowanie abstrakcyjne.
- b. Adresat jest indywidualny, a okoliczności i zachowanie konkretne.
- c. Adresat jest generalny, a okoliczności i zachowanie abstrakcyjne.

15. Prawo może być stosowane przez:

- a. Tylko organy sądowe.
- b. Tylko organy administracyjne.
- c. Zarówno przez organy sądowe, jak i administracyjne.

16. Legalność stosowania prawa to sytuacja oznaczająca:

- a. Pewność stosowania prawa, prawo zostanie zastosowane w każdym przypadku.
- b. Jednolitość stosowania prawa, polegająca na posługiwaniu się tymi samymi normami.
- c. Decyzje stosowania prawa wynikają z obowiązujących norm prawnych.

17. Abstrakcyjność i ogólność norm tworzonych przez organy ustawodawcze są charakterystyczne dla:

- a. Anglosaskiej kultury prawnej.
- b. Kontynentalnej kultury prawnej.
- c. Kultury prawnej islamu.

18. Przykładem realizacji funkcji socjalnej prawa jest:

- a. Funkcjonowanie opieki społecznej.
- b. Systemu edukacji.
- c. Organów administracji kultury.

19. Funkcja ochrony ustroju jest realizowana przez:

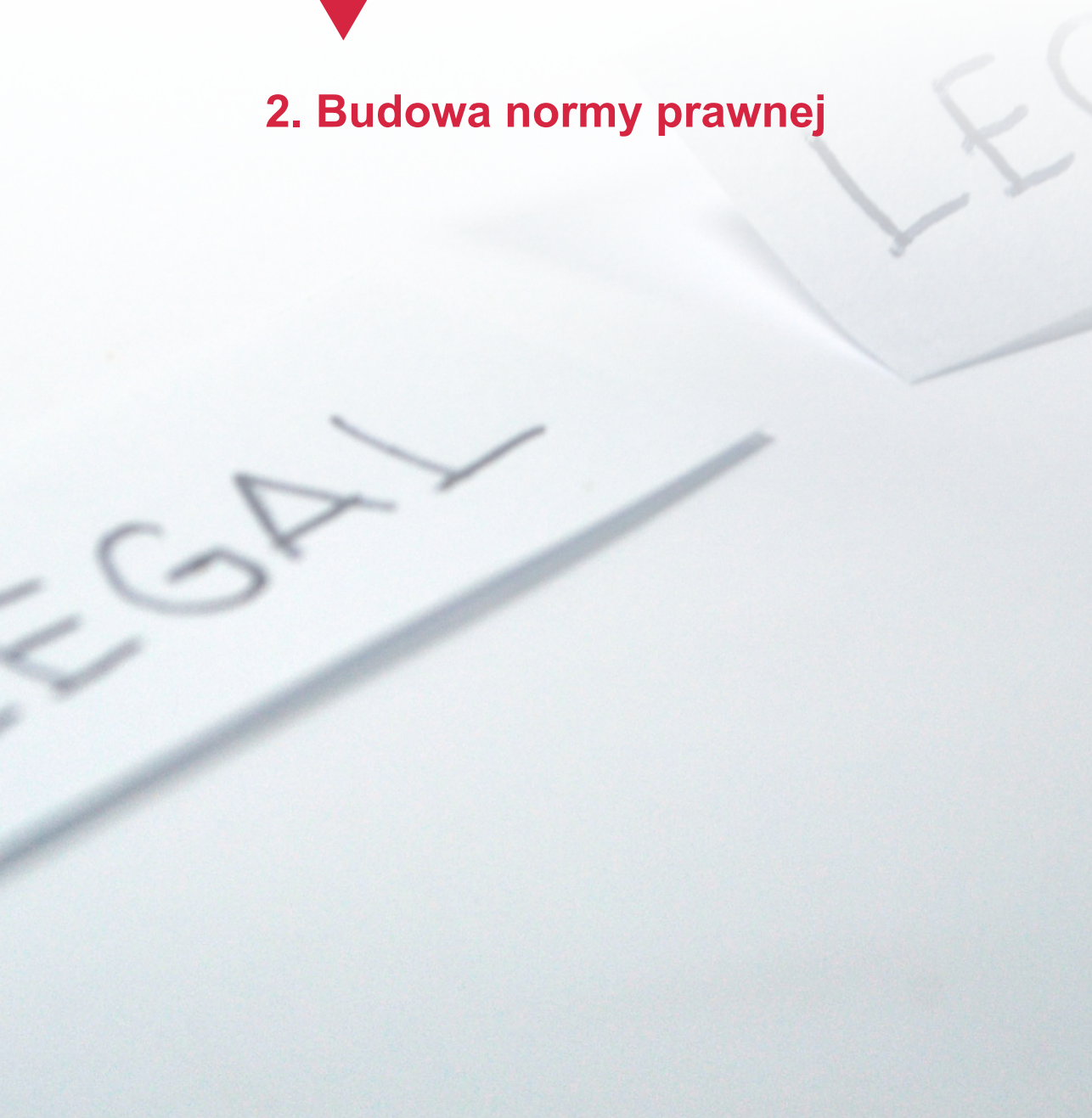
- a. Narodowy Fundusz Zdrowia, ośrodki pomocy społecznej.
- b. Sądy, policję, Rzecznika Praw Obywatelskich.
- c. Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

20. Common law występuje w:

- a. Wielkiej Brytanii, USA, Kanadzie, Australii.
- b. Wielkiej Brytanii, Niemczech.
- c. Federacji Rosyjskiej, USA, Francji.

2. Budowa normy prawnej

W doktrynie funkcjonuje wiele **koncepcji budowy normy prawnej**. Na potrzeby opracowania zostanie omówiona koncepcja trójelementowa. Jak wskazano powyżej, norma prawna powinna odpowiadać na co najmniej trzy pytania: kto, w jaki sposób oraz w jakich okolicznościach powinien postąpić tak, aby wywrzeć wpływ na rzeczywistość społeczną, czyli osiągnąć zakładany skutek prawny. Ma to w dużym uproszczeniu wpływ na budowę normy prawnej, opartej na koncepcji trójelementowej, która zakłada **trzy elementy normy prawnej: hipotezę, dyspozycję i sankcję**. W związku z powyższym, przy tworzeniu normy prawnej należy uwzględnić co najmniej trzy elementy. Pierwszy odnosi się do **określenia treści uprawnień i obowiązków**. Drugi do **adresata i warunków, w jakich te uprawnienia i obowiązki mają zastosowanie**. Trzeci to **ustalenie konsekwencji grożących w przypadku zachowania niezgodnego z obowiązkiem lub wynikającym z przekroczenia uprawnienia**. Każdy ze wskazanych elementów jest więc niezbędnym składnikiem normy prawnej.

Tym samym warto omówić trzy wspomniane powyżej elementy normy prawnej.

Hipoteza stanowi tę część normy prawnej, w której zawarty jest adresat normy oraz okoliczności i warunki, których spełnienie jest niezbędne, aby oczekiwać od danego adresata zachowania, które znajduje się w dyspozycji. Hipoteza określa kto i kiedy jest zobowiązany do określonego zachowania lub może postąpić w określony sposób. Zatem hipoteza może zawierać założenie, przypuszczenie, a także określa warunki, w jakich przypisywany jest komuś obowiązek lub uprawnienie.

Tym samym hipoteza powinna wskazywać:

- **Adresata** (element podmiotowy), czyli powinna określić cechy grupy adresatów, np. stan zdrowia, zawód, wiek.
- **Okoliczności** (element przedmiotowy), czyli zjawiska, wydarzenia, które mają charakter zewnętrzny w stosunku do adresata np. „w czasie klęski żywiołowej”, „podczas licytacji” lub miejsce działania, np. „na drodze publicznej”, „w szpitalu”, bądź w czasie działania np. „do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego”.

Hipoteza może wskazywać szczegółowo cel działania, np. „w celu zawarcia małżeństwa”, „w celu zawarcia umowy”. Należy podkreślić, że norma prawna jest przypisana do szerokiej, jednak określonej grupy podmiotów. Zatem rzadko norma prawna obowiązuje wszystkich.

Dyspozycja określa sposób, wzór zachowania nałożony na adresata w sytuacji wskazanej w hipotezie. Dyspozycja zawiera treści, które określają **obowiązki lub uprawnienia adresata normy lub zakaz**. Przedmiotem dyspozycji mogą być czyny, które uregulowane są przez prawa, np. prowadzenie samochodu, budowa drogi, czyli czynności konwencjonalne. Dyspozycja wyznacza **zakres normy prawnej**.

Sankcja określa konsekwencje prawne: nieprzyjemności, kary, które wynikają z zachowania niezgodnego z obowiązkiem. Wyróżnia się sankcję karną (represyjną), egzekucyjną i nieważności (bezskuteczność), np.: „podlega karze pozbawienia wolności do lat trzech”. Można wyróżnić kilka rodzajów sankcji. **Sankcje karne** są związane z ograniczeniem swobód osobistych (np. kara pozbawienia wolności). Najwyższy wymiar tej sankcji to kara śmierci, czy pozbawienie praw obywatelskich. **Sankcje egzekucji** mają na celu wymuszenie określonego zachowania. Wymuszenie określonych zachowań nawet wbrew woli, np. wyrok sądowy polegający na nakazie publicznych przeprosin, nakaz przywrócenie stanu poprzedniego, np. postawić płot przewrócony samochodem. **Sankcje grzywny** są to kary finansowe zgodne z regulacją prawa, np. mandat. Warto zaznaczyć, iż ten rodzaj sankcji może być karą dodatkową, a więc zastosowaną z każdą z powyżej omówionych.

WAŻNE

Istotne jest, aby elementy wypowiedzi normatywnej zawierały:

- określenie adresata, obowiązek pewnego zachowania (nakazu, zakazu, pozwolenia), a także określenie okoliczności, w których ma nastąpić realizacja obowiązku lub dozwolenia,
- określenie wzoru zachowania (działania lub zaniechania) w postaci nakazu zakazu lub dozwolenia,
- określenie sankcji, jako określenie skutków wynikających z przekroczenia normy.

Norma prawna stanowi element aktu normatywnego. Jest ona normą postępowania, ustanowioną **przez państwo** (organy państwowe, mające w tym zakresie jasno określone kompetencje), w celu wskazania powinności określonego zachowania się adresata w określonych okolicznościach. W ramach norm prawnych można wskazać specjalne normy – **normy prawa administracyjnego**, które mają za zadanie określać relacje pomiędzy organami administracji a jednostkami administrowanymi. Mają one, podobnie jak normy prawne, charakter ogólny, abstrakcyjny, posiadają powszechnie obowiązującą moc. Normy prawa administracyjnego są związane z funkcjonowaniem organów administracji państwowej i mają charakter bezwzględnie obowiązujący, który polega na tym, że normy nie posiadają określonego adresata, obowiązują każdy podmiot na danym terytorium. W praktyce oznacza to połączenie organów władzy publicznej na podstawie kompetencji. Kompetencje są zawsze określone ustawami. Kompetencja wiąże organy administracji rządowej z innymi organami państwowymi (również z organami administracji samorządowej, społecznej), jak również prywatnymi. Warto zaznaczyć, że kompetencja to zdolność organu administracji publicznej do wykonania konkretnego obowiązku. Oznacza to, że organ administracji publicznej, na podstawie prawa, ma uprawnienie i jednocześnie obowiązek korzystania z określonych form działania, przypisanych do konkretnej jednostki administracji publicznej. W konsekwencji normy prawa administracyjnego tworzą specjalną relację (stosunek podległości kompetencji pomiędzy podmiotami).

Do fundamentalnych norm prawnych, tworzących **prawo administracyjne**, można zaliczyć **normy prawa ustrojowego, materialnego oraz procesowego**.

Normy ustrojowe, to normy, które określają właściwości ustanawiające zadania, organizację i relacje występujące pomiędzy organami administracji publicznej, a także wskazują na podstawy prawne, formy działania i określają kompetencje. Zgodnie z Kodeksem postępowania administracyjnego, normy określają kilka typów właściwości. **Właściwość miejscowa**, która określa organ właściwy ze względu na miejsce zamieszkania strony lub położenie nieruchomości. **Właściwość rzeczowa**, która odnosi się do określenia organu właściwego z załatwieniem konkretnej sprawy (podatki). **Właściwość in-**

stancyjna, która jest związana z załatwianiem spraw przez organ określony w strukturze, np. w pierwszej instancji wojewoda, w drugiej instancji właściwy minister; wojewódzki sąd administracyjny, Naczelny Sąd Administracyjny.

Z kolei **normy materialne** stanowią normy merytoryczne (zawierają hipotezę, dyspozycję, sankcję) – nakazują lub zakazują określonym adresatom, w określonych okolicznościach, wskazany sposób zachowania się adresata. W ich ramach można wymienić **normy blankietowe**, które wskazują tylko sposób, w jaki mają być podjęte czynności organów (przepisy odsyłające); **normy generalne**, które zwierają sposób rodzajowy bądź poprzez określone cechy określają adresatów (generalne – indywidualne); **normy abstrakcyjne**, które dotyczą powtarzalności zachowań, nie mają konkretnie określonych okoliczności lub warunków, od których zależy uprawnienie lub obowiązek adresata; **normy sankcjonujące**, które określają sposób wymierzania kar. Normy materialne zazwyczaj są w aktach normatywnych i są zwarte w Konstytucji, a następnie doprecyzowane w aktach niższego rzędu, np. w ustawach lub rozporządzeniach.

Ostatnim typem norm prawa administracyjnego są **normy procesowe**, które regulują etapy czynności podejmowanych przez organy określone prawem ustrojowym, które realizują normy prawa materialnego. W ich ramach można wyróżnić: **normy postępowania administracyjnego**, **normy postępowania skarbowo-wnioskujące**, **normy postępowania instancyjnego**, **normy postępowania odwoławczego**, **normy postępowania kontrolnego**, a także **normy postępowania sądowo-administracyjnego**. Normy tego rodzaju wynikają z: ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi.

Dodatkowo, w ramach prawa administracyjnego, można dokonać jego konkretyzacji i wskazać na sześć typów norm: **normy kompetencyjne**, **normy postępowania**, **normy zadaniowe**, **normy określające formy działania**, **normy odsyłające i przejściowe** oraz **normy indywidualne**. W prawie administracyjnym najważniejsze, jak wskazano powyżej, są normy kompetencyjne, które określają zadania organom administracji publicznej. **Normy kompetencyjne**

zawierają upoważnienie do podejmowania działań w określonej kategorii spraw administracyjnych, zgodnie z opisanymi powyżej właściwościami przez dany organ administracji publicznej. Drugi typ **normy postępowania**, wskazują określony i pożądaný sposób postępowania adresatów, zatem w swojej treści mogą zawierać zarówno nakaz, jak również zakaz pewnego zachowania. Normy postępowania posiadają kilka kluczowych elementów: adresatów, określenie postępowania przypisane do adresatów, a także okoliczności, w których adresat musi wykonać dane postępowanie. Natomiast **normy zadaniowe** zawierają cel funkcjonowania poszczególnych organów administracji publicznej, a tym samym stanowią one podstawę prawną obowiązku wykonania danego zadania. Na podstawie normy zadaniowej dany organ ma obowiązek podejmowania wszelkich działań, które umożliwiają mu wykonanie nakazanego stanu rzeczy. Kolejne to normy określające **prawne formy działania administracji**, np. decyzji administracyjnej. **Normy odsyłające i przejściowe** (a w ich ramach przepisy odnoszące się do sytuacji prawnych, które normy mogą znosić dotychczasowe regulacje prawne, przepisy przekształcające dotychczasowe sytuacje prawne, przepisy utrwalające, przepisy pozwalające na wywodzenie z danej sytuacji innych skutków, przepisy wypowiadające się co do losów aktów wykonawczych). Ostatnim typem norm prawa administracyjnego są **normy indywidualne** (konkretne), które należy stosować w indywidualnych sprawach. Stanowią one konsekwencje zastosowania normy prawa materialnego do wydania rozstrzygnięcia w drodze decyzji administracyjnej. Zatem dochodzi do interpretowania na podstawie normy abstrakcyjno-gene-ralnej, normy indywidualnej – konkretnej, która określa uprawnienia lub obowiązek, nałożone na adresata tej normy.

2.1. Zadania kontrolne

Zagadnienia do opracowania

1. Wskaż i omów elementy wypowiedzi normatywnej.

.....

.....

.....

.....

2. Wskaż elementy normy prawnej – omów wybrany element.

.....

.....

.....

.....

3. Omów istotę norm materialnych.

.....

.....

.....

.....

4. Omów różnicę pomiędzy normą prawa ustrojowego a normą prawa materialnego.

.....

.....

.....

.....

5. Scharakteryzuj normę prawa procesowego na wybranym przykładzie.

.....

.....

.....

.....

Pytania testowe

1. **Adresat normy prawnej jest wskazany w:**
 - a. Hipotezie normy prawnej.
 - b. Dyspozycji normy prawnej.
 - c. Sankcji normy prawnej.
2. **Wzór pożądanego wzoru zachowania jest wskazany w:**
 - a. Hipotezie normy prawnej.
 - b. Dyspozycji normy prawnej.
 - c. Sankcji normy prawnej.
3. **Przykładem sankcji karnej jest:**
 - a. Kara grzywny.
 - b. Kara więzienia.
 - c. Nakaz przywrócenia stanu poprzedniego.
4. **Akt normatywny stanowi element normy prawnej:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
5. **Norma ustrojowa to norma, która określa:**
 - a. Organ właściwy do załatwienia konkretnej sprawy.
 - b. Zadania i organizację organu administracji.
 - c. Organ właściwy ze względu na miejsce zamieszkania strony postępowania.
6. **Normy regulujące etapy czynności podejmowanych przez organy określone prawem ustrojowym to:**
 - a. Normy materialne.
 - b. Normy ustrojowe.
 - c. Normy procesowe.
7. **Retroaktywność aktu normatywnego jest dopuszczalna jedynie w sytuacji, kiedy nowa regulacja zmniejsza ciężar nałożony na podmiot prawa:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.

8. Wyznaczają wzory zachowań adresatom norm prawnych:

- a. Przepisy merytoryczne.
- b. Przepisy szczegółowe.
- c. Przepisy dostosowujące.

9. Każda norma postępowania posiada:

- a. Adresata, określone postępowanie adresata oraz okoliczności, w których dane postępowanie powinno być wykonane.
- b. Adresata oraz sankcje.
- c. Zadania ciążące na organie państwowym.

10. Norma kompetencyjna określa:

- a. Cel funkcjonowania poszczególnych organów administracji publicznej.
- b. Prawne formy działania administracji.
- c. Upoważnienie do podejmowania przez dany organ czynności w określonej kategorii spraw.

11. Regulują etapy czynności podejmowanych przez organy określone prawem ustrojowym:

- a. Norm materialnych.
- b. Norm procesowych.
- c. Norm kompetencyjnych.

12. Właściwość miejscowa określa organ właściwy ze względu na miejsce zamieszkania strony postępowania lub położenia nieruchomości

- a. Prawda.
- b. Fałsz.

13. Właściwość rzeczowa dotyczy:

- a. Określenia właściwości ustanawiającej zadania.
- b. Określenia organu właściwego ze względu na miejsce zamieszkania strony postępowania.
- c. Wskazania organu posiadającego kompetencje do załatwienia konkretnej sprawy.

14. Normy merytoryczne:

- a. Określają sposób załatwienia sprawy.
- b. Nakazują lub zakazują określone zachowania.
- c. Określają zadania organów państwowych.

15. Szczegółowy cel działania może być zawarty w:

- a. Hipotezie normy prawnej.
- b. Dyspozycji normy prawnej.
- c. Sankcji normy prawnej.

16. Hipoteza normy prawnej zawiera treści określające uprawnienia lub zakaz adresata normy prawnej:

- a. Prawda.
- b. Fałsz.

17. Kompetencje organów administracji publicznej:

- a. Są określone w uchwale Rady Ministrów.
- b. Są określone w ustawie.
- c. Nie są określone w żadnej normie prawnej, bo wynikają z praktyki funkcjonowania danego organu.

18. Każda norma prawna składa się z trzech elementów

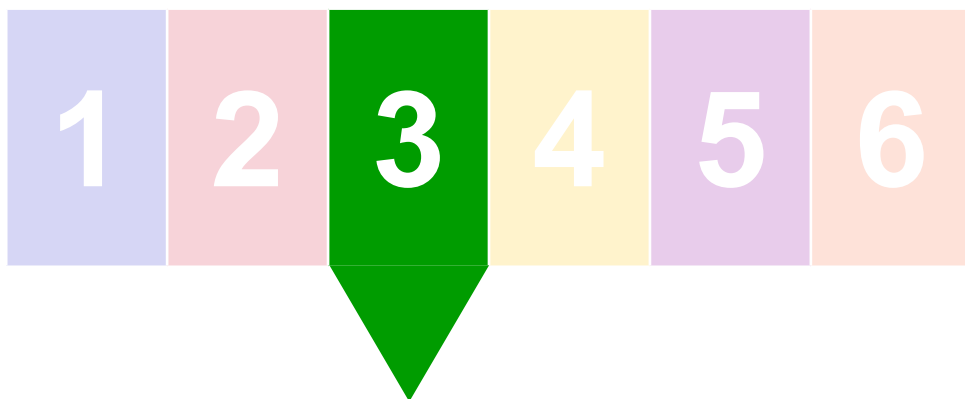
- a. Prawda.
- b. Fałsz.

19. Adresat normy prawnej powinien być:

- a. Wskazany z imienia i nazwiska.
- b. Określony na podstawie cechy np. użytkownicy dróg.
- c. Dookreślony na podstawie właściwości zamieszkania.

20. Sankcja egzekucyjna:

- a. Wymusza określone zachowanie.
- b. To kara finansowa.
- c. Ogranicza swobody osobiste.

3. Przepisy prawne i ich podział

Przepis prawny stanowi część aktu prawnego, wyodrębnionego jako artykuł, paragraf itp. Określenie przepisu prawnego bywa używane wymiennie z określeniem norma prawna. Warto przy tym zauważyć, że elementy jednej normy mogą być zawarte w kilku różnych przepisach, np. przez odesłanie do innych artykułów danego aktu prawnego lub przez sformułowanie sankcji dla norm zawartych w innych aktach prawnych.

WAŻNE

W ramach aktu normatywnego wyodrębnionych jest kilka kategorii przepisów prawnych:

- **Przepisy merytoryczne ogólne**, które określają ramy regulacji normatywnej zawartej w danym akcie normatywnym; w tej części aktu prawnego ustawodawca objaśnia użyte w ustawie określenia i skróty.
- **Przepisy szczegółowe** wyznaczają wzory zachowań adresatom norm prawnych; w tej części mogą znajdować się przepisy ustrojowe; przepisy proceduralne oraz przepisy o odpowiedzialności.
- **Przepisy dostosowujące**, przejściowe i zmieniające regulują kwestie związane z wprowadzeniem nowego aktu normatywnego w życie.
- **Przepisy końcowe** dotyczą uchylecia przepisów aktów normatywnych dotychczas obowiązujących.

W tym miejscu zasadne jest odwołanie się do Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie **zasad techniki prawodawczej** (Dz. U. 2016.02.83 t.j.), w której wskazano na **prawidłowe oznaczanie artykułu, ustępu, punktu, litery i tiret**.

W myśl paragrafu 57 przywołanego aktu, **artykuły** oznacza się skrótem art. i cyframi arabskim z kropką, z zachowaniem ciągłości numeracji artykułów w obrębie całej ustawy (a przy powoływaniu – skrótem „art.” bez względu na liczbę i przypadek oraz cyframi arabskimi bez kropki), z zaznaczeniem, iż w ustawie wprowadzającej

ustawę określaną jako „kodeks” numer artykułu można oznaczyć cyframi rzymskimi.

Ustęp oznacza się cyframi arabskimi z kropką bez nawiasu z zachowaniem ciągłości numeracji w obrębie danego artykułu (przy powoływaniu – skrótem „ust.” bez względu na liczbę i przypadek oraz cyframi arabskimi bez kropki).

Punkt oznacza się cyframi arabskimi z nawiasem z prawej strony, z zachowaniem ciągłości numeracji w obrębie danego artykułu albo ustępu (przy powoływaniu – skrótem „pkt” bez względu na liczbę i przypadek oraz cyframi arabskimi bez nawiasu). Każdy punkt kończy się średnikiem, a ostatni kropką, chyba że wyliczenie kończy się częścią wspólną odnoszącą się do wszystkich punktów. W takim przypadku kropkę stawia się po części wspólnej, a każdy punkt, z wyjątkiem ostatniego, kończy się przecinkiem.

Wyliczenie w obrębie punktów, tzw. **litory**, oznacza się małymi literami alfabetu łacińskiego, z wyłączeniem liter właściwych tylko językowi polskiemu (ą, ć, ę, ł, ń, ó, ś, ź, ż), z nawiasem z prawej strony, z zachowaniem ciągłości alfabetycznej w obrębie punktu (przy powoływaniu – skrótem „lit.” bez względu na liczbę i przypadek oraz literą alfabetu łacińskiego bez nawiasu). Każdą literę kończy się przecinkiem, a ostatnią średnikiem albo kropką, chyba że wyliczenie kończy się częścią wspólną odnoszącą się do wszystkich liter. W takim przypadku średnik albo kropkę stawia się po części wspólnej. W przypadku, kiedy w trakcie wyliczenia zabraknie liter, stosuje się oznaczenie najpierw dwuliterowe, a następnie wieloliterowe, dopisując do ostatniej litery alfabetu łacińskiego najpierw pierwszą, a następnie kolejne litery tego alfabetu [a), b)..... z), za), zb) zz), zza), zzb)].

Z kolei każde **tiret**, które jest oznaczone krótką poziomą kreską, półpauzą, która często jest mylona z myślnikiem, kończy się przecinkiem, a ostatnie przecinkiem, średnikiem albo kropką, chyba że wyliczenie kończy się częścią wspólną odnoszącą się do wszystkich tiret. W takim przypadku przecinek, średnik albo kropkę stawia się po części wspólnej. Przy powoływaniu tiret oznacza się wyrazem „tiret” i wyrażonym słownie numerem porządkowym tego tiret.

Przepisy prawne tworzą akt normatywny, np. ustawę, rozporządzenie itd.

3.1. Akt normatywny

Akt normatywny to tekst prawny, który zawiera wypowiedzi normatywne, zbudowany z przepisów prawnych; jest efektem działalności prawotwórczej państwa. Kompetencje do stanowienia aktów normatywnych powszechnie obowiązujących we współczesnym państwie przysługują organom państwowym i samorządowym (tzw. normy kompetencyjne) oraz organom i instytucjom, uprawnionym z mocy ustawy do stanowienia aktów normatywnych (tzw. delegowanie kompetencji prawotwórczych lub subdelegowanie kompetencji prawotwórczych). Akty normatywne mogą mieć charakter powszechnie obowiązujących, w tej sytuacji są kierowane do ogółu podmiotów prawa; uzależnione od mocy prawnej, czyli stosunku pozycji organu w hierarchii organów państwowych oraz relacji do ustawy, bądź akty normatywne o charakterze prawa wewnątrznie obowiązującego, które zawierają normy kierowane przez przełożonego do podlegających mu organów, instytucji lub osób. Różnice pomiędzy wskazanymi aktami normatywnymi zostały przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2. *Prawo powszechne i wewnątrznie obowiązujące – różnice*

	PRAWO POWSZECHNIE OBOWIĄZUJĄCE	PRAWO WEWNĘTRZNIE OBOWIĄZUJĄCE
CECHY	• Moc wiążąca wobec wszystkich podmiotów prawa w danym państwie • Źródło praw i obowiązków wszystkich podmiotów prawa • Podstawa decyzji indywidualno-konkretnych wydawanych w procesach stosowania prawa wobec wszystkich podmiotów	• Podmiotowe ograniczenie mocy wiążącej • Zakaz określania praw i obowiązków wobec pozostałych podmiotów prawa • Wymóg zgodności z prawem powszechnie obowiązującym

OGŁASZANIE	• Stanowi warunek obowiązywania wszystkich aktów prawa powszechnie obowiązującego • Dzienniki promulgacyjne: Dziennik Ustaw RP	Nie stanowi warunku obowiązywania aktu normatywnego zawierającego przepisy wewnętrznie obowiązujące
SYSTEM ŹRÓDEŁ PRAWA	• Zamknięty system źródeł prawa powszechnie obowiązującego pod względem podmiotowym i przedmiotowym – wymienione w sposób wyczerpujący w Konstytucji z jasno określonymi podmiotami posiadającymi kompetencje do ich wydania • Źródła prawa powszechnie obowiązującego: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia, akty prawa miejscowego	• Otwarty system źródeł prawa wewnętrznie obowiązującego pod względem podmiotowym i przedmiotowym • Przykłady źródeł prawa: -uchwały Rady Ministrów, zarządzenia ministrów, pisma okólne, instrukcje

Źródło: opracowanie własne.

Akty prawne obowiązują w określonym czasie, w stosunku do określonych adresatów oraz na określonym terytorium. **Czas obowiązywania prawa** jest określony przez ustawodawcę. Natomiast moment wejścia w życie aktu przyjmuje jedną z poniższych form: „z dniem ogłoszenia”, „z mocą wsteczną od...”, „z upływem x dni od ogłoszenia” itd.; 14 dni od daty jego ogłoszenia. Dodatkowo akty normatywne mają **terytorialny zakres obowiązywania prawa**, czyli ściśle przypisane do konkretnego terytorium. Cecha ta wynika z zasady terytorialnego zwierzchnictwa państwa – to jest prawo do wyłączności danego państwa w wykonywaniu przez niego władzy w stosunku do wszystkich osób fizycznych przebywających na tym terytorium.

WAŻNE

Struktura aktu normatywnego:

1. **Część tytułowa** – rodzaj aktu (np. ustawa, rozporządzenie, uchwała), data (uchwalenia lub wydania) oraz przedmiot regulacji normatywnej; podstawa prawna.
2. **Preambuła** – w przypadku ustawy o szczególnej doniosłości społecznej.
3. **Część normatywna** – składa się z przepisów, w których zawarte są treści normatywne; wyodrębnione jako artykuł lub paragraf; mogą być dzielone na ustępy.
4. **Przepisy przejściowe i końcowe** – normują czasowy zakres obowiązywania starych i nowych przepisów. Mogą być zastąpione osobnym aktem prawnym tzw. przepisami wprowadzającymi. Podpis upoważnionego podmiotu.

Z punktu widzenia obowiązywania prawa niezwykle istotny jest **moment ogłoszenia aktów normatywnych**. Ich prawidłowe ogłoszenie, przede wszystkim aktów normatywnych powszechnie obowiązujących, jest niezbędną przesłanką jego wyjścia w życie. Ogłoszenie aktu normatywnego jest czynnością urzędową, polegającą na podaniu treści danego aktu adresatom, przy użyciu odpowiedniej formy. Przyjęto, że akty normatywne są **ogłaszane we właściwym dzienniku promulgacyjnym**. W tym miejscu warto podkreślić, iż zgodnie z fikcją powszechnej znajomości prawa, zakładającą, że należyte ogłaszanie (promulgowanie) aktu normatywnego wystarcza, by zakładać, że jego treść jest powszechnie znana, a w związku z tym nie można powoływać się na nieznajomość prawa (zgodnie z zasadą *ignorantia iuris non nocet* – nieznajomość prawa szkodzi oraz *ignorantia legis non exculpat* – nieznajomość prawa nie jest usprawiedliwieniem).

Akt normatywny **wchodzi w życie z dniem ogłoszenia**, jednak wskazane rozwiązanie jest stosowane wyjątkowo, ze względu na ważny interes państwa, który wymaga natychmiastowego wejścia w życie i nie jest sprzeczny z zasadami demokratycznego państwa prawa. Regułą natomiast jest, iż akt normatywny **wchodzi w życie**

w późniejszym terminie – po upływie *vacatio legis* (okres upływający między datą ogłoszenia aktu normatywnego a datą jego wejścia w życie). Długość *vacatio legis* zazwyczaj wynosi 14 dni, jednak od tej reguły istnieją wyjątki, bowiem *vacatio legis* może trwać dłużej lub krócej, zawsze wynika to z aktu normatywnego i zawsze obejmuje to szczególnie uzasadnione przypadki.

Zgodnie z zasadą **prawo nie działa wstecz**, w praktyce może dojść do sytuacji nadania przepisom **wstecznej mocy obowiązania**, co jest określane mianem **retroaktywności aktu normatywnego**. Rozwiązanie to jest dopuszczalne jedynie wtedy, kiedy nowa regulacja zmniejsza ciężary nałożone na podmioty prawa lub przyznaje większe korzyści, a także w szczególnie uzasadnionych sytuacjach.

Jak wskazano powyżej, ogłoszenie treści aktu prawnego powinno być należyte, co oznacza **umieszczenie treści aktu prawnego we właściwym dzienniku promulgacyjnym**. W Polsce funkcjonuje kilka dzienników promulgacyjnych, w których ogłaszane są akty normatywne.

W zależności od wagi aktu normatywnego jego treść może zostać zamieszczona w urzędowych dziennikach publikacyjnych:

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U.), w którym są ogłaszane akty normatywne powszechnie obowiązujące. Organem wydającym Dziennik Ustaw RP jest Prezes Rady Ministrów. W omawianym dzienniku promulgacyjnym ogłaszane są: Konstytucja, ustawy, rozporządzenia z mocą ustawy wydane przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, rozporządzenia wykonawcze, teksty jednolite aktów określonych powyżej, a także orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, dotyczące aktów normatywnych ogłoszonych w Dzienniku Urzędowym RP; ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz uchwały Rady Ministrów uchylające rozporządzenia ministrów.

Dziennik Urzędowy Monitor Polski (MP) – akty prawa wewnętrznie obowiązujące. Organem wydającym jest Prezes Rady Ministrów. W omawianym dzienniku promulgacyjnym ogłaszane są: zarządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wydane na podstawie ustaw, uchwały Rady Ministrów i zarządzenia Prezesa Rady Ministrów wydane na podstawie ustaw; teksty jednolite wyżej wskazanych aktów normatywnych, orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego dotyczące aktów

normatywnych ogłoszonych w Dzienniku Urzędowym Monitor Polski lub aktów normatywnych, które nie były ogłaszane; umowy międzynarodowe zatwierdzone przez Radę Ministrów, uchwały Zgromadzenia Narodowego, a także uchwały Sejmu oraz uchwały Senatu.

Dzienniki urzędowe ministrów resortowych oraz dzienniki urzędowe urzędów centralnych – akty prawa wewnętrznie obowiązujące. Organem wydającym dziennik jest właściwy minister resortowy, odpowiednio kierownik urzędu centralnego. Omawiane dzienniki promulgacyjne zawierają: akty normatywne organu wydającego dziennik urzędowy; uchwały Rady Ministrów uchylające zarządzenia ministra wydającego dziennik urzędowy, a także orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w sprawach wskazanych w omawianej części aktów normatywnych.

Wojewódzkie dzienniki urzędowe powszechnie obowiązujące, jednak ograniczone terytorialnie do danego województwa. Organem wydającym dziennik jest wojewoda. W omawianym dzienniku urzędowym ogłaszane są: akty prawa miejscowego, stanowione przez wojewodę i organy administracji niezespólonej; akty prawa miejscowego, stanowione przez sejmik województwa, organ powiatu oraz organ gminy, w tym statuty województwa, powiatu i gminy; statuty związków międzygminnych oraz związków powiatów; akty Prezesa Rady Ministrów uchylające akty prawa miejscowego, stanowione przez wojewodę i organy administracji niezespólonej, a także wyroki sądu administracyjnego uwzględniające skargi na akty prawa miejscowego, stanowionego przez wojewodę i organy administracji niezespólonej, organ samorządu województwa, organ powiatu i organ gminy.

Akty normatywne obowiązują, jeśli zostaną spełnione następujące przesłanki. Akt prawny został ustanowiony zgodnie z normami kompetencji prawodawczej i zgodnie z procedurą, to jest ustawa została uchwalona przez organy władzy ustawodawczej. Została ogłoszona w odpowiednim dzienniku promulgacyjnym i weszła w życie. Dodatkowo, akt normatywny obowiązuje, kiedy nie został uchylony. Z punktu widzenia obowiązywania prawa istotne jest, aby tworzone akty normatywne nie były sprzeczne z innymi aktami normatywnymi. Przy czym zastrzega się, że akt normatywny obowiązuje, jeżeli występuje sprzeczność z inną normą, ale w wyniku zastosowania reguł kolizyjnych nie został uchylony lub nie wyłączono jej zastosowania w konkretnym przypadku.

3.2. Zadania kontrolne

Zagadnienia do opracowania

1. Omów budowę hipotezy prawnej i wskaż na jej użyteczność.

.....

.....

.....

.....

.....

2. Na wybranym przykładzie wskaż różnicę pomiędzy hipotezą a dyspozycją.

.....

.....

.....

.....

.....

3. Wskaż i omów rodzaje przepisów prawnych, które są właściwe dla wybranego aktu normatywnego.

.....

.....

.....

.....

.....

4. Omów różnicę pomiędzy Dziennikiem Ustaw RP a Dziennikiem Urzędowym RP Monitor Polski.

.....

.....

.....

5. Omów na czym polegają przepisy szczegółowe.

.....

.....

.....

.....

Test jednokrotnego wyboru

1. **Moc powszechnie wiążącą wszystkie podmioty prawne w danym państwie posiada:**
 - a. Ustawa.
 - b. Uchwała Rady Ministrów.
 - c. Zarządzenie Rady Ministrów.
2. **Prawo powszechnie obowiązujące stanowi podstawę decyzji indywidualno- konkretnych wydawanych w procesach stosowania prawa wobec wszystkich podmiotów:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
3. **Prawo powszechnie obowiązujące jest ogłaszane w:**
 - a. Internecie.
 - b. Dzienniku Ustaw RP.
 - c. Dzienniku „Rzeczpospolita”.
4. **Przepis prawny jest zbudowany z aktów normatywnych:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
5. **Wojewódzkie Dzienniki Urzędowe są wydawane przez:**
 - a. Prezesa Rady Ministrów.
 - b. Wojewodę.
 - c. Marszałka Sejmu.
6. **Jednym z warunków obowiązywania aktów prawa powszechnie obowiązującego jest ogłoszenie w Dzienniku Ustaw RP:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
7. **Okres pomiędzy datą ogłoszenia aktu normatywnego a datą wejścia w życie nosi nazwę:**
 - a. *Liberum veto*.
 - b. *Consensus*.
 - c. *Vacatio legis*.

8. **Podmiotowe ograniczenie mocy wiążącej prawa jest charakterystyczne dla:**
 - a. Prawa powszechnie obowiązującego.
 - b. Prawa wewnątrznie obowiązującego.
 - c. Prawa Unii Europejskiej.
9. **Przykładem prawa wewnątrznie obowiązującego jest:**
 - a. Konstytucja, ustawa.
 - b. Uchwała Rady Ministrów, rozporządzenie Rady Ministrów.
 - c. Instrukcje, pisma okólne, zarządzenia ministrów.
10. **Zwyczajowo *vacatio legis* wynosi:**
 - a. 3 dni.
 - b. 14 dni.
 - c. Nie został określony.
11. **Ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz ustawy są ogłaszane w:**
 - a. Dziennikach urzędowych ministrów resortowych.
 - b. Dzienniku Urzędowym Monitor Polski.
 - c. Dzienniku Ustaw RP.
12. **Akty prawa miejscowego stanowione przez organy administracji zespolonej są publikowane w:**
 - a. Dzienniku Urzędowym Monitor Polski.
 - b. Wojewódzkim dzienniku urzędowym.
 - c. Dzienniku urzędowym ministrów resortowych.
13. **Ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz ustawy są ogłaszane w:**
 - a. Dziennikach urzędowych ministrów resortowych.
 - b. Dzienniku Urzędowym Monitor Polski.
 - c. Dzienniku Ustaw RP.
14. **Akty prawa miejscowego stanowione przez organy administracji niezespolonej są publikowane w:**
 - a. Dzienniku Urzędowym Monitor Polski.
 - b. Wojewódzkim dzienniku urzędowym.
 - c. Dzienniku urzędowym ministrów resortowych.

- 15. Akty normatywne mają terytorialny zakres obowiązywania:**
- a. Prawda.
 - b. Fałsz.
- 16. Podstawę do wydawania decyzji konkretnych i indywidualnych stanowi:**
- a. Prawo powszechnie obowiązujące.
 - b. Prawo wewnętrznie obowiązujące.
 - c. Precedens prawny.
- 17. Zapis Dz. U. 2018, poz. 879 oznacza, że akt prawny został umieszczony w:**
- a. Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.
 - b. Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
 - c. Dzienniku Urzędowym Monitor Polski.
- 18. Nie ma znaczenia, w którym urzędowym dzienniku publikacyjnym zostanie ogłoszona ustawa:**
- a. Prawda.
 - b. Fałsz.
- 19. Organem wydającym Dziennik Ustaw RP jest:**
- a. Prezydent RP.
 - b. Marszałek Sejmu.
 - c. Prezes Rady Ministrów.
- 20. Prawidłowy opis oznaczenia artykułów, ustępu, punktu, liter i tiret w akcie prawnym został zawarty w:**
- a. Ustawie z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów.
 - b. Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „zasad techniki prawodawczej”.
 - c. Orzecznictwie Sądu Najwyższego.

4. Praworządność

Rozwój gospodarczo-polityczno-społeczny wpływa na **rozwój świadomości prawnej oraz politycznej zarówno jednostek, jak i społeczeństw**. Powoduje to rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz pobudza świadomość prawną. Ma to niebagatelny wpływ na kondycję i uwarunkowania wewnętrzne funkcjonowania państw. Jednocześnie stanowi to istotny element wyznaczający kierunki zmian prawnych i jego przestrzegania. Większa świadomość społeczna oraz rosnące zainteresowanie tematyką związaną z wpływem społeczności lokalnych na państwo i jego organy powoduje, że jest to jeden z wielu czynników, który w ostatnich latach wpływa i determinuje dyskusję na temat praworządności, przede wszystkim jej granic oraz mechanizmów jej zapewniania.

Zasadne jest zatem omówienie **praworządności**, odwołując się w pierwszej kolejności do definicji encyklopedycznych. **Słownik języka polskiego PWN** definiuje **praworządność jako postępowanie lub rządzenie zgodnie z prawem**; poszanowanie obowiązujących praw; panowanie prawa w życiu publicznym¹. Tym samym, istnieje silna zależność pomiędzy terminem praworządność a zasadą demokratycznego państwa prawnego. Zatem **pojęcie praworządności odnosi się do działania organów władzy publicznej i realizacji przez państwo funkcji i władzy** w dwóch sferach działania państwa, zarówno stanowienia, jak i stosowania prawa.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na fakt, że **praworządność (inaczej zasada legalizmu)** można rozpatrywać w dwóch znaczeniach: **formalnym** oraz **materialnym**. W pierwszym z nich praworządność jest stanem faktycznym, który można zdefiniować jako działanie organów państwa na podstawie i w granicach obowiązującego prawa. Natomiast w znaczeniu materialnym, praworządność oznacza, że podobnie jak w znaczeniu formalnym, praworządność to zasady funkcjonowania organów państwa na podstawie i w granicach prawa, jednak dodatkowo prawo to powinno podlegać ocenom moralnym. Podejście formalne wywodzi się z **doktryny pozytywizmu prawniczego**, natomiast podejście materialne jest powiązane z **doktryną prawa naturalnego**.

¹ Słownik języka polskiego, hasło: praworządność, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/praworz%C4%85dno%C5%9B%C4%87.html> [dostęp: 11.04.2020 r.].

Zasadne jest podkreślenie różnicy, jaka występuje **w praktyce w zakresie praworządności**. Zgodnie z podejściem formalnym, prawo powinno być przestrzegane przez organy państwa niezależnie od jego treści i co do zasady, nie podlega ocenom moralnym, a wartością jest jego przestrzeganie. Natomiast w podejściu materialnym zwraca się uwagę na fakt, że system prawny, a przede wszystkim niektóre prawa, nie są wystarczającym mechanizmem zapewniającym np. podstawowe wolności człowieka i obywatela. Zatem zwolennicy omawianego podejścia dzielą prawo na „dobre” i „złe” i to na organie je stosującym leży obowiązek oceny moralnej stosowanych przepisów. Jednocześnie w podejściu materialnym zwraca się uwagę na fakt, że stosowanie „złego prawa” może godzić w podstawowe prawa i wolności człowieka i obywatela. Warto jednocześnie podkreślić, że wskazane różnice w podejściu do stosowania prawa stały się jednym z centralnych punktów debaty publicznej.

Przyjmując, że **praworządność to jedna z podstawowych zasad ustroju**, która jest ściśle powiązana z zasadami demokratycznego państwa prawnego, zasadne jest podkreślenie, że nakłada ona na organy państwowe obowiązek przestrzegania prawa. W praktyce odnosi się to do działania zgodnie z prawem, czyli na podstawie przepisów prawa. Przestrzeganie zasady praworządności w istocie ma przyczynić się do sprawnego funkcjonowania państwa, z zachowaniem poszanowania praw człowieka i obywatela, które wynikają bezpośrednio z przepisów prawa. Ma to swoje uzasadnienie, zwłaszcza w relacji organ państwowy – jednostka, w której to jednostka ma pewność stosowania prawa, zna swoje prawa, obowiązki, uprawnienia oraz ewentualne sankcje za ich nieprzestrzeganie. W praktyce oznacza to zarówno **poszanowanie praw przyznanych jednostce**, jak również ich **ochronę przez organy państwowe**, które posiadają ku temu kompetencje. Jak wspomniano powyżej, organ państwowy nie może zaniechać działania lub odmówić wykonania przepisu, jeśli posiada w danym zakresie kompetencje. Tym samym praworządność jest mocno powiązana z zasadą demokratycznego państwa prawa i jest elementem kluczowym i charakterystycznym dla współczesnych demokratycznych państw, zazwyczaj regulowana jest przepisami ustaw zasadniczych.

W Polsce do zasady praworządności odwołano się w art. 2 Konstytucji RP, w myśl którego *Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej* oraz w art. 7 *Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa*. W przywołanych przepisach została zawarta istota praworządności. Przywołany przepis jednoznacznie wskazuje na konieczność umocowania działania organów państwowych na podstawie przepisów prawa przy jednocześnie jasno określonej kompetencji danego podmiotu do podejmowania danego działania.

W praktyce oznacza to, że **organy państwa działają w granicach i na podstawie prawa**. Tym samym nie jest to działanie przypadkowe, losowe, wręcz przeciwnie działanie, które wynika z jasno przyznanej kompetencji, na podstawie obowiązującego prawa oraz wykonywane w określony prawem sposób. Celem tak określonego działania organów państwowych jest zagwarantowanie obywatelom przyznanych im praw i wolności. Jednocześnie działanie takie jest pewnego rodzaju zabezpieczeniem obywateli przed niedemokratycznym działaniem organów państwowych. Z zasady praworządności jednoznacznie wynika, że to prawo (przy zaznaczeniu, że jest ono tworzone przez organy posiadające jasno określone kompetencje w tym zakresie, w Polsce: Sejm i Senat), wyznacza granice funkcjonowania państwa oraz sposoby i zakres ingerencji państwa w życie jednostki. Jednocześnie należy podkreślić, że dyskusje na temat stopnia praworządności państwa wynikają z zaznaczonych powyżej podejść i przekładają się na konieczność uwzględnienia czynnika aksjologicznego, już na etapie tworzenia prawa. Czyli uwzględnienia doświadczeń historycznych, przekonań religijnych, moralnych społeczeństwa, którego stosunki będzie regulować tworzone prawo. Warto nadmienić, że o ile bagaż doświadczeń historycznych jest względnie niezmienny (zmienne jest natomiast postrzeganie historii), o tyle społeczeństwo wraz z rozwojem ewoluuje i zmienia postrzeganie pewnych procesów i zjawisk społecznych, co jest naturalnym elementem rozwoju cywilizacyjnego. Zatem ustawodawca musi równoważyć wartości podzielane przez społeczeństwo i zakres regulacji, które tworzy. Jak wykazano powyżej, prawo nie może być oderwane od kontekstu społecznego, zaś uwzględnienie wartości społecznych sprzyja przestrzeganiu prawa.

Zasada praworządności, mimo dość pojemnego zakresu spraw, których dotyczy, obejmuje kilka kluczowych, generalnych wyznaczników, na podstawie których funkcjonuje państwo. Wyznaczniki te obejmują bardzo ogólne, ale przy tym doniosłe postulaty. Odnoszą się one zarówno do **postulatu równości człowieka i obywatela względem prawa**, poprzez **pewność prawa**, **zapewnienie prawa obrony przed sądem**, **zapewnienie wieloinstancyjności postępowania**, dzięki której jednostka ma prawo odwołania się od decyzji do organu wyższej instancji, **zagwarantowanie ochrony zasady praworządności**, poprzez funkcjonowanie w państwie instytucji.

W Polsce ochrona praworządności jest realizowana przez działanie szeregu organów i instytucji: **Trybunał Konstytucyjny**, **Najwyższa Izba Kontroli**, **Rzecznik Praw Obywatelskich**, czy też **sądów**, których kompetencje obejmują nadzór działania organów państwa. Instytucje te, w sytuacji naruszenia przepisów, posiadają uprawnienia nakazujące przywrócenie stanu zgodnego z prawem oraz ewentualne naprawienie szkody. Warto podkreślić, że praworządność jest związana z działalnością organów państwa. Zatem nie dotyczy zachowań obywateli wobec siebie, czy obywateli wobec organów państwowych, tylko **działania organów państwowych**, które w myśl zasady praworządności, powinny przestrzegać prawa. Zasadne jest podkreślenie, że zasada praworządności kształtuje hierarchię źródeł prawa w Polsce, wskazując na najwyższy rangą akt prawny – Konstytucję RP oraz rolę ustaw w tworzeniu porządku prawnego państwa.

Omawiając zasadę praworządności warto odwołać się pokrótce do wskazanych powyżej organów, które posiadają kompetencje do jej zapewniania.

Trybunał Konstytucyjny zgodnie z art. 188 Konstytucji RP orzeka w sprawach o: 1) zgodności ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją, 2) zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, 3) zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami, 4) zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych. Dodatkowo rozstrzyga spory kompetencyjne pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa.

Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne. Pozycję ustrojową Trybunału

Konstytucyjnego charakteryzuje zasada niezależności. Jako **organ władzy sądowniczej jest on niezależny od władzy ustawodawczej i władzy wykonawczej** (zarówno jednak Sejm, jak i Prezydent dysponują pewnymi uprawnieniami kreacyjnymi wobec Trybunału Konstytucyjnego).

Trybunał Konstytucyjny składa się z 15 sędziów, wybieranych indywidualnie przez Sejm na 9 lat, spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą. Ponowny wybór do składu Trybunału jest niedopuszczalny. Pozycja sędziego Trybunału Konstytucyjnego jest wyrażona przez kilka zasad, m.in. niezawisłość, która oznacza, iż w momencie orzekania sędzia podlega wyłącznie Konstytucji i ustawom, zatem nie podlega naciskom zewnętrznym (w szczególności ze strony władzy ustawodawczej i wykonawczej). Z niezawisłości sędziowskiej wynika kilka gwarancji: nieusuwalność z urzędu (wyjątek: skazanie prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo, lub orzeczenie sądu dyscyplinarnego kary złożenia sędziego ze stanowiska sędziego), nieprzenoszalność, immunitet sędziowski, jak również ograniczenia: zakaz prowadzenia działalności publicznej (w myśl zasady niepołączalności) oraz zakaz dodatkowego zatrudnienia (z wyjątkiem zatrudnienia w jednostkach naukowych).

Trybunał Stanu orzeka w sprawach dotyczących naruszenia Konstytucji lub ustawy, w związku z zajmowanym stanowiskiem lub w zakresie swojego urzędowania. Odpowiedzialność konstytucyjną przed Trybunałem Stanu ponoszą: Prezydent Rzeczypospolitej, Prezes Rady Ministrów oraz członkowie Rady Ministrów, Prezes Narodowego Banku Polskiego, Prezes Najwyższej Izby Kontroli, członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, osoby, którym Prezes Rady Ministrów powierzył kierowanie ministerstwem oraz Naczelnny Dowódca Sił Zbrojnych, a także posłowie i senatorowie, jeśli prowadzą działalność gospodarczą z osiąganiem korzyści z majątku Skarbu Państwa lub samorządu terytorialnego albo nabyli taki majątek.

Najwyższa Izba Kontroli jest naczelnym organem kontroli państwowej, który podlega Sejmowi. Najwyższa Izba Kontroli kontroluje działalność organów administracji rządowej, Narodowego Banku Polskiego, państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych z punktu widzenia legalności, gospodarności, celowości i rzetelności. Najwyższa Izba Kontroli może kontrolować

działalność organów samorządu terytorialnego, komunalnych osób prawnych i innych komunalnych jednostek organizacyjnych z punktu widzenia **legalności, gospodarności i rzetelności**. Najwyższa Izba Kontroli może również kontrolować z punktu widzenia legalności i gospodarności działalność innych jednostek organizacyjnych i podmiotów gospodarczych w zakresie, w jakim wykorzystują one majątek lub środki państwowe lub komunalne oraz wywiązują się ze zobowiązań finansowych na rzecz państwa

Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży wolności oraz praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych. Rzecznik Praw Obywatelskich jest powoływany przez Sejm za zgodą Senatu na 5 lat. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może zajmować innego stanowiska, z wyjątkiem stanowiska profesora szkoły wyższej, ani wykonywać innych zajęć zawodowych. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej, która nie da się pogodzić z godnością jego urzędu. Rzecznik Praw Obywatelskich jest w swojej działalności niezawisły, niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie.

Działania organów państwa zgodnie z zasadą praworządności zostały również wskazane w ustawie z dnia 14 czerwca 1960 r. **Kodeks postępowania administracyjnego** (Dz. U. z 2020 r. poz. 256, 695). Przywołana ustawa reguluje, między innymi, postępowanie przed organami administracji publicznej, w należących do właściwości tych organów sprawach indywidualnych, rozstrzyganych w drodze decyzji administracyjnych albo załatwianych milcząco; postępowanie przed innymi organami państwowymi oraz przed innymi podmiotami, postępowanie w sprawach rozstrzygania sporów o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego i organami administracji rządowej oraz między organami i podmiotami; postępowanie w sprawach wydawania zaświadczeń; nakładanie lub wymierzanie administracyjnych kar pieniężnych lub udzielanie ulg w ich wykonaniu. W art. 6 przywołanej ustawy wskazano, że *Organy administracji publicznej działają na podstawie przepisów prawa*.

Stopień praworządności w państwie jest determinowany przez wiele czynników, wśród których można wymienić: sytuację politycz-

no-gospodarczo-społeczną, stan demokracji w państwie, a także poziom przygotowania kadry urzędniczej.

Zasada praworządności gwarantuje obywatelom: działanie organów państwa w granicach i na podstawie powszechnie obowiązującego prawa; funkcjonowanie państwa w określonej i znanej formie; władza w państwie jest sprawowana przez organy, które posiadają jasno określone kompetencje; wyznacza prawo dla strony (gwarancję prawną), że wszystkie czynności podejmowane w toku postępowania będą zgodne z prawem; organ administracji publicznej ma obowiązek stosowania przepisów prawa materialnego i procesowego; organ administracji publicznej ma obowiązek ustalenia swojej właściwości z urzędu; naruszenie zasady praworządności może skutkować nieważnością decyzji lub postanowienia.

W myśl art. 156 przywołanej ustawy *Organ administracji publicznej stwierdza nieważność decyzji, która:* 1) *wydana została z naruszeniem przepisów o właściwości;* 2) *wydana została bez podstawy prawnej lub z rażącym naruszeniem prawa;* 3) *dotyczy sprawy już poprzednio rozstrzygniętej inną decyzją ostateczną albo sprawy, którą załatwiono milcząco;* 4) *została skierowana do osoby niebędącej stroną w sprawie;* 5) *była niewykonalna w dniu jej wydania i jej niewykonalność ma charakter trwały;* 6) *w razie jej wykonania wywołałaby czyn zagrożony karą;* 7) *zawiera wadę powodującą jej nieważność z mocy prawa.*

Nieważność decyzji jest, co do zasady, stwierdzana przez organ wyższego stopnia.

4.1. Zadania kontrolne

Zagadnienia do opracowania

1. Omów pojęcie i zakres praworządności.

.....

.....

.....

2. Wskaż instytucje powołane do kontroli prawa.

.....

.....

.....

3. Praworządność w państwie – omów jej elementy.

.....

.....

.....

4. Wskaż procedurę stwierdzenia nieważności decyzji.

.....

.....

.....

5. Omów prawa i gwarancje wynikające z zasady praworządności.

.....

.....

.....

6. Omów zadania i kompetencje Najwyższej Izby Kontroli, podaj przykłady.

.....

.....

.....

.....

.....

Test jednokrotnego wyboru

1. **Praworządność to inaczej poszanowanie obowiązujących praw:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
2. **Obowiązek stosowania zasady praworządności w demokratycznym państwie prawnym jest nałożony na:**
 - a. Obywateli.
 - b. Organy władzy publicznej.
 - c. Osoby prawne.
3. **W znaczeniu materialnym praworządność jest stanem faktycznym, przez który rozumie się działanie organów państwa na podstawie i w granicach obowiązującego prawa:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
4. **W znaczeniu materialnym praworządność powinna podlegać ocenom moralnym:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
5. **Prawo powinno być przestrzegane przez organy państwa niezależnie od jego treści, taki pogląd jest charakterystyczny dla podejścia:**
 - a. Formalnego.
 - b. Materialnego.
 - c. Procesowego.
6. **Zasada praworządności jest ściśle powiązana z funkcjonowaniem demokratycznego państwa prawa:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.

7. **Zasada praworządności reguluje w szczególności relacje pomiędzy:**
 - a. Państwem a jednostką.
 - b. Organami państwa.
 - c. Państwem a organizacjami międzynarodowymi.
8. **Zasada praworządności została zapisana w Konstytucji RP z 1997 r. w :**
 - a. Tylko art. 2.
 - b. W preambule.
 - c. W art. 2 i 7.
9. **Ochrona praworządności w Polsce jest realizowana przez:**
 - a. Trybunał Konstytucyjny, Rzecznika Praw Obywatelskich, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego.
 - b. Trybunał Stanu, Najwyższą Izbę Kontroli, Policję.
 - c. Trybunał Stanu, Najwyższą Izbę Kontroli, Rzecznika Praw Obywatelskich.
10. **Orzeka między innymi w sprawach zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie:**
 - a. Naczelny Sąd Administracyjny.
 - b. Trybunał Konstytucyjny.
 - c. Trybunał Stanu.
11. **W skład Trybunału Konstytucyjnego wchodzi:**
 - a. 15 sędziów wybieranych na 9 lat.
 - b. 15 sędziów wybieranych dożywotnio.
 - c. 3 sędziów wybieranych na 9 lat.
12. **Odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu nie ponoszą:**
 - a. Prezydent RP.
 - b. Funkcjonariusze Agencji Wywiadu.
 - c. Członkowie Rady Ministrów.

13. Orzeka w sprawach dotyczących naruszenia Konstytucji:

- a. Naczelny Sąd Administracyjny.
- b. Trybunał Konstytucyjny.
- c. Trybunał Stanu.

14. Najwyższa Izba Kontroli podlega:

- a. Prezesowi Rady Ministrów.
- b. Sejmowi.
- c. Senatowi.

15. Rzecznik Praw Obywatelskich jest powoływany:

- a. Przez Sejm na 5 lat.
- b. Przez Senat na 9 lat.
- c. Przez Sejm za zgodą Senatu na 5 lat.

16. Rzecznik Praw Obywatelskich odpowiada na zasadach określonych w ustawie przed:

- a. Prezydentem RP.
- b. Prezesem Rady Ministrów.
- c. Sejmem.

17. Najwyższa Izba Kontroli stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela:

- a. Prawda.
- b. Fałsz.

18. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne:

- a. Prawda.
- b. Fałsz.

19. Uprawnienia do rozstrzygania sporów kompetencyjnych pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa posiada:

- a. Prezydent RP.
- b. Prezes Rady Ministrów.
- c. Trybunał Konstytucyjny.

20. Organ administracji publicznej stwierdza nieważność decyzji, która:

- a. Została skierowana do osoby niebędącej stroną w sprawie.
- b. Jest niekorzystna z punktu widzenia działania jednostki samorządu terytorialnego.
- c. Jest niekorzystna z punktu widzenia obywatela np. naliczenie zbyt dużej kwoty zwrotu podatku VAT.

5. Źródła prawa. System źródeł prawa. System źródeł prawa Rzeczypospolitej Polskiej

5.1. Źródła prawa

Źródło prawa (w znaczeniu prawa przedmiotowego): prawotwórcza działalność państwa, w wyniku której powstają akty normatywne, a ich treść jest uwarunkowana kulturą, ekonomią oraz bezpośrednimi interesami społeczeństwa. Przy czym termin źródeł prawa jest wieloznaczny i dlatego można wskazać na kilka znaczeń źródeł prawa. W znaczeniu **teoretycznym** – źródło prawa to *droga prowadząca do powstania prawa*, czyli ogół warunków i czynników, dzięki którym reguła postępowania nabiera charakteru prawa. W znaczeniu **historycznym** – źródła prawa to wszystkie dokumenty, z których dowiadujemy się o treści norm prawnych. Z kolei w znaczeniu **materialnym** jest to pewien zespół czynników obiektywnych i subiektywnych, które wpływają na kształtowanie się prawa. Do czynników obiektywnych należy zaliczyć: czynniki ekonomiczno-społeczne, funkcjonowanie w danym państwie grupy nacisku, sytuację międzynarodową. Z kolei czynniki subiektywne, to między innymi, poziom świadomości społeczeństwa, kultura, system, wartości i preferencje społeczne. W znaczeniu **formalnym** źródła prawa to formy działalności prawotwórczej organów państwowych.

Przyjmując, że **źródła prawa stanowią prawotwórczą działalność, w wyniku której powstają akty normatywne**, należy zwrócić uwagę na dwa powiązane ze sobą procesy: proces kształtowania się prawa oraz proces prawotwórczy. Pierwszy z nich obejmuje **działalność organów państwa wraz ze strukturami niepaństwowymi** (np. partie polityczne, związki zawodowe), które dążą do zmiany obowiązujących uregulowań. Natomiast **proces prawotwórczy stanowi wyłącznie działalność aparatu państwowego**, wykonywaną w ramach złożonego procesu kształtowania się prawa. Jest to ostatni i decydujący etap nadania normie postępowania charakteru normy prawnej. W ramach form działalności prawotwórczej państwa należy wymienić dwie charakterystyczne formy: to jest stanowienie prawa oraz prawotwórcza praktyka organów państwa.

Stanowienie prawa polega na procesie, w którym odpowiedni organ państwowy formułuje w sposób wyraźny normy, dotyczące przyszłych sytuacji. Efektem omawianej formy jest przyjęcie normy prawnej, która ma charakter ogólny i abstrakcyjny, co oznacza,

że może być zastosowana do dużej liczby ewentualnych przypadków. Warto zauważyć, iż rozkwit prawa stanowionego rozpoczął się w XIX wieku, czyli w momencie, w którym powstały liczne kodeksy i konstytucje pisane. Współcześnie tendencja ta jest kontynuowana, a jej występowanie należy połączyć ze wzrostem roli państwa w życiu społecznym. Istotą stanowienia prawa jest posiadanie przez organ państwowy prawnych kompetencji do wydania konkretnego aktu normatywnego. Każdy akt stanowienia nabiera mocy na podstawie normy kompetencyjnej, ustanawiającej warunki, których spełnienie powoduje, że rozstrzygnięcia w tym akcie zawarte stają się prawem. Prawo stanowione występuje jako prawo pisane, ale nie każde prawo pisane jest prawem stanowionym, np. spisywane prawo zwyczajowe nie jest prawem stanowionym.

Natomiast **prawotwórcza praktyka organów państwa** wyraża się w powtarzających się konkretnych rozstrzygnięciach w formie decyzji, za pomocą których rozstrzygają w jednakowy sposób podobne stany faktyczne. Prawo powstaje wówczas, gdy praktyka państwowa wykazuje pewną jednolitość, żyje w świadomości rządzonych i rządzących w postaci kształtujących się stopniowo w drodze uogólnienia przyszłych i aktualnych decyzji organów państwowych – działalność sądów angielskich – tzw. systemie prawa precedensowego (*common law*), obowiązującego w państwach anglosaskich. Regułą jest prawotwórcza działalność sądów. Sędzia wydający rozstrzygnięcia w danej sprawie ma obowiązek oparcia swego rozstrzygnięcia na orzeczeniach, jakie zostały wydane poprzednio w sprawach tej samej kategorii lub w sprawach podobnych.

Za źródło prawa można uznać akty prawotwórcze, poprzez które odpowiednie organy państwowe nadają moc obowiązującą normom generalnym i abstrakcyjnym.

WAŻNE

Biorąc pod uwagę sposób powstania źródeł prawa, można je podzielić na następujące kategorie:

Zwyczaj prawny powstaje żywiołowo, oddolnie – w drodze praktyki społecznej, obecnie wyparty przez różne formy prawa stanowionego. Warto nadmienić, iż zwyczaj prawny jest charakterystyczny dla anglosaskiej kultury prawnej. Z kolei w Polsce, zwyczaj spełnia tylko rolę źródła uzupełniającego prawo stanowione w dziele prawa cywilnego i administracyjnego, natomiast nie ma zastosowania w prawie karnym.

Akty normatywne są prawem stanowionym, które są tworzone przez odpowiednie organy władzy ustawodawczej z zachowaniem przyjętej procedury. Charakterystyczne dla kontynentalnego systemu prawa.

Umowa jest oparta na prawie stanowionym, w której tworzeniu biorą udział przynajmniej dwa podmioty wyposażone w zdolność tworzenia prawa (np. umowy dwustronne) lub więcej podmiotów (umowy wielostronne).

Precedens sądowy jest charakterystyczny dla anglosaskiej kultury prawnej; oznacza, że sąd jest organem, który podejmuje decyzje w konkretnej sprawie, dla której nie ma konkretnych podstaw prawnych do jej rozstrzygnięcia.

Opinie uczonych prawników mają swoją tradycję w starożytnym Rzymie; niektórzy prawnicy otrzymywali uprawnienie od cesarza, które polegało na ustalaniu reguł prawnych w przedkładanych im sprawach, zgodnie z którymi sędzia wydał wyrok.

5.2. System źródeł prawa

Pojęcie system oznacza skoordynowany wewnętrznie i wykazujący określoną strukturę układ elementów; od zewnątrz rozpatrywany jako całość, a od wewnątrz jako zbiór zależnych od siebie elementów. **Ogół elementów tworzy system, a ogół relacji (związków) między elementami systemu tworzy jego strukturę.** W życiu codziennym

obserwujemy wiele funkcjonujących systemów. Obok **systemów naturalnych**, które kształtują się bez ingerencji człowieka i są zazwyczaj efektem działania sił natury, występują również **systemy sztuczne**, które powstają jako efekt ludzkiej działalności. Powstanie i funkcjonowanie takiego systemu jest zaplanowane i ma do spełnienia określony cel. W ramach kategoryzacji systemów można wyróżnić **systemy realne**, których elementy są materialne (w ramach omawianego systemu można wskazać na konkretne przedmioty) oraz **systemy nominalne**, które są tworzone przez wartości, normy, oceny.

Na tle wskazanych kategorii systemów należy wyznaczyć **system prawa, który jest systemem sztucznym i nominalnym**.

System prawa tworzy w danym czasie **całokształt obowiązujących w danym państwie norm prawnych**, uporządkowanych na podstawie przyjętych kryteriów, tworzących pewnego rodzaju jedność. W ramach omawianego systemu można wyróżnić trzy rodzaje związków: treściowe, formalne oraz hierarchiczne. **Związki treściowe** polegają na istnieniu związków logicznych (zgodność treści norm prawnych) oraz aksjologicznych (wspólne wartości) między normami prawnymi oraz jedności pojęć języka prawnego. **Związki formalne** między normami prawnymi polegają na tym, że tworzenie norm prawnych odbywa się w ramach określonych przez prawo kompetencji i procedur. **Związki hierarchiczne** norm prawnych wyrażają się w tym, że stanowione normy prawne wyższego rzędu mają wyższą moc obowiązywania niż normy prawne niższego rzędu.

WAŻNE

System prawny ma swoje cechy, do których należy zaliczyć:

1. **Hierarchiczność** systemu prawa – normy prawne są uporządkowane w systemie prawa według określonej hierarchii adekwatnej do hierarchii aktów prawnych.
2. **Jednolitość systemu** – tworzonego w ramach jednego państwa; jednorodny pod względem zamierzeń prawodawczych, celów, które za pomocą prawa chce osiągnąć prawodawca.
3. **Różnorodność systemu** – tworzenie norm prawnych w różnych obszarach stosunków społecznych; regulacja zachowań w wielu wymiarach (cywilnoprawnym, karnoprawnym, administracyjnoprawnym itd.).
4. **Zupełność systemu** – system prawny danego państwa powinien zawierać unormowania, stanowiące podstawę do kwalifikacji prawnej dla każdego stanu faktycznego, który w rzeczywistości społecznej zaistnieje, czyli taki zbiór uregulowań, który wolny jest od luk w prawie.

Należy jednak zaznaczyć, iż **w praktyce stosowania prawa występują luki w prawie**. Jest to sytuacja niepożądana, jednak stanowi immanentny element funkcjonowania systemu. **Luka w prawie** może mieć **charakter konstrukcyjny** i polega na ujemnej ocenie tego, że normy obowiązującego prawa nie regulują konsekwencji prawnych danego faktu, będącego przedmiotem rozstrzygnięcia. Luka w prawie o **charakterze aksjologicznym** odnosi się do norm, które funkcjonują w danej społeczności, a które nie zostały wyrażone w przepisach prawnych. Luka w prawie może mieć **charakter pozorny**.

Usunięcie luki w prawie następuje poprzez ustanowienie nowej ustawy bądź przez organ stosujący prawo przez zastosowanie analogii – organ stosujący prawo tworzy normę dla potrzeb danego rozstrzygnięcia w drodze specjalnego typu rozumowania *per analogiam*. Analogia z ustawy – organ stosujący prawo, w celu rozstrzygnięcia

spraw posługuje się normą wydaną w sytuacji podobnej, stwierdzając, iż istnieje ta sama racja zastosowania ustawy. Z kolei analogia z prawa – organ stosujący prawo stawia się w roli samego ustawodawcy i tworzy brakującą normę dla potrzeb danego rozstrzygnięcia na podstawie ogólnych zasad prawa całego systemu bądź zasad danej gałęzi prawa oraz domniemyanych przesłanek aksjologicznych.

Niesprzeczność postanowień zawartych w systemie prawnym, czyli między normami wchodzącymi w jego skład, to powiązanie treściowe (normy niższego rzędu nie mogą być sprzeczne z normami hierarchicznie wyższymi). Przy czym w ramach systemu może wystąpić sprzeczność określonego rodzaju: logiczna, prakseologiczna bądź aksjologiczna. **Sprzeczność logiczna** występuje, kiedy jedna norma nakazuje adresatowi w określonych warunkach czynić to, czego inna norma mu zakazuje. **Sprzeczność prakseologiczna** ma miejsce, kiedy jedna norma nakazuje czynić to, co udaremniłoby skutek czynności dokonanej zgodnie z inną, jednocześnie obowiązującą normą. Natomiast **sprzeczność aksjologiczna** występuje wtedy, gdyby norma prawa pozytywnego nakazywała czynić to, co jest sprzeczne z normą etyczną.

W ramach systemu prawnego może dojść do sytuacji **sprzeczności postanowień zawartych w systemie prawnym**. Sprzeczności wewnętrzne, wynikające z kolizji norm w ramach jednego działu prawa bądź między działami prawa, nie mają charakteru obiektywnego – można je usunąć w praktyce stosowania prawa. Natomiast sprzeczności zewnętrzne następują w wyniku zderzenia się dwu różnych jakości. Z jednej strony prawa (statyczne), z drugiej życie społeczne (dynamiczne), które jest reglamentowane przez prawo – to sprzeczność o charakterze obiektywnym; proces wykładni prawa niweluje sprzeczności.

System źródeł prawa stanowi całokształt obowiązujących w danym państwie źródeł prawa, który jest odpowiednio uporządkowany, co oznacza, że każde źródło prawa ma w systemie ustalone miejsce. W kontynentalnym systemie prawa podstawowym źródłem prawa są akty normatywne. Źródła te mają zasadniczo taką samą moc obowiązującą, różnią się od siebie mocą prawną, podmiotem i przedmiotem, a także trybem stanowienia.

Podmiotem aktu normatywnego jest państwo, a ściślej mówiąc określone organy powołane do stanowienia prawa w danym

państwie. Organy te mogą tworzyć pewną hierarchię, na czele której stoi parlament. Moc prawna aktu normatywnego zależy od tego, jakie miejsce w hierarchii zajmuje organ, który go ustanowił.

Z kolei **przedmiot aktu normatywnego** jest dziedziną stosunków społecznych, które mogą być regulowane przez dany akt; przedmiot aktu normatywnego łączy się z kompetencją danego organu, np. w Polsce podstawowe prawa i wolności człowieka i obywatela mogą być regulowane tylko w drodze ustawy, zatem przez Sejm i Senat.

Natomiast **tryb stanowienia i publikowania** aktu normatywnego określa procedura, według której akt normatywny dochodzi do skutku. Ten tryb jest rozbudowany, obejmuje następujące etapy: inicjatywa ustawodawcza, uchwalenie ustawy, promulgacja, publikacja; *vacatio legis* – okres oczekiwania na wejście w życie aktu normatywnego, aby adresaci mogli się zapoznać z jego treścią.

W każdym państwie istnieje wiele aktów normatywnych. Na ten stan rzeczy wpływ ma rozwój stosunków społecznych, co wymusza potrzebę doskonalenia ich treści przez tworzenie nowych aktów normatywnych, wprowadzania zmian do obowiązujących, porządkowania ich bądź sporządzania ich zbiorów urzędowych lub prywatnych.

Tym samym można wyróżnić **trzy rodzaje działalności, które dotyczą aktów normatywnych**, jak: nowelizacja, inkorporacja, kodyfikacja.

Nowelizacja aktu normatywnego polega na wprowadzeniu zmian do istniejącego już aktu normatywnego. W praktyce może obejmować uzupełnienie tekstu o nowe fragmenty, skreślenie niektórych fragmentów lub zastąpienie już istniejących nowymi przepisami. Jeśli dany akt był wielokrotnie nowelizowany, ogłasza się „tekst jednolity”, w którym uwzględnia się wszystkie wprowadzone do niego zmiany i publikuje w dzienniku ustaw.

Drugą formą pewnego uporządkowania dorobku prawnego jest **inkorporacja**, czyli zebranie w całość przepisów prawnych danej dziedziny stosunków, np. prawa cywilnego, prawa finansowego, prawa rodzinnego. Czynności te nie wprowadzają zmian do treści aktów normatywnych, a tylko je porządkują według przyjętych kryteriów. Inkorporacja może być dokonywana zarówno przez organy państwowe, jak i osoby lub instytucje prywatne.

W końcu **kodyfikacja**, która polega na całościowym ujęciu materiału normatywnego danej gałęzi prawa, w celu jej systematyzacji.

cji, uzupełnienia braków, sprzeczności, ujednolicenia normy w danej dziedzinie i uchylenia przepisów dotychczas obowiązujących. W praktyce oznacza działalność polegającą na zebraniu aktów normatywnych w jedną ustawę zwaną kodeksem. Czynność ta, podobnie jak nowelizacja, może być dokonana tylko przez ustawodawcę.

5.2.1. Podział prawa w ramach systemu prawa

W ramach systemu prawa można dokonać jego dalszych podziałów. Całość obowiązującego w państwie prawa, która zawiera w sobie elementy racjonalizacji (normy tworzone według określonego porządku) określa się mianem **prawa przedmiotowego**. Pionowy system prawa oznacza uporządkowanie norm prawa w zależności od normotwórczych kompetencji organu państwowego, który dany akt normatywny wydał (kryterium mocy prawnej). Z kolei poziomy system prawa został wydzielony w konsekwencji zastosowania kryterium porządkującego treść stosunków społecznych, które są regulowane przez normy prawne.

Kryterium przedmiotowe pozwala odróżnić w ramach systemu prawa jedną sferę stosunków społecznych od innej za pomocą przedmiotu tych stosunków, czyli tego, co dana norma reguluje. Tym samym, w ramach omawianego kryterium, można wyróżnić sferę stosunków za pomocą podmiotów tych stosunków, czyli kto w te stosunki wchodzi, np. stosunki prawnofinansowe, w którym co najmniej jeden z podmiotów jest organem administracyjnofinansowym. Zatem prawo przedmiotowe to całokształt obowiązujących norm prawnych, zawartych w przepisach prawa bądź z nich wynikających, o cechach generalno-abstrakcyjnych, które stanowią podstawę decyzji jednostkowych, wydawanych przez organy stosujące prawo. A więc prawo podmiotowe jest systemem prawa postrzeganym od strony adresatów norm prawnych, a co za tym idzie pozwala na określenie praw, jakie posiadają adresaci. Określa pewną sferę uprawnień podmiotu prawa, a także wyznacza możliwość działania (postępowania) w określony sposób.

Koncepcja prawa podmiotowego, postrzegana jako podmiotowe prawa publiczne, prawa człowieka i obywatela, zostały określone w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r. Podmiotowe prawa wynikające z Deklaracji odnoszą się do: wolności osobistej, wła-

sności, wolności sumienia, wyznania, wolności zgromadzeń, prasy, stowarzyszeń, czynnego oraz biernego prawa wyborczego.

Dla uzasadnienia funkcjonowania i użyteczności prawa podmiotowego warto omówić kilka teorii. Zgodnie z **teorią woli**, istota prawa podmiotowego polega na *mocy woli*, czyli jest użyczona przez prawo przedmiotowe jednostce. Innymi słowy, zgodnie z teorią jednostka posiada pewne prawa. Podmiot prawa może w granicach zakreślonych przez prawo przedmiotowe swobodnie działać według własnej woli, może kształtować zarówno zachowanie swoje, jak i zachowania innych podmiotów prawa. Natomiast według **teorii interesu**, prawo ma za zadanie chronić interes jednostki (bo każdy podmiot prawa posiada określone interesy i zmierza do ich realizacji). Ostatnią grupę stanowią **teorie mieszane**, w których wskazuje się chronioną przez porządek prawny możliwość zaspokojenia swego oznaczonego interesu ze swoją wolą lub za wolą swego prawnie uznanego zastępcy.

Warto wskazać, iż zgodnie z koncepcjami prawa podmiotowego, to prawo występuje niezależnie od praw przedmiotowych. Zgodnie ze wskazanym podejściem, to **prawa podmiotowe są pierwotne**.

Natomiast **prawo przedmiotowe** stanowi całokształt obowiązujących norm prawnych, zawartych w przepisach prawa bądź z nich wynikających, o cechach generalno-abstrakcyjnych, które **stanowią podstawę decyzji jednostkowych wydawanych przez organy stosujące prawo**. Prawa przedmiotowe **są naturalne, przyrodzone i niezbywalne**, których podmiotu nie można pozbawić. Państwo, stanowiąc prawo, chroni prawa podmiotowe oraz precyzyjnie je formułuje. Należy podkreślić, iż w koncepcjach prawa przedmiotowego, **za źródło praw podmiotowych jest zawsze przyjmowany system prawny danego państwa**. Koncepcje praw przedmiotowych nie uznają istnienia praw przyrodzonych, które prawodawca musi umieścić w prawie przedmiotowym. Zatem prawa podmiotowe i uprawnienia są nadawane podmiotom przez prawo przedmiotowe. W konsekwencji prawo przedmiotowe ma charakter wtórny względem prawa podmiotowego.

Z punktu widzenia stosowania prawa warto omówić **różnicę pomiędzy prawem publicznym a prawem prywatnym**. W najbardziej ogólnej formule prawo publiczne dotyczy regulacji odnoszących się do interesu publicznego. Z kolei prawo prywatne dotyczy interesu poszczególnych osób. Oznacza to w praktyce, że cechą stosunków

prawnych, regulowanych **normami prawa publicznego**, jest fakt **relacji przebiegających pomiędzy państwem a jednostką**. Stąd ich główną cechą, określającą relacje, jest brak równorzędności stron. W ramach prawa publicznego normy prawne regulują stosunki, które są zaliczane do norm *ius cogens* (normy bezwzględnie obowiązujące). Powoduje to kolejne konsekwencje, jak brak autonomii woli stron tych stosunków, co do stosowania norm prawnych, ze względu na fakt, iż stosunki prawne są regulowane metodą administracyjną lub penalną. Tym samym, ochrona prawna stosunków prawnych następuje z urzędu (czynności podejmowane są z urzędu przez właściwy organ administracji lub sąd). Wpływa to również na rodzaj sankcji. Za naruszenie treści tych stosunków jest sankcja administracyjnoprawna lub karna.

WAŻNE

Do prawa publicznego zalicza się:

- Prawo konstytucyjne.
- Prawo administracyjne.
- Prawo gospodarcze publiczne.
- Prawo karne.
- Prawo finansowe i bankowe.
- Prawo postępowania administracyjnego.
- Prawo postępowania karnego.
- Prawo postępowania cywilnego.
- Prawo międzynarodowe publiczne.

Główną funkcją **prawa prywatnego** jest ochrona interesów indywidualnych jednostek (i ich organizacji). Cechy stosunków prawnych, regulowanych normami prawa prywatnego, mają charakter norm *ius dispositivum* (normy o obowiązywaniu względnym). Zasadne jest podkreślenie, że w ramach prawa prywatnego, stosunki prawne przebiegają pomiędzy obywatelami. Przekłada się to na cechę charakterystyczną prawa prywatnego, która odnosi się do równorzędności stron. W ramach prawa prywatnego istotą jest autonomia woli stron stosunków praw-

nych, a zatem stosunki prawne regulowane są metodą cywilnoprawną. Tym samym ochrona prawna stosunków prawnych następuje z inicjatywy stron, które mogą wystąpić na drogę sądową w celu dochodzenia swoich prawa. Sankcją za naruszenie treści tych stosunków są sankcje cywilnoprawne (np. nieważności czynności prawnej lub restrykcja).

WAŻNE

W ramach prawa prywatnego wymienić można:

- Prawo cywilne materialne.
- Prawo cywilne gospodarcze.
- Prawo rodzinne i opiekuńcze.
- Prawo międzynarodowe prywatne.
- Prawo pracy.

Kolejna kwalifikacja norm prawnych pozwala na wyróżnienie prawa materialnego i prawa formalnego. **Prawo materialne** reguluje pierwotne uprawnienia i obowiązki osób fizycznych i prawnych. Natomiast **prawo formalne** reguluje tryb postępowania przed odpowiednimi organami w sprawach karnych, cywilnych czy administracyjnych. Prawo formalne urzeczywistnia normy prawa materialnego.

Istotę systemu prawa stanowi prawo materialne. Prawo materialne to ogół norm regulujących merytoryczną treść stosunków społecznych. Normy prawa materialnego określają kto, w jakich okolicznościach, jak ma się zachować oraz jakie sankcje spotkają go w razie nieprzestrzegania prawa. Normy te skierowane są zarówno do osób fizycznych, jak i osób prawnych, regulują ich prywatno- i publiczno-prawne obowiązki i uprawnienia.

Współczesne **systemy prawne** dzieli się na **gałęzie prawne**, **inaczej działy prawa**. **Gałąź prawa** to ukształtowany historycznie kompleks norm prawnych, regulujących określoną kategorię stosunków społecznych. Rdzeń każdej gałęzi prawa stanowi większy lub mniejszy zespół instytucji prawnych, charakterystycznych dla tej gałęzi. Z kolei

instytucje prawne tworzy zespół przepisów normujących pewien typowy stosunek społeczny, np. instytucja własności, małżeństwa, podatku od dochodów osobistych, kredytu. W praktyce gałąź prawa to zespół norm, które regulują określony rodzaj stosunków społecznych, a co za tym idzie różny przedmiot stanowi odrębną gałąź prawa.

W ramach gałęzi prawa można wyróżnić **prawo wewnątrzpaństwowe** (krajowe), które obejmuje: **prawo konstytucyjne, administracyjne, finansowe, cywilne, rodzinne, pracy, prawo karne, spółdzielcze, handlowe, wekslowe, czekowe.**

WAŻNE

Prawo konstytucyjne obejmuje normy regulujące konstytucyjne zasady ustroju społecznego i politycznego. Przepisy prawa konstytucyjnego ustalają strukturę i zasady działania aparatu państwowego, podstawowe prawa i obowiązki podmiotów prawa. Dodatkowo określają organizację i funkcjonowanie organów władzy i administracji państwowej, organizację wymiaru sprawiedliwości, kontroli państwowej, formę państwa.

Prawo administracyjne obejmuje normy, które regulują organizację i działalność organów administracji rządowej i samorządowej, stosunki pomiędzy obywatelami a organami administracyjnymi. Prawo administracyjne reguluje działalność władczą (zarządzanie) oraz gospodarczą, w jego ramach można wyróżnić kilka grup przepisów, np. prawo wodne, budowlane, morskie, górnicze itp.

Prawo cywilne reguluje stosunki majątkowe pomiędzy organami państwowymi, niepaństwowymi podmiotami zbiorowymi, osobami fizycznymi. Prawo cywilne reguluje również stosunki osobiste pomiędzy obywatelami. Istotnym elementem prawa cywilnego jest fakt, iż zawiera ono normy chroniące dobra osobiste obywateli. Prawo cywilne obejmuje, m.in. prawo zobowiązaniowe, rzeczowe i spadkowe, prawo gospodarcze, w tym handlowe.

Prawo finansowe zawiera normy regulujące gospodarkę pieniężną państwa. Reguluje proces gromadzenia i wydatkowania dochodów przez państwo i opłat obywateli, reguluje działalność organów finansowych, system bankowy, zasady kredytowania itp. Prawo finansowe obejmuje między innymi:

- prawo budżetowe,
- prawo podatkowe,
- prawo celne,
- prawo bankowe,
- prawo ubezpieczeniowe.

Prawo rodzinne reguluje stosunki prawne małżeńskie, rodzinne i wynikające z opieki i kurateli.

Prawo pracy reguluje stosunki prawne wynikające z umowy o pracę.

Prawo karne obejmuje normy, które ustalają, jakie czyny są zabronione przez państwo. Prawo karne odnosi się zarówno do przestępstw (zbrodni i występów), jak również do wykroczeń.

Jak wykazano powyżej, **prawo formalne** prowadzi do urzeczywistnienia prawa materialnego i określa normy prawne, które regulują zasady i sposób postępowania, inaczej procedurę, określonego organu przy rozstrzyganiu spraw. Do działów prawa formalnego (procesowego) zalicza się: **prawo postępowania administracyjnego, prawo postępowania cywilnego, prawo postępowania karnego.**

WAŻNE

Prawo postępowania administracyjnego określa tryb postępowania przed organami administracji państwowej w sprawach indywidualnych oraz tryb zaskarżania decyzji administracyjnych.

Prawo postępowania cywilnego obejmuje wszystkie normy regulujące tryb rozstrzygania spraw cywilnych, rodzinnych, a także w znacznej mierze spraw wynikających ze stosunku pracy oraz wszelkich spraw, które ustawa traktuje jako sprawy cywilne.

Prawo postępowania karnego – reguluje tryb prowadzenia i rozstrzygania spraw karnych.

Z punktu widzenia poczynionych rozważań warto wskazać na różnicę pomiędzy **prawem międzynarodowym prywatnym a prawem międzynarodowym publicznym**. Pierwsze ze wskazanych reguluje stosunki między podmiotami, w których występuje element obcy (pozapaństwowy). Natomiast prawo międzynarodowe publiczne reguluje stosunki między państwami. Przedmiotem norm wchodzących w zakres tej gałęzi są normy regulujące między państwami, państwami a organizacjami międzynarodowymi (międzyrządowymi), między państwami a jednostką ludzką.

5.3. System źródeł prawa Rzeczypospolitej Polskiej

Na **system źródeł prawa Rzeczypospolitej Polskiej** składają się akty normatywne, których ranga i pierwszeństwo wynikają z zasady hierarchii źródeł prawa. **Hierarchia źródeł prawa** określa stosunek występujący pomiędzy poszczególnymi rodzajami aktów normatywnych i stanowi do pewnego stopnia odbicie stosunków między organami państwa. W systemie źródeł prawa Rzeczypospolitej Polskiej akty normatywne tworzą hierarchię w zależności od pod-

miotu wydającego daną normę i jest ona kluczowa przy ustalaniu pierwszeństwa aktów normatywnych. Hierarchia charakterystyczna dla systemów prawa tworzy swego rodzaju porządek, a w praktyce tworzy pewien tok przyczynowo-skutkowy, rozpoczynający się od tworzenia prawa a kończący się na jego stosowaniu przez organy administracji publicznej.

W Polsce, o czym mowa poniżej, w **Konstytucji RP z 1997 r. w przepisie art. 87** wskazano na **zamknięty katalog aktów prawnych**, a także **określono ich kolejność oraz pierwszeństwo aktów normatywnych ustawodawczych względem aktów normatywnych wykonawczych**. Nie jest ona przypadkowa i pociąga za sobą szereg praktycznych wytycznych dla organów tworzących i stosujących prawo. Przykładem powyższych rozważań jest relacja zachodząca pomiędzy ustawą a rozporządzeniem. Dla przykładu należy podkreślić, że ustawa zawsze jest aktem pierwotnym w stosunku do rozporządzenia. Wynika to z faktu, iż ustawa jest aktem ustawodawczym (ze względu na charakter oraz organ uchwalający), posiadającym nadrzędną moc w stosunku do rozporządzenia, które jest wydawane w celu wykonania przepisów zawartych w ustawie (również ze względu na charakter oraz organ wydający). Relacje pomiędzy aktami normatywnymi, wskazanymi w art. 87 Konstytucji RP, zostały szczegółowo omówione poniżej.

System źródeł prawa RP wynika bezpośrednio z przepisów zawartych w rozdziale III Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Zgodnie z brzmieniem art. 87 „**1. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. 2. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego**” (rys.2).

Rys. 2. Hierarchia źródeł prawa w Polsce.

Źródło: opracowanie własne.

W **Konstytucji RP** z 2 kwietnia 1997 r. pewnym novum jest wyodrębnienie i **całościowa regulacja całego systemu źródeł prawa w Polsce**, co, jak wskazano powyżej, wynika z rozdziału III ustawy zasadniczej. Potrzeba uporządkowania systemu źródeł prawa była podnoszona od lat w doktrynie prawa. Niejasne wyznaczanie kompetencji prawotwórczych organów państwa, nieprecyzyjne relacje między aktami prawnymi, dopuszczanie pozakonstytucyjnych form tworzenia praw przez organy pozakonstytucyjne było niepożądane z punktu widzenia zasady demokratycznego państwa prawnego, jak i sprawności funkcjonowania organów władzy publicznej. W Konstytucji RP z 1997 r., dokonano pewnego „zamknięcia” systemu źródeł prawa. Wskazane „zamknięcie” polega na wyczerpującym wskazaniu w jej treści formy aktów normatywnych, w których mogą być tworzone normy prawa. Dodatkowo, w sposób wyraźny wskazano na podmioty, które są wyposażone w kompetencje do wydawania określonego aktu prawnego. Jednocześnie w sposób logiczny i spójny określono zakres spraw, które mogą być unormowane poszczególnymi rodzajami aktów prawotwórczych. Wskazane działania pozwoliły na precyzyjne ustalenie relacji zachodzących pomiędzy aktami prawotwórczymi.

W rozdziale III ustawodawca podzielił **akty prawne na powszechnie obowiązujące i akty prawne o charakterze wewnętrznym**. Źródłami prawa powszechnie obowiązującego, czyli wiążącego wszystkie podmioty działające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (organy publiczne, instytucje, jednostki, osoby fizyczne, podmioty prawne), według art. 87 są – jak wskazano powyżej: **Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia oraz akty prawa miejscowego – na obszarze działania organów, które je ustanowiły**. Krąg aktów uznanych za powszechnie obowiązujący jest stosunkowo wąski. Konstytucja RP zalicza do nich przede wszystkim akty stanowione przez parlament (Konstytucja i ustawy) oraz te, które mają istotny wpływ na ustawy. Do tej grupy można zaliczyć umowy międzynarodowe, które w większości ratyfikowane są za zgodą parlamentu wyrażoną w ustawie. Tylko rozporządzenia pochodzą od organów nieprzedstawicielskich, ale ich związek z ustawą jest bezpośredni. W Konstytucji RP z 1997 r. zrealizowano postulat, by warunkiem obowiązywania aktów prawnych było ich ogłaszanie przez odpowiedni organ, z zachowaniem stosownych terminów i w przeznaczonym do tego publikatorze urzędowym – dzienniku promulgacyjnym.

W tym miejscu warto podkreślić, że Konstytucja RP stanowi najwyższy akt normatywny w Polsce (art. 8 ust. 1 Konstytucji RP). W art. 89 Konstytucji RP wskazano na **zakres umów międzynarodowych, których ratyfikacja wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie**. Dotyczy to umów międzynarodowych, mających istotne znaczenie dla funkcjonowania, trwania i suwerenności państwa.

WAŻNE

Do umów wskazanych w art. 89 należą umowy dotyczące:

- 1) pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych,
- 2) wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji,
- 3) członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w organizacji międzynarodowej,
- 4) znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym,
- 5) spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy.

Jedną z istotnych konsekwencji ratyfikowania umowy międzynarodowej i jej publikacji w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej jest fakt, że stanowi ona część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Umowa międzynarodowa ratyfikowana ma pierwszeństwo przed ustawą (jeśli dochodzi do kolizji).

5.3.1. Konstytucja

Konstytucja (łac. *Constituere*) oznacza ustanawiać, urządzać. Konstytucja to **zespół fundamentalnych norm prawnych, określających zasady ustroju państwowego i status jednostki w państwie.** Stanowi akt ustawodawczy o najwyższej mocy prawnej, przyjmowany i zmieniany w szczególnym trybie – zgodnym z zasadami demokratycznego państwa prawa (tryb zmiany Konstytucji RP został określony w jej rozdziale XII). We współczesnych państwach demokratycznych może występować tzw. konstytucja niematerialna, czyli konstytucja niepisana, obejmująca zasady ustroju rozproszone w różnych aktach normatywnych oraz zawarte w niektórych precedensowych orzeczeniach sądowych, np. konstytucja Wielkiej Brytanii. W praktyce przepisy

prawne w znaczeniu formalnym są normami zawartymi w akcie o najwyższej mocy prawnej, opatrzone nazwą „konstytucja”.

Cechą wyróżniającą konstytucję jako akt prawny jest jej nadrzędna pozycja w systemie źródeł prawa. Konstytucja została uznana za źródło podstawowych zasad, mających wyznaczać reguły systemu stanowienia prawa, a zatem stoi na czele systemu prawnego. O nadrzędnej pozycji i roli konstytucji w systemie źródeł prawa przesądza kilka cech. Po pierwsze, jej nadrzędna pozycja wynika z tzw. materii konstytucyjnej, czyli **zakresu praw, jakie mogą być uregulowane jedynie w konstytucji.**

WAŻNE

Do tych regulacji należą sprawy dotyczące:

- Podmiotów władzy państwowej (suwerena) oraz sposób urzeczywistniania przez niego władzy.
- Fundamentalnych zasad, które wyznaczają relacje pomiędzy państwem a obywatelem; granice ingerowania władzy państwowej w sferę wolności jednostek, a także obowiązki państwa wobec obywateli oraz innych jednostek.
- Podstawowych wartości i zasady ustroju państwowego.
- Roli i kompetencji samorządu terytorialnego oraz innych rodzajów samorządu w wykonywaniu władzy publicznej.

Nadrzędność konstytucji względem innych aktów prawnych stanowi fundamentalną zasadę ustrojową w państwie prawa. W Polsce Konstytucja została uznana za akt normatywny o najwyższej mocy prawnej. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej jest uchwalana przez Zgromadzenie Narodowe. Zgodnie z art. 8 ust.1 Konstytucji RP stanowi ona akt normatywny o najwyższej mocy prawnej, **Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej.**

W treści Konstytucji RP wskazano na kompetencje organów państwa, zasady ustroju państwa, prawa i wolności człowieka

i obywatela. Dodatkowo przyjęto zasadę bezpośredniego stosowania przepisów Konstytucji RP. Oznacza to, że jeżeli sama Konstytucja nie przewiduje wydania ustaw wykonujących określone przepisy konstytucyjne, to adresaci norm konstytucyjnych mogą wywodzić dla siebie określone prawa podmiotowe i domagać się odpowiednich decyzji prawnych, wydawanych przez organy państwowe lub samorządowe bezpośrednio z treści obowiązujących przepisów konstytucyjnych. Przymiot „samowykonalności” można przyznać tym normom konstytucyjnym, które są dostatecznie precyzyjne, by jednoznacznie określić treść: decyzji stosowania prawa. Jednocześnie, jak zasygnalizowano powyżej, inne akty prawne muszą być tworzone, zmieniane i uchylane zgodnie z jej postanowieniami.

WAŻNE

Materia uregulowana przez Konstytucję RP z 1997 r.:

1. Podstawowe wartości i zasady ustroju państwowego (rozdz. I).
2. Konstytucyjnie gwarantowane wolności oraz prawa człowieka i obywatela, obowiązki obywatelskie, środki ochrony wolności i praw oraz regulacja stanów nadzwyczajnych (rozdz. II i XI).
3. Charakterystyka źródeł prawa (rozdz. III).
4. Charakterystyka roli ustrojowej oraz kompetencji podstawowych organów władzy ustawodawczej, wykonawczej, sądowniczej (rozdz. IV, V, VI, VIII, IX).
5. Określa rolę ustrojową i kompetencje samorządu terytorialnego oraz jego organów w realizowaniu zadań publicznych (rozdz. VIII).
6. Określa zasady dotyczące finansów publicznych oraz ustanowienie podstawowych instytucji oraz organów gospodarki finansowej państwa (rozdz. X).
7. Określa warunki zmiany jej poszczególnych przepisów (rozdz. XII).

Zmiana ustawy zasadniczej może nastąpić w szczególnym trybie ustawowym zgodnie z art. 235. **Projekt ustawy o zmianie Konstytucji** może przedłożyć co najmniej 1/5 ustawowej liczby posłów, Senat lub Prezydent Rzeczypospolitej. Zmiana następuje w drodze **uchwalenia ustawy przez Sejm, a następnie przez Senat – w terminie nie dłuższym niż 60 dni i w takim samym brzmieniu**. Pierwsze czytanie projektu ustawy o zmianie Konstytucji może się odbyć nie wcześniej niż trzydziestego dnia od dnia przedłożenia Sejmowi projektu ustawy. Ustawę o zmianie Konstytucji uchwała Sejm większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, zaś przez Senat – bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów. W przypadku zmiany niektórych fundamentalnych postanowień Konstytucji, odpowiednie podmioty mogą zażądać przeprowadzenia referendum zatwierdzającego uchwalone zmiany.

WAŻNE

**Istnieje kilka trybów głosowania,
występujących w organach ustawodawczych:**

- **Większość zwykła** – gdy więcej głosów jest „za” niż „przeciw”; nie bierze się pod uwagę głosów wstrzymujących się.
- **Większość bezwzględna** – dotyczy sytuacji, w której liczba głosów „za wnioskiem” jest większa od sumy głosów przeciw i wstrzymujących się, zatem, aby wniosek został przyjęty, liczba osób popierających go musi stanowić więcej niż 50% wszystkich głosów.
- **Większość kwalifikowana** – w zależności od regulacji prawnej może być to np. procent (np. 60%) lub ułamek (np. 2/3; 3/5).

W systemie prawa, w którym najwyższa moc prawna przysługuje niepodzielnie normom konstytucyjnym, niezbędnym elementem funkcjonowania źródeł prawa, odpowiadającego wymogom państwa prawnego, jest **kontrola konstytucyjności prawa**. Jest ona sprawowana przez naj-

wyższy organ sądowniczy w państwie – sąd najwyższy lub specjalny sąd – trybunał, który posiada kompetencje orzekania o konstytucyjności aktów normatywnych powszechnie obowiązujących (zgodność z konstytucją).

W Polsce organem sądowniczym orzekającym w zakresie konstytucyjności aktów prawnych jest **Trybunał Konstytucyjny**. Działa na wniosek uprawnionych podmiotów. Konstytucyjna kontrola prawa RP może mieć charakter kontroli konkretnej w toczącej się sprawie na wniosek konkretnego podmiotu, który jest uprawniony lub kontroli abstrakcyjnej, która polega na kwestionowaniu konstytucyjności danych przepisów prawnych przez uprawniony podmiot.

Zasadą jest, że wszystkie pozakonstytucyjne akty normatywne, powszechnie obowiązujące, podlegają kontroli konstytucyjnej. Dodatkowo Trybunał Konstytucyjny jest niezależny od pozostałych organów władzy państwowej oraz niezawisły w zakresie orzekania o konstytucyjności prawa. Nie jest on jednak klasycznym organem wymiaru sprawiedliwości, orzeka o normach, a nie o faktach.

WAŻNE

Trybunał Konstytucyjny zgodnie z art. 188 Konstytucji orzeka w sprawach:

1. Zgodności ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją.
2. Zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie.
3. Zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami.
4. Zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych.
5. Skargi konstytucyjnej, o której mowa w art. 79 ust. 1.

**Z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego
we wskazanych powyżej sprawach mogą wystąpić:**

1. Prezydent Rzeczypospolitej, Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów, 50 posłów, 30 senatorów, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, Prokurator Generalny, Prezes Najwyższej Izby Kontroli, Rzecznik Praw Obywatelskich.
2. Krajowa Rada Sądownictwa w zakresie, o którym mowa w art. 186 ust. 2.
3. Organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego.
4. Ogólnokrajowe organy związków zawodowych oraz ogólnokrajowe władze organizacji pracodawców i organizacji zawodowych.
5. Kościoły i inne związki wyznaniowe.

Dodatkowo zgodnie z art. 189 Trybunał Konstytucyjny **rozstrzyga spory kompetencyjne pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa**. Z wnioskiem do TK w omawianym zakresie spraw mogą wystąpić: Prezydent Rzeczypospolitej, Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego i Prezes Najwyższej Izby Kontroli.

Orzeczenia TK mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne. Uzasadnia to tezę o tzw. negatywnym prawotwórstwie – Trybunał w swoich orzeczeniach uchyla obowiązujące przepisy prawne sprzeczne z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawami.

5.3.2. Ustawy

Ustawy stanowią grupę aktów normatywnych, które **tworzą system źródeł prawa w Polsce**. Zasadą jest **nieograniczony zakres kompetencji ustawodawczej parlamentu w zakresie uchwalania ustaw**. Oznacza to, że jedynie kwestie, które są objęte regulacją konstytucyjną, są poza zakresem kompetencji parlamentu.

Ustawy wyznaczają granice działalności prawotwórczej organów władzy wykonawczej oraz obszar stosowania prawa. Przyjęto, że zasadą jest podejmowanie decyzji prawotwórczych oraz decyzji stosowania prawa w państwie prawnym – na podstawie przepisu ustawowego lub przepisu konstytucji. Oznacza to, że pozostałe akty normatywne powszechnie obowiązujące, niebędące ustawami bądź innymi aktami ustawodawczymi, muszą być zgodne z obowiązującymi przepisami ustawowymi. Jednocześnie przepisy Konstytucji RP mogą nakładać obowiązek wydania ustawy rozwijającej odpowiednie postanowienia konstytucyjne. Można wtedy powiedzieć, że ustawy te mają charakter wykonawczy wobec Konstytucji. Szczególnym rodzajem ustawy wykonawczej wobec konstytucji jest tzw. ustawa organiczna (Francja), przewidująca możliwość rozwinięcia regulacji konstytucyjnej w odniesieniu do większego kompleksu spraw publicznych o dużej doniosłości społecznej w formie. Ustawa organiczna jest traktowana jako swoiste „przedłużenie konstytucji” bądź uzupełnienie regulacji konstytucyjnej. Dlatego ustawom organicznym nadawana jest moc prawna wyższa niż moc prawna pozostałych aktów ustawodawczych.

Przy omawianiu zakresu regulacji ustawowej istotną kwestią jest określenie tzw. **zakresu wyłączności ustawowej**, to jest spraw, które mogą być regulowane wyłącznie w drodze ustawy.

WAŻNE

Do wyłączności materii ustawowej zaliczamy:

- Obowiązki, prawa i wolności obywateli w zakresie zgodnym z konstytucją.
- Ograniczenie praw i wolności na zasadach i w granicach określonych w konstytucji.
- Określenie szczegółowych kwestii dotyczących kompetencji organów władzy publicznej.

Do szczególnych aktów ustawowych należą **kodeksy**. O ich szczególnym charakterze decyduje zakres i sposób regulacji ko-

deksowej, który **w sposób kompleksowy, wyczerpujący i spójny reguluje obszar stosunków społecznych**. Ustanowienie kodeksu oznacza z reguły wprowadzenie jednego, kompleksowego aktu ustawodawczego w miejsce wielu różnorodnych aktów normatywnych, regulujących daną dziedzinę. Kodeks stanowi wiodącą regulację normatywną w ramach określonej gałęzi prawa, przy czym ustanowienie kodeksu daje często początek wyodrębnienia kolejnej gałęzi prawa.

W systemie źródeł prawa, określonym w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, ustawy stanowią podstawowe źródło prawa. Wyłączność ustawodawcza przysługuje Sejmowi i Senatowi jako władzy ustawodawczej. **Przepisy Konstytucji RP nie przewidują instytucji ustawy organicznej oraz wydawania aktów ustawodawczych przez organy władzy wykonawczej. Wyjątek stanowi rozporządzenie z mocą ustawy, które może być wydane przez Prezydenta RP w czasie stanu wojennego.** Warto nadmienić, że rozporządzenia z mocą ustawy mogą być wydane jedynie w zakresie i w granicach konstytucyjnie zakreślonych oraz podlegają obowiązkowi zatwierdzenia przez Sejm na najbliższym posiedzeniu Sejmu.

Mimo że zasadą jest bezpośrednie stosowanie przepisów Konstytucji RP, to w wielu przepisach zobowiązuje bądź uprawnia parlament do wydania odpowiednich aktów wykonawczych. Analiza przepisów konstytucyjnych pozwala na wyróżnienie pewnych rodzajów ustaw na podstawie kryteriów regulowanej materii, roli poszczególnych organów władzy ustawodawczej w procesie ustawodawczym oraz trybu przyjęcia ustaw.

WAŻNE

Rodzaje ustaw:

- Ustawa konstytucyjna.
- Ustawa wyrażająca zgodę na ratyfikację umowy międzynarodowej, przekazującej organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach, na przykład Ustawa

z dnia 10 stycznia 2014 r. o ratyfikacji umowy wewnętrznej między przedstawicielami rządów państw członkowskich Unii Europejskiej, zebranymi w Radzie, w sprawie finansowania pomocy unijnej na podstawie wieloletnich ram finansowych na lata 2014–2020 – zgodnie z umową o partnerstwie AKP-UE oraz w sprawie przydzielania pomocy finansowej dla krajów i terytoriów zamorskich, do których stosuje się część czwartą Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, sporządzonej w Luksemburgu i w Brukseli, odpowiednio dnia 24 i 26 czerwca 2013 r. (Dz. U. 2014 poz. 278);

- Ustawa wyrażająca zgodę na ratyfikację umowy międzynarodowej, dotyczącej kwestii zawartych w art. 89. ust. 1 Konstytucji RP (patrz wyżej), na przykład Ustawa z dnia 18 marca 1999 r. o ratyfikacji Umowy Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego o przekazaniu informacji technicznych dla celów obronnych, sporządzonej w Brukseli dnia 19 października 1970 r. (Dz. U. 1999 nr 32 poz. 307).
- Ustawy inne:
 - o Ustawa budżetowa, na przykład Ustawa budżetowa na rok 2020 z dnia 14 lutego 2020 roku – podpisana przez Prezydenta RP 30 marca 2020 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 571).
 - o Ustawa o prowizorium budżetowym.

Ustawy zwykle są przygotowywane i uchwalane przy zachowaniu ogólnych przepisów konstytucyjnych, dotyczących ważności ustaw. **Inicjatywa ustawodawcza**, oznaczająca **prawo wniesienia projektu ustawy** przysługuje określonej kategorii podmiotów: posłom, Senatowi, Prezydentowi Rzeczypospolitej i Radzie Ministrów, co najmniej 100 000 obywateli, mających tzw. czynne prawo wyborcze. Wykorzystując prawo inicjatywy ustawodawczej i wnosząc projekt ustawy do łaski marszałkowskiej, **każdy z wnioskodawców powinien dołączyć informację o przewidywanych skutkach finansowych**. Podstawowa rola uchwalania ustaw przypada Sejmowi, a co za tym idzie tylko Sejm może uchwalać ustawy. Senat odgrywa rolę inicjującą i kontrolną.

WAŻNE

Ustawy są stanowione przez parlament w specjalnym, sformalizowanym trybie, jest to tzw. tryb ustawowy:

- Wniesiony do Sejmu projekt ustawy zostaje doręczony posłom. Całość procedury obejmuje 3 czytania projektu ustawy (dyskusja, uchwała).
- I czytanie w Komisji Ustawodawczej i komisji sejmowej właściwej merytorycznie (odesłanie do komisji lub odrzucenie).
- II czytanie – sprawozdanie komisji oraz dyskusje nad poprawkami i nad całością projektu.
- III czytanie – przedstawienie Sejmowi projektu ustawy wraz z wniesionymi poprawkami – głosowanie nad ustawą.

Sejm uchwala ustawę zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Marszałek Sejmu przekazuje ustawę do Senatu, który w ciągu 30 dni może ją przyjąć bez zmian, uchwalić poprawki lub odrzucić ustawę w całości. Jeśli **Senat** nie podejmie działań w ciągu wskazanego czasu i przekroczy 30 dni, ustawa zostaje przyjęta. Jeśli Senat odrzuci poprawki – Sejm może uchwałą Senatu odrzucić bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Senat podejmuje decyzje zwykłą większością głosów. Marszałek Sejmu przedstawia ustawę **Prezydentowi RP** do podpisu, który w ciągu 21 dni od przedstawienia może wystąpić do **Trybunału Konstytucyjnego** o zbadanie zgodności treści ustawy z Konstytucją RP lub przekazać ustawę do ponownego rozpatrzenia. Jeśli ustawa zostanie przekazana do ponownego rozpatrzenia, Sejm może ponownie przyjąć ustawę uchwałą większości 3/5 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. W Polsce treść ustaw jest podawana do publicznej wiadomości za pośrednictwem dziennika promulgacyjnego: Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

5.3.3. Umowy międzynarodowe i prawo Unii Europejskiej

Każdemu państwu jako podmiotowi w stosunkach międzynarodowych, przysługuje atrybut zawierania umów międzynarodowych, tzw. **zdolność traktatowa**. Państwo na mocy umowy zobowiązuje się do realizowania wynikających z niej postanowień, nie tylko w stosunkach zewnętrznych, ale również do odpowiedniego stosowania norm traktatowych w krajowym porządku prawnym. Na szczególną uwagę zasługują **ratyfikowane umowy międzynarodowe**, wśród których można wyróżnić dwie grupy w zależności od mocy prawnej, przedmiotu umowy oraz szczególnych wymogów konstytucyjnych, dotyczących ratyfikacji umów (rys. 3).

Polska Konstytucja z 1997 r. w art. 89. ust. 3 stanowi zasady oraz tryb zawierania, wypowiedzania, a także ratyfikowania umów międzynarodowych. **Prezydent RP**, na mocy wskazanych przepisów, **posiada prawo do ratyfikowania i wypowiedzania umów międzynarodowych**. W przypadku kwestii wskazanych w art. 89. ust. 1 wymagana jest zgoda Sejmu wyrażona w ustawie. Umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą Sejmu, dotyczą umów, które przekazują organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych kwestiach (np. umowa z Unią Europejską). Za ratyfikacją musi opowiedzieć się kwalifikowana większość głosów obu izb lub musi to być zgoda wyrażona w drodze referendum.

W systemie źródeł prawa umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, ma moc prawną równą ustawie. Jeśli jednak nie można pogodzić obowiązującej ustawy z ratyfikowaną i ogłoszoną umową, to umowa ma pierwszeństwo w stosowaniu przed ustawą. Ratyfikowane umowy międzynarodowe są ogłaszane w Dzienniku Ustaw RP i stanowią część krajowego porządku prawnego, a co za tym idzie są bezpośrednio stosowane, chyba że ich stosowanie jest uzależnione od wydania odpowiednich przepisów ustawowych.

Rys. 3. Źródła prawa powszechnie obowiązujące
a źródła prawa wewnętrznie obowiązujące.

Źródła prawa powszechnie obowiązującego		Źródła prawa wewnętrznie obowiązującego
Ratyfikowane za uprzednią zgodą Sejmu i Senatu wyrażoną w ustawie	Ratyfikowane bezpośrednio przez Prezydenta RP	Zatwierdzane przez Radę Ministrów
• Moc prawna równa ustawie • W przypadku kolizji z ustawą pierwszeństwo w stosowaniu • Zasada bezpośredniego stosowania w krajowym porządku prawnym • Dziennik Ustaw • art. 89. ust. 1	• Moc prawna równa ustawie • Brak pierwszeństwa przed ustawą • Zasada bezpośredniego stosowania w krajowym porządku prawnym • Dziennik Ustaw	• Ustępują mocą prawną aktom prawa powszechnie obowiązującego • Nie podlega zasadzie bezpośredniego stosowania • Dziennik Urzędowy Monitor Polski • Zobowiązuje jedynie podmioty, które zawarły daną umowę – tzw. umowy resortowe

Źródło: opracowanie własne.

5.3.4. Rozporządzenia

Rozporządzenia są aktami wykonawczymi do ustawy i są wydawane w celu realizacji norm zawartych w ustawie. Rozporządzenia wydawane są na podstawie upoważnienia wyrażonego w ustawie i **ogłaszane w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej**. Upoważnienie powinno określać organ, który jest właściwy do wydania rozporządzenia, a także określać zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu. Organy, które posiadają upoważnienie do wydania rozporządzenia nie mogą przekazać swoich kompetencji innemu organowi. **Rozporządzenia mogą być wydawane przez organy władzy wykonawczej, to jest Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz Radę Ministrów**, jak również poszczególnych ministrów oraz Krajową Radę Radiofonii i Telewizji.

Wśród rozporządzeń szczególne znaczenie mają rozporządzenia z mocą ustawy, stanowione przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w szczególnych przypadkach. Zgodnie z art. 234 Konstytucji RP przypadek taki ma zastosowanie w czasie stanu wojennego i odnosi się do sytuacji, kiedy Sejm nie może zebrać się na posiedzenie. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Rady Ministrów, wydaje rozporządzenia z mocą ustawy, rozporządzenia te podlegają zatwierdzeniu przez Sejm na najbliższym posiedzeniu.

5.3.5. Uchwały

Uchwały są podejmowane przez organy kolegialne (Sejm, Senat, Rada Ministrów, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji). Uchwały Rady Ministrów i zarządzenia Prezesa Rady Ministrów i ministrów mają charakter prawa wewnętrznego. Konsekwencją wskazanego charakteru jest **moc ich obowiązywania**, która jest **ograniczona do jednostek podległych danemu organowi**.

5.3.6. Zarządzenia

Zarządzenia stanowią również akty prawa wewnętrznego i są wydawane tylko na podstawie ustawy. Nie mogą być podstawą wydawania decyzji wobec obywateli, osób prawnych i innych podmiotów. Zarówno uchwały, jak i zarządzenia muszą być zgodne z powszechnie obowiązującym prawem. **Uchwały i zarządzenia są ogłaszane w Monitorze Polskim** oraz publikatorach wydających je organów.

5.3.7. Akty prawa miejscowego

Akty prawa miejscowego są aktami powszechnie obowiązującymi, jednak są ograniczone terytorialnie, najczęściej do terytorium danej jednostki samorządu terytorialnego. Organy samorządu terytorialnego oraz terenowe organy administracji rządowej ustanawiają akty prawa miejscowego na podstawie upoważnień zawartych w ustawach.

5.4. Zadania kontrolne

Zagadnienia do opracowania:

1. Omów, na czym polega hierarchia źródeł prawa w Polsce.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Wskaż cechy ustaw.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Scharakteryzuj rozporządzenie.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Omów instytucję inicjatywę ustawodawczą i wskaż podmioty które ją posiadają.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Pojęcie źródeł prawa.

.....

.....

.....

.....

6. Na czym polega precedens sądowy.

.....

.....

.....

.....

.....

7. Wskaż istotę postępowania administracyjnego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. Omów cechy systemu prawnego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9. Wskaż cechy charakterystyczne prawa konstytucyjnego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Test jednokrotnego wyboru:

1. **Akty prawa wewnętrznego muszą być zgodne z Konstytucją RP:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
2. **Umowy międzynarodowe, które dotyczą układów wojskowych, wymagają zgody Sejmu wyrażonej w ustawie:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
3. **Większość zwykła to głosowanie, w którym:**
 - a. Procent lub ułamek $\frac{2}{5}$; $\frac{3}{5}$ sumy głosów wszystkich członków danego zgromadzenia, członków obecnych na sali lub członków biorących udział w głosowaniu.
 - b. Większość zwykła – gdy więcej głosów jest „za” niż „przeciw”.
 - c. Liczba głosów „za” wnioskiem jest większa od sumy głosów przeciw i wstrzymujących się.
4. **Akty prawa miejscowego są:**
 - a. Obowiązujące na ograniczonym terytorium.
 - b. Konkretnie i dotyczą ściśle określonych adresatów (wymienionych z imienia i nazwiska).
 - c. Powszechnie obowiązujące i nie posiadają żadnych ograniczeń terytorialnych.
5. **Posiada nadrzędną pozycję w systemie źródeł prawa:**
 - a. Konstytucja RP.
 - b. Ustawa budżetowa.
 - c. Ustawa zwykła.
6. **Prawo formalne to inaczej:**
 - a. Prawo procesowe.
 - b. Prawo materialne.
 - c. Prawo konstytucyjne.

- 7. Jednolitość systemu prawa oznacza, że:**
- a. Normy prawne są uporządkowane w systemie prawa według określonej hierarchii.
 - b. Jest tworzony w ramach jednego państwa.
 - c. Normy prawne są tworzone w różnych obszarach stosunków społecznych.
- 8. Określa tryb postępowania przed organami administracji publicznej:**
- a. Prawo administracyjne.
 - b. Prawo cywilne.
 - c. Prawo postępowania administracyjnego.
- 9. W Polsce prawa człowieka i obywatela mogą zostać ograniczone tylko na podstawie regulacji zawartych w ustawie:**
- a. Prawda.
 - b. Fałsz.
- 10. Polega na wprowadzeniu zmian do istniejącego już aktu normatywnego, mowa o:**
- a. Kodyfikacji.
 - b. Nowelizacji.
 - c. Inkorporacji.
- 11. Ustawa może regulować:**
- a. Dowolne kwestie.
 - b. Tylko niektóre kwestie.
 - c. Dowolne kwestie, z wyjątkiem zastrzeżonych dla ustawy zasadniczej.
- 12. Luka o charakterze aksjologicznym to sytuacja, w której:**
- a. Normy prawne nie regulują konsekwencji danego faktu, będącego przedmiotem rozstrzygnięcia.
 - b. Normy funkcjonujące w społeczeństwie nie są odzwierciedlone w przepisach prawnych.
 - c. Prawo nie uwzględnia wartości podzielanych przez społeczeństwo.

13. Prawo publiczne obejmuje:

- a. Prawo karne, prawo finansowe i bankowe, prawo postępowania cywilnego.
- b. Prawo międzynarodowe publiczne, prawo międzynarodowe prywatne.
- c. Prawo karne, prawo gospodarcze publiczne, prawo cywilne materialne.

14. Reguluje uprawnienia i obowiązki osób fizycznych i prawnych:

- a. Prawo procesowe.
- b. Prawo materialne.
- c. Prawo formalne.

15. Reguluje konstytucyjne zasady ustroju społecznego i politycznego:

- a. Prawo cywilne.
- b. Prawo konstytucyjne.
- c. Prawo administracyjne.

16. Reguluje szczegółowo organizację i działalność organów administracji rządowej i samorządowej:

- a. Prawo cywilne.
- b. Prawo konstytucyjne.
- c. Prawo administracyjne.

17. Reguluje proces gromadzenia i wydatkowania dochodów przez państwo i opłat obywateli:

- a. Prawo administracyjne.
- b. Prawo bankowe.
- c. Prawo finansowe.

18. Uprawnienie do uchwalania ustaw posiadają:

- a. Sądy i trybunały.
- b. Sejm i Senat.
- c. Prezydent RP i Rada Ministrów.

19. Rozporządzenie jest wydawane przez:

- a. Sejm.
- b. Senat.
- c. Radę Ministrów.

20. W wyjątkowych okolicznościach Prezydent RP może wydać rozporządzenie z mocą ustawy:

- a. Prawda.
- b. Fałsz.

1

2

3

4

5

6

6. Stosunek prawny

Stosunek prawny określa relacje występujące pomiędzy podmiotami prawa. Relacja ta jest uregulowana przez konkretną normę prawną. Tym samym zasadne jest rozróżnienie stosunku społecznego stanowiącego oraz stosunku faktycznego. Norma postępowania, która wskazuje uczestnikom stosunku, jakie mają względem siebie prawa i obowiązki określa **stosunki społeczne stanowiące**. Natomiast **stosunki faktyczne**, to stosunki społeczne, do których nie odnosi się żadna reguła postępowania. Jak wskazano powyżej, **stosunek prawny** stanowi stosunek społeczny, który **regulowany jest przez normę prawną**. Osoby uczestniczące w stosunku prawnym noszą miano podmiotów lub stron stosunku prawnego. **Podmiotem stosunku prawnego** jest każda osoba fizyczna lub prawna, której norma przypisuje określone zachowanie, albo zobowiązują ją do tego zachowania lub norma prawna wskazuje na uprawnienie.

W literaturze przedmiotu funkcjonują różne **konceptje stosunków prawnych**. W tym miejscu warto omówić przykładowe. **Konceptja monistyczna** zakłada, że stosunki prawne zachodzą tylko w jednej płaszczyźnie, w jej ramach należy wyróżnić koncepcję normatywistyczną oraz koncepcję realistyczną. **Konceptja normatywistyczna** (H. Kelsen) zakłada, że stosunek prawny zachodzi tylko w płaszczyźnie abstrakcyjnej; stanowi pewien model zachowania się między podmiotami, wyznaczony przez dyspozycję normy prawnej, w której jeden podmiot jest uprawniony, a drugi względem niego zobowiązany. Natomiast **konceptja realistyczna** (G.L. Seidler) zakłada, że stosunki prawne zachodzą w świecie empirycznym, doświadczalnym, więc są to stosunki konkretne. Natomiast w **konceptji dualistycznej** (K. Opalek, J. Lande i J. Wróblewski) podkreśla się fakt, że stosunki prawne zachodzą jednocześnie w dwóch płaszczyznach. Stosunek abstrakcyjny ma charakter ogólny, wyznaczony jest przez prawodawcę w dyspozycji normy prawnej. Stosunek prawny konkretny polega na zastosowaniu uprawnień i obowiązków – wyznaczonych ogólnie w dyspozycji normy prawnej do konkretnych podmiotów znajdujących się w konkretnych przypadkach.

WAŻNE

Elementy stosunku prawnego to:

1. Podmiot.
2. Przedmiot.
3. Modalność (uprawnienia i obowiązki).
4. Zdarzenia prawne.

Podmiotem stosunku prawnego, jak wskazano powyżej, może być osoba fizyczna lub osoba prawna. Podmiot stosunku prawnego posiada niezbywalne atrybuty: zdolność prawną, zdolność do czynności prawnych. **Zdolność prawna** przysługuje każdemu podmiotowi prawa i oznacza możliwość bycia podmiotem praw i obowiązków.

Zakres zdolności prawnej może być różny i podlega ograniczeniom w określonych sytuacjach i przypadkach. Po pierwsze, **kryterium wieku**. Osoba, która ukończyła lat 13 ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Po ukończeniu 18 lat ma natomiast pełną zdolność do czynności prawnych.

Wymóg **ukończenia 18 lat dotyczy posiadania czynnego prawa wyborczego**, czyli możliwość wskazywania w głosowaniu swojego kandydata. **Bierne prawo** wyborcze oznacza prawo kandydowania na urzędy wybieralne. Prawo wyborcze w Polsce pozwala na kandydowanie obywatelom, którzy najpóźniej w dniu wyborów ukończyli: **do Sejmu 21 lat, Senatu 30 lat, na Prezydenta RP 35 lat.**

Czynne prawo wyborcze przysługuje obywatelom i oznacza **prawo udziału w głosowaniu**. W Polsce ustawodawca określił, że czynne prawo wyborcze przysługuje obywatelom polskim, którzy najpóźniej w dniu głosowania ukończyli 18 lat. Oznacza to, że bierne prawo wyborcze dla kandydatów ubiegających się o mandat w Sejmie nie przysługuje obywatelom, którzy nie skończyli 21. roku życia.

Drugą przesłanką ograniczenia zdolności prawnej jest **ubezwłasnowolnienie**, w sytuacji wystąpienia choroby psychicznej lub niedorozwoju psychicznego, jednak z zaznaczeniem, iż ubezwłasnowol-

nienie wyłącza lub też ogranicza zdolność do czynności prawnych tylko w sytuacji prawomocnego wyroku sądu.

Trzecią przesłanką ograniczenia zdolności prawnej jest **utrata praw publicznych i obywatelskich, praw honorowych, praw rodzicielskich lub opiekuńczych** na mocy prawomocnego wyroku sądu.

Kolejnym elementem jest **zdolność do czynności prawnych**, czyli prawo podejmowania we własnym imieniu czynności prawnych. Czynność prawa to sytuacja, w której wyrażone jest co najmniej jedno **oświadczenie woli**, które zmierza do **ustanowienia, zmiany lub zniesienia stosunku prawnego**. Skutkiem „czynności prawnych” jest nabycie praw i/lub zaciąganie zobowiązań. Przykładem może być umowa kupna-sprzedaży pojazdu.

Pełną zdolność do czynności prawnych **posiada osoba fizyczna, która jest pełnoletnia**. Oczywiście zdarzają się sytuacje, w których osoba niepełnoletnia, zawiera małżeństwo przed uzyskaniem pełnoletności. Jednocześnie występują ograniczenia zdolności do czynności prawnych. Ograniczenia te obejmują osoby pomiędzy 13 a 18 rokiem życia; osoby częściowo ubezwłasnowolnione. Natomiast zdolności do czynności prawnych nie posiadają: osoby, które nie ukończyły 13 lat oraz osoby fizyczne całkowicie ubezwłasnowolnione.

Z punktu widzenia omawiania zagadnienia stosunku prawnego istotne jest określenie pojęcia osoby prawnej. W najbardziej ogólnej formule **osoba prawna** to podmiot prawa niebędący osobą fizyczną. **Osoba prawna** – to inaczej zespół ludzi i podmiotów majątkowych, zorganizowanych dla osiągnięcia pewnych celów (np. spółka jawna, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością). Osoby prawne posiadają zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych.

Przytoczona powyżej definicja osoby prawnej wskazuje na szeroki katalog podmiotów. Zasadne jest omówienie **podziału osób prawnych**. W omawianej grupie można wyróżnić: korporacje, fundacje (zakłady). **Korporacje** stanowią związki grup osób fizycznych, których skład można określić liczbowo, realizujących wspólny cel, który najczęściej jest określony jako zwielokrotnianie zysków. Natomiast **zakłady (fundacje)** zaspokajają potrzeby osób fizycznych niebędą-

cych ich członkami, których krąg nie jest z reguły określony liczbowo ani imiennie (np. szpitale, biblioteki, muzea).

Przy omawianym zagadnieniu warto odnieść się do **podziału osób prawnych na dwie grupy**. Pierwsza obejmuje **osoby prawne prawa publicznego**. Przez tak wyróżniony podmiot definiuje się państwo (Skarb Państwa), związki samorządu terytorialnego, związki samorządu zawodowego, banki, państwowe zakłady ubezpieczeń, przedsiębiorstwa państwowe, uznane przez prawo związki religijne. Zatem osoby prawne prawa publicznego wykonują zadania publiczne we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. Do **osób prawnych prawa prywatnego** zaliczyć można: stowarzyszenia z osobowością prawną, spółki prawa handlowego, spółdzielnie, związki zawodowe. Jedną z cech charakterystycznych osób prawnych jest sposób powołania danego podmiotu.

WAŻNE

Zgodnie z prawem osoba prawna może powstać na jeden z trzech sposobów:

1. tryb erekcyjny;
2. tryb koncesyjny;
3. tryb normatywny.

Tryb erekcyjny oznacza, iż osoba prawna powstaje w wyniku powołania jej do życia aktem organu państwowego (tryb ustawowy) lub dekretem kompetentnego organu administracyjnego (tryb administracyjny). Przykładem zastosowania trybu erekcyjnego w celu powołania osoby prawnej jest powołanie uniwersytetu lub szkoły wyższej.

Z kolei **tryb koncesyjny** polega na wyrażeniu woli utworzenia osoby prawnej przez założycieli danego podmiotu, a organ państwowy udziela zezwolenia na utworzenie osoby prawnej w chwili wpisu do rejestru, dokonanego przez kompetentny organ państwowy. Przykładem może być powołanie spółdzielni, spółki kapitałowej.

Natomiast **tryb normatywny**, inaczej określany jako **tryb rejestracyjno-meldunkowy** lub **notyfikacyjny**, odnosi się do sytuacji, w której właściwy organ państwowy ma obowiązek uznać za osobę prawną każdą organizację, której założenie odbyło się zgodnie z obowiązującym prawem. Następuje złożenie w tej sprawie oświadczenia wobec notariusza, a władze państwowe zostają powiadomione o jej utworzeniu i dokonują wpisu do rejestru. **Krajowy Rejestr Sądowy**, prowadzony przez Ministerstwo Sprawiedliwości, jest rejestrem podmiotów gospodarczych oraz innych organizacji i składa się z trzech części: rejestr przedsiębiorców, rejestr stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, a także rejestr dłużników niewypłacalnych. **KRS jest jawny**, co pozwala na dostęp do danych zgromadzonych w rejestrze.

WAŻNE

Do rejestru przedsiębiorców KRS wpisywane są następujące podmioty (wybrane):

- spółki jawne,
- spółki z ograniczoną odpowiedzialnością,
- spółki komandytowe,
- spółki akcyjne,
- spółdzielnie,
- jednostki badawczo-rozwojowe,
- przedsiębiorstwa państwowe.

Kolejnym wskazanym wyżej elementem stosunku prawnego jest jego przedmiot. W ramach omówienia tego elementu warto przybliżyć trzy koncepcje, które określają **przedmiot stosunku prawnego**. Według koncepcji tradycyjnej, przedmiotem stosunku prawnego są tylko rzeczy, tj. dobra materialne i dobra niematerialne. Zgodnie z nowszym podejściem, przedmiotem stosunku prawnego są działania – zachowania się ludzi wobec rzeczy, do których podmioty stosunków są zobowiązane lub uprawnione. Takie wyróżnienie jest za-

sadne z punktu widzenia rynku szeroko pojętych usług. Natomiast koncepcje pośrednie (mieszane) wskazują, iż przedmiotem stosunków prawnych są nie tylko rzeczy, ale również zachowania ludzi wobec siebie ze względu na te rzeczy.

Następnym elementem stosunku prawnego jest jego modalność. **Modalność stosunku prawnego** generuje co najmniej jedną z trzech sytuacji: obowiązek, uprawnienie lub roszczenie. **Obowiązek** oznacza, że norma prawna przewiduje dla adresata jeden sposób zachowania się w danych okolicznościach. Obowiązek pisemnej formy umowy np. umowy o roboty budowlane, umowa pożyczki na kwotę przekraczającą 500 zł. **Uprawnienie** wynika z normy prawnej, która przewiduje dla adresata możliwość działania, pozostawia wybór, czy je wykonać czy nie. Natomiast **roszczenie** to żądanie, z jakim może wystąpić uprawniony wobec zobowiązanego, aby ten zachował się zgodnie z treścią jego aktualnego obowiązku.

Ostatnim elementem stosunku prawnego jest **zdarzenie prawne**, które stanowi zdarzenie faktyczne, z których zaistnieniem norma prawna łączy określone skutki prawne, czyli powstanie, zmianę lub rozwiązanie/wygaśnięcie konkretnego stosunku prawnego. Zdarzenia prawne nie są kategorią jednorodną i podlegają możliwości klasyfikacji. Pierwszą grupę stanowią zdarzenia prawne, które są niezależne od woli ludzi. Grupa ta obejmuje zdarzenia sensu *stricto* i jest efektem działania np. sił natury (powódź, śmierć). Drugą grupę obejmują zdarzenia prawne zależne od woli ludzi. Zatem odnoszą się do konkretnych działań. Tym samym są to zdarzenia, które zostały dokonane niezależnie od tego, czy zostały podjęte w celu wywołania skutków prawnych (czyny).

Natomiast **czynności są świadome i zmierzają do wywołania skutków prawnych**.

WAŻNE

W ramach czynności można dokonać dalszych podziałów na:

1. **Czynności prawne** – oświadczenia woli zmierzające do spowodowania skutków prawnych (testament, zawarcie małżeństwa).
2. **Orzeczenia sądowe** – charakter konstytutywny, które opierają się na obowiązujących normach, powodują wygaśnięcie istniejącego stosunku prawnego i powstanie nowego.
3. **Konstytutywne akty administracyjne** – pochodzą od organów administracji państwowej lub samorządowej (decyzja wydana przez organ administracyjny).

Przy omawianiu zdarzeń prawnych warto omówić zagadnienie **swoistych faktów prawnych**, których istnienie nakazuje przyjąć ustawodawca w celu ułatwienia obrotu prawnego, a zwłaszcza uproszczenia postępowania dowodowego. Pojęcia związane ze wskazaną kategorią wymuszają krótkie omówienie dwóch faktów: **domniemania prawnego** oraz **fikcji prawnej**.

Domniemanie jest stosowane w celu uznania faktu za udowodniony.

Domniemanie ludzkie występuje w praktyce stosowania prawa, np. na podstawie pozostawionych na kłamce śladów dłoni sędzia wnioskuję o tym, kto otwierał drzwi w domu, w którym dokonano włamania, a pośrednio wnioskuję także o tym, kto mógł być sprawcą dokonanego w nim przestępstwa.

Natomiast **domniemanie prawne** dokonywane jest na podstawie jednego faktu uznanego za udowodniony, z czego wnioskujemy o zaistnienie drugiego faktu, który nie został stwierdzony. W ramach domniemania prawnego można wskazać domniemanie prawne zwykłe (względne), które można obalić wprost, wykazując nieprawdziwość

wniosku, np. domniemanie nakazuje przyjąć, że ojcem dziecka jest mąż jego matki. Domniemanie to może być obalone, przy wskazaniu na okoliczności, z których wynika, że prawdopodobnie ojcem dziecka jest ktoś inny. Natomiast domniemanie bezwzględne oznacza, że prawodawca nie dopuszcza dowodu przeciwnego, a dopuszcza dowód pośredni, np. według obowiązującego w Polsce prawa cywilnego domniemywa się, że stan prawny nieruchomości odpowiada stanowi uwidocznionemu w księdze wieczystej tej nieruchomości.

Fikcja prawna występuje w sytuacji, kiedy ustawodawca nakazuje uznać jakiś fakt za istniejący, chociaż wiadomo, że taki fakt w rzeczywistości nie istnieje, a nawet nie mógł zaistnieć. Np. art. 1020 Kodeksu cywilnego nakazuje traktować spadkobiercę, który spadek odrzucił, za wyłączonego od dziedziczenia, tak jakby nie dożył on otwarcia spadku.

6.1. Zadania kontrolne

Zagadnienia do opracowania:

1. Wskaż i omów definicje stosunku prawnego – wymień jego elementy.

.....

.....

.....

2. Omów podmioty stosunku prawnego – podaj przykłady.

.....

.....

.....

3. Wskaż i omów przedmiot stosunku prawnego – podaj przykłady.

.....

.....

.....

.....

4. Wskaż i omów modalność stosunku prawnego – podaj przykłady.

.....

.....

.....

5. Wskaż i omów zdarzenie prawne – podaj przykłady.

.....

.....

.....

Test jednokrotnego wyboru:

1. **Osoba prawna to osoba fizyczna – pojęcia można stosować zamiennie:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
2. **Zdolność prawna oznacza, że podmiot ma:**
 - a. Prawo do wyrażania oświadczeń woli w imieniu własnym.
 - b. nabywania praw i zaciągania zobowiązań przez osoby fizyczne.
 - c. Zdolność bycia podmiotem praw i obowiązków.
3. **Zakres zdolności prawnej nie podlega ograniczeniom:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
4. **Trybem, w którym osoba prawna powstaje w wyniku powołania jej do życia aktem organu państwowego jest:**
 - a. Tryb ustawowy.
 - b. Tryb koncesyjny.
 - c. Normatywny.
5. **Decyzja wydana przez organ administracyjny jest:**
 - a. Czynnością prawną.
 - b. Konstytutywnym aktem administracyjnym.
 - c. Orzeczeniem sądowym.
6. **Stosunek prawny jest uregulowany przez konkretną normę prawną:**
 - a. Prawda.
 - b. Fałsz.
7. **Stosunek społeczny stanowiący to:**
 - a. Rodzaj relacji społecznych, regulowanych normą, która wskazuje uczestnikom tej relacji prawa i obowiązki.
 - b. Rodzaj relacji społecznych, które nie podlegają żadnym normom prawnym.
 - c. Rodzaj relacji występujący w małych, często lokalnych grupach, które powstają w celu realizacji konkretnego zadania.

- 8. Według koncepcji normatywistycznej stosunek prawny zachodzi tylko w płaszczyźnie abstrakcyjnej**
- a. Prawda.
 - b. Fałsz.
- 9. Zdolność prawna oznacza:**
- a. Prawo podejmowania we własnym imieniu czynności prawnych.
 - b. Możliwość bycia podmiotem praw i obowiązków.
 - c. Możliwość nabywania praw i zaciągania zobowiązań.
- 10. Zdolność do czynności prawnych:**
- a. Prawo podejmowania we własnym imieniu czynności prawnych.
 - b. Możliwość nabywania praw i zaciągania zobowiązań.
 - c. Odpowiedź a i b.
- 11. Obowiązek, uprawnienie lub roszczenie jest charakterystyczne dla:**
- a. Zdarzenia prawnego.
 - b. Modalności stosunku prawnego.
 - c. Fikcji prawnej.
- 12. Bierne prawo wyborcze oznacza:**
- a. Prawo udziału w głosowaniu.
 - b. Prawo do kandydowania na urzędy wybieralne.
 - c. Prawo obserwowania procesu wyborczego.
- 13. Czynne prawo wyborcze przysługuje obywatelom, którzy w dniu głosowania ukończyli:**
- a. 16 lat.
 - b. 18 lat.
 - c. 21 lat.
- 14. Pełną zdolność do czynności prawnych posiada osoba fizyczna, która jest pełnoletnia:**
- a. Prawda.
 - b. Fałsz.

15. Osoba prawna to:

- a. Każda osoba fizyczna, grupa osób fizycznych.
- b. Korporacje, fundacje.
- c. Każda osoba fizyczna, szpitale.

16. Spółka prawa handlowego jest:

- a. Osobą prawną prawa publicznego.
- b. Osobą prawną prawa prywatnego.
- c. Fundacją.

17. Polega na wyrażeniu woli utworzenia osoby prawnej przez założycieli danego podmiotu, a organ państwowy udziela zezwolenia na utworzenie osoby prawnej w chwili wpisu do rejestru, mowa o powołaniu osoby prawnej w:

- a. Trybie erekcyjnym.
- b. Trybie koncesyjnym.
- c. Trybie normatywnym.

18. Krajowy Rejestr Sądowy jest prowadzony przez:

- a. Ministerstwo Finansów.
- b. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.
- c. Ministerstwo Sprawiedliwości.

19. Wydarzenie faktyczne, z których zaistniała norma prawna, łączy określone skutki prawne, mowa o:

- a. Zdarzeniu prawnym.
- b. Sankcji.
- c. Stosunku prawnym.

20. Fikcja prawna to sytuacja, w której:

- a. Normy prawa nie regulują konsekwencji prawnych danego faktu.
- b. Ustawodawca nakazuje uznać jakieś fakty za istniejące, chociaż w rzeczywistości nie istnieją i nie mogą zaistnieć.
- c. W celu rozstrzygnięcia organ stosujący prawo posługuje się normą wydaną w sytuacji podobnej.

Podsumowanie

Mimo dynamicznych zmian w otoczeniu i wewnątrz państwa, stałym i przewidywalnym elementem wpisującym się w funkcjonowanie państwa jest prawo. Warto w tym miejscu podkreślić, że prawo, mimo iż porządkuje stosunki wewnętrzne pomiędzy podmiotami na danym terytorium, wraz ze zmianami gospodarczo-społecznymi ulega ewolucji. Wynika to przede wszystkim zarówno z potrzeby regulacji nowych obszarów życia codziennego, a także dostosowania przepisów prawnych do rzeczywistych potrzeb jednostek, społeczeństwa i państwa.

Demokratyczne państwo prawne, jak wskazano w opracowaniu, wymusza na podmiotach prawa jego przestrzeganie i poruszanie się w granicach i na zasadach prawa, zwłaszcza organy państwowe, które mają ściśle określone kompetencje. Jest to szczególnie istotne w kontekście ochrony praw i wolności człowieka i obywatela. Jasno określone prawo wskazuje na zakres ingerencji, szeroko rozumianego państwa, w życie prywatne jednostki. Zagadnienia niezwykle istotnego w kontekście funkcjonowania w społeczności.

Warto w tym miejscu nadmienić, iż dla demokratycznego państwa prawnego kluczowym elementem jest oparcie na prawie relacji, przede wszystkim, państwo-obywatel. Umożliwia to określenie praw i obowiązków zarówno obywatela, jak i organów państwowych. W konsekwencji to prawo, a nie koneksje, status materialny obywatela czy reprezentowane poglądy, decyduje o przebiegu rozstrzygnięć, np. sądowych.

Poruszone w opracowaniu zagadnienia w sposób syntetyczny przedstawiają najważniejsze zagadnienia charakterystyczne dla przedmiotu „Podstawy prawa”. Starano się uchwycić najbardziej istotne elementy przedmiotu, tak by studenci poznali kluczowe zagadnienia, składające się na podstawy prawa. Dodatkowo celem, który postawiła sobie autorka, było przekazanie treści pozwalających czytelnikowi na swobodne, sprawne i efektywne poruszanie się w obszarze zagadnień związanych z pojęciem prawa, budową normy prawnej, podziału przepisów prawnych, praworządności, źródeł prawa oraz stosunku prawnego.

Bibliografia

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483.
2. Giaro T., *Źródła prawa. Teoria i praktyka*, Warszawa 2017.
3. Góralczyk W., *Podstawy prawa i administracji*, Warszawa 2019.
4. Helios J., Jedlecka W., *Podstawowe pojęcia prawa i prawnoznawstwa dla ekonomistów*, Wrocław 2015.
5. Hołówka J., Dziobkowski B., *Filozofia prawa*, Warszawa 2020.
6. Korybski A., Leszczyński D., Pieniążek A., *Wstęp do prawnoznawstwa*, Lublin 2010.
7. Krukowski J., *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2004.
8. Muras Z., *Podstawy prawa*, Warszawa 2019.
9. Nowak M.J., *Podstawy prawa w Polsce. Prawo dla nieprawników*, Warszawa 2018.
10. Seidler G., Groszyk H., Pieniążek A., *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2010.
11. Skrzydło W., *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2010.
12. Skrzydło W., *Ustrój polityczny RP w świetle Konstytucji z 1997 r.*, Warszawa 2008.
13. Sobczak J., *Podstawy wiedzy o państwie i prawie*, Poznań 2002.

Grafika użyta do rozdzielania poszczególnych rozdziałów:

1. Ad. 1 – rawpixel.com/Freepik.com
2. Ad. 2 – Ramdlon/Pixabay.com
3. Ad. 3 – geralt/Pixabay.com
4. Ad. 4 – jessica45/Pixabay.com
5. Ad. 5 – photoangel/Freepik.com
6. Ad. 6 – herbinisaac/Pixabay.com

Odpowiedzi do pytań testowych

Pytanie testowe 1.8		Pytanie testowe 2.1		Pytanie testowe 3.2		Pytanie testowe 4.1		Pytanie testowe 5.4		Pytanie testowe 6.1	
1	B	1	A	1	A	1	A	1	A	1	B
2	C	2	B	2	A	2	B	2	A	2	C
3	A	3	B	3	B	3	B	3	B	3	A
4	C	4	B	4	B	4	A	4	A	4	A
5	C	5	B	5	B	5	A	5	A	5	B
6	B	6	C	6	A	6	A	6	A	6	A
7	C	7	A	7	C	7	B	7	A	7	A
8	A	8	A	8	B	8	C	8	C	8	A
9	A	9	A	9	C	9	C	9	A	9	B
10	B	10	C	10	B	10	B	10	B	10	A
11	B	11	B	11	C	11	A	11	C	11	B
12	B	12	A	12	B	12	B	12	C	12	B
13	A	13	C	13	C	13	C	13	A	13	B
14	B	14	B	14	B	14	B	14	B	14	A
15	C	15	A	15	B	15	C	15	B	15	B
16	C	16	B	16	A	16	C	16	C	16	B
17	B	17	B	17	B	17	F	17	C	17	B
18	A	18	A	18	B	18	A	18	B	18	C
19	B	19	B	19	C	19	C	19	C	19	A
20	A	20	A	20	B	20	A	20	A	20	B

PODSTAWY PRAWA

Część druga Studia przypadków

Justyna Trubalska

Lublin 2021

Spis treści

KAZUS nr 1.....	137
KAZUS nr 2.....	144
KAZUS nr 3.....	151
KAZUS nr 4.....	158
KAZUS nr 5.....	166
KAZUS nr 6.....	173
KAZUS nr 7.....	182
KAZUS nr 8.....	194

KAZUS nr 1

Marian P. prowadzi jednoosobową działalność gospodarczą w firmie pod nazwą AQUA. Marian P. zawarł z przedsiębiorstwem ABC sp. z o.o. umowę, której przedmiotem było dostarczanie na rzecz kontrahenta co miesiąc wskazanej w umowie ilości wody do dystrybutora w ilości nie mniejszej niż 100 litrów. Umowa przewidywała, iż towar będzie dostarczany na żądanie i w terminach wskazanych przez ABC sp. z o.o. W umowie wskazano trzymiesięczny termin wypowiedzenia umowy z zaznaczeniem, iż umowa ulega rozwiązaniu z końcem miesiąca.

W dniu 20 marca 2018 roku zarząd ABC sp. z o.o. wysłał oświadczenie o wypowiedzeniu umowy na adres AQUA, wskazany w umowie przez Mariana P. W treści oświadczenia wskazano, iż umowa ulegnie rozwiązaniu w dniu 20 czerwca 2018 r.

Marian P. odebrał korespondencję zawierającą oświadczenie ABC sp. z o.o. o wypowiedzeniu umowy dopiero w dniu 2 kwietnia 2018 r. W tym czasie przebywał bowiem na urlopie, a jego biuro było zamknięte z powodu choroby pracownika. Po odebraniu przesyłki Marian P. stwierdził, że umowa ulegnie rozwiązaniu z dniem 31 lipca 2018 r.

Pytania:

1. Z jakim dniem ulegnie rozwiązaniu umowa łącząca Mariana P. oraz ABC sp. z o.o.?
2. Jak oblicza się terminy w prawie cywilnym?
3. Czy przy obliczaniu terminów uwzględnia się dni wolne od pracy (weekendy)?
4. Kiedy dochodzi do złożenia oświadczenia woli oraz kiedy takie oświadczenie woli skutecznie dociera do adresata?

Odpowiedzi:

1. Umowa ulegnie rozwiązaniu z dniem 31 lipca 2018 r.
2. Początek terminu liczy się od dnia następnego od wystąpienia zdarzenia prawnego.
3. Przy obliczaniu terminu uwzględnia się wszystkie dni kalendarzowe.
4. Oświadczenie woli dociera do adresata z chwilą, kiedy mógł się zapoznać z jego treścią.

Rozwiązanie:

W omawianym stanie faktycznym ABC sp. z o.o. uznało, iż skoro złożyło oświadczenie o wypowiedzeniu umowy z dniem 20 marca 2018 r. oraz w tym dniu wysłało stosowne pismo do kontrahenta, to od tego dnia liczy się termin trzech miesięcy wypowiedzenia umowy. Zgodnie z obowiązującymi przepisami Kodeksu cywilnego oświadczenie woli zostało złożone Marianowi P. dopiero w dniu 2 kwietnia 2020 r., kiedy odebrał on korespondencję. Bowiem dopiero w tym dniu mógł zapoznać się z treścią pisma zawierającego wypowiedzenie umowy. Zgodnie z jej treścią umowa ulegała rozwiązaniu za 3-miesięcznym okresem wypowiedzenia, który w tej sytuacji upływałby w dniu 2 lipca 2020 r. Należy jednak zauważyć, iż zgodnie z postanowieniami umowy, okres wypowiedzenia wynosił 3 miesiące, ze skutkiem na koniec miesiąca. Skoro tak, to umowa uległa rozwiązaniu dopiero z dniem 31 lipca 2018 r.

Podstawa prawna:

art. 61 §1 Kodeksu cywilnego; art. 65 §1 Kodeksu cywilnego;
art. 111 Kodeksu cywilnego, art. 114 Kodeksu cywilnego.

Wybrane orzecznictwo:

I AGa 113/19 – wyrok SA Poznań z dnia 29-05-2020

1. Kodeks cywilny w sposób szczególny reguluje stabilizację stosunków prawnych wywołanych złożeniem innej osobie oświadczenia woli. Chodzi o zapewnienie pewności obrotu cywilnoprawnego. Oświadczeń woli nie można składać pozornie, dowolnie ich cofać, czy też dowolnie uchylać się od skutków złożonych oświadczeń. Co do zasady z chwilą dotarcia do adresata oświadczenie woli nie podlega odwołaniu, w tym przejawia się dążenie ustawodawcy do stabilizacji stosunków prawnych, w których oświadczenie zostało złożone. Zgodnie bowiem z art. 61 § 1 zd. 2 k.c., odwołanie oświadczenia, które ma być złożone innej osobie, jest skuteczne, jeżeli doszło jednocześnie z tym oświadczeniem lub wcześniej. A contrario, jeśli oświadczenie odwołujące poprzednie oświadczenie nie dotarło najpóźniej jednocześnie z chwilą złożenia poprzedniego oświadczenia, odwołanie takiego oświadczenia jest prawnie bezskuteczne.

2. Zobowiązania definiuje się jako nakaz takiego postępowania dłużnika, które będzie prowadziło do rzeczywistego osiągnięcia spo-

łeczno-gospodarczego celu, dla osiągnięcia którego zobowiązanie zostało stworzone. Należy przy tym badać, jaką rolę dla stron spełniać ma zobowiązanie i jaki jest jego cel gospodarczy, np. ze względu na rodzaj działalności gospodarczej stron, ich profesjonalny charakter lub uzasadnione oczekiwania obu stron.

Tezy redakcyjne Legalis

I AGa 112/19 – wyrok SA Szczecin z dnia 04-12-2019

1. Oświadczenie o rezygnacji z członkostwa zarządu należy – poza przypadkami, w których ma do niego zastosowanie przepis art. 210 § 2 lub art. 379 § 2 k.s.h. – do obszernej kategorii oświadczeń woli wymagających złożenia innej oznaczonej osobie; tej której, oprócz składającego, mają dotyczyć skutki prawne składanego oświadczenia. W przypadku oświadczenia o rezygnacji z członkostwa zarządu osobą tą, czyli adresatem oświadczenia, jest spółka, z której zarządu występuje składający oświadczenie. W związku z tym oświadczenie o rezygnacji z członkostwa zarządu spółki kapitałowej wymaga, tak jak oświadczenie o wypowiedzeniu umowy, oświadczenie o odstąpieniu od umowy, oświadczenie o potrąceniu wierzytelności z wzajemną wierzytelnością spółki kapitałowej – złożenia tej spółce.

2. W związku z tym, że osoba prawna działa przez swoje organy (art. 38 k.c.), możliwość zapoznania się w sposób wymagany przez art. 61 § 1 zdanie pierwsze i § 2 k.c. z treścią oświadczenia woli przez adresata będącego osobą prawną oznacza uzyskanie przewidzianej w tych przepisach możliwości zapoznania się z treścią oświadczenia woli przez osoby pełniące funkcje organu właściwego do reprezentowania tej osoby w zakresie obejmującym składane tej osobie oświadczenia woli. Oświadczenie woli skierowane do osoby prawnej dojdzie więc do skutku zgodnie z wymienionymi przepisami, gdy dotrze pod odpowiedni adres i osoby pełniące funkcję właściwego organu osoby prawnej lub pełnomocnik osoby prawnej uzyskają w zwykłym toku czynności możliwość zapoznania się z jego treścią; czy i kiedy w rzeczywistości dojdzie do zapoznania się z treścią oświadczenia woli jest bez znaczenia. Możliwe jest też, jeśli tylko istnieją pozwalające na to warunki, złożenie oświadczenia woli skierowanego do osoby prawnej, ustnie lub na piśmie, bezpośrednio osobom pełniącym funkcje organu właściwego do reprezentacji. Możliwość zapoznania się z treścią oświadczenia woli przez te osoby powstaje wtedy na ogół już z chwilą bezpośredniego przekazania im oświadczenia.

Tezy redakcyjne Legalis

III CSK 95/19 – postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 21-11-2019

Wskazanie w umowie adresu zamieszkania lub adresu do korespondencji nie stanowi oświadczenia woli, jako że nie jest nakierowane na wywołanie, ustanie lub zmianę treści stosunku prawnego. Ma umożliwić jedynie złożenie oświadczenia woli (art. 61 k.c.). Nawet jeżeli dla zmian umowy zastrzeżono formę pisemną pod rygorem nieważności, strona może zmienić jednostronnie swój adres, do czego nie jest potrzebne złożenie oświadczenia przez drugą stronę. Przykładowo można wskazać, że gdyby wymagało to zmiany umowy, brak zgody drugiej strony uniemożliwiałby stronie zmianę adresu nawet w sytuacji, w której z poprzednim miejscem doręczeń nic by jej już nie wiązało.

I CSK 762/18 – postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 12-07-2019

Doręczenie zastępcze oparte jest na domniemaniu, że pismo dotarło do rąk adresata i że w ten sposób doręczenie zostało dokonane prawidłowo. Domniemanie to jednak może być przez stronę obalone. Adresat może bowiem dowodzić, że pisma nie otrzymał i o nim nie wiedział, gdyż osoba, której pismo doręczono zastępczo, bądź urząd, w którym je złożono, nie oddały mu pisma.

I AGa 159/18 – wyrok SA Białystok z dnia 28-12-2018

Możliwość zapoznania się z treścią oświadczenia przez adresata nie może być utożsamiana z rzeczywistym zapoznaniem się przez niego z tym oświadczeniem, co oznacza, że skuteczne złożenie oświadczenia woli następuje także w sytuacji, w której co prawda adresat oświadczenia woli nie zna jego treści, ale miał realną możliwość zapoznania się z nią, gdyż doszła ona do niego w taki sposób, że mógł się z nią zapoznać. Unikając odbioru przesyłek pocztowych, zawierających pisemne oświadczenia woli banku w kwestii wezwań do zapłaty niespłaconych rat kredytu, ale także wypowiedzenia umowy kredytowej, strona nie doprowadza do braku skuteczności tych oświadczeń, ponieważ ma realną możliwość zapoznania się z ich treścią, gdyby tylko odebrała korespondencję banku w tym przedmiocie. Złożenie oświadczenia woli ma miejsce także wtedy, gdy adresat, mając możliwość zapoznania się z jego treścią, z własnej woli nie podejmuje przesyłki pocztowej zawierającej to oświadczenie.

Teza redakcyjna Legalis

II CSK 124/20 – postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 16-07-2020

Kombinowana metoda wykładni oświadczeń woli zakłada w pierwszej fazie dążenie do ustalenia sposobu, w jaki strony rozumiały składane sobie oświadczenia. Jeżeli okaże się, że rozumiały je tak samo, przypisywały im subiektywnie zgodny sens, sąd przyjmuje za podstawę rozstrzygnięcia taką treść oświadczeń, jaką nadawały im strony zgodnie z ich zamiarem, chociażby odbiegała ona od treści, którą nadałby jej typowy, rozsądny odbiorca kierując się regułami języka (*falsa demonstratio non nocet*).

I AGa 135/19 – wyrok SA Kraków z dnia 10-07-2020

Zgodnie z kombinowaną metodą wykładni, priorytetową regułą interpretacyjną oświadczeń woli, składanych indywidualnie adresatom, stanowi rzeczywista wola stron. Zastosowanie tej reguły wymaga wyjaśnienia, jak strony rzeczywiście zrozumiały złożone oświadczenie woli, a w szczególności, jaki sens łączyły z użytym w oświadczeniu woli zwrotem lub wyrażeniem.

Teza redakcyjna Legalis

I UK 171/19 – postanowienie SN – Izba Pracy z dnia 16-06-2020

W razie wątpliwości, czy dana umowa jest – przykładowo – umową o dzieło, czy umową o świadczenie usług, do której stosuje się przepisy o zleceniu, należy ustalić, czy w treści i sposobie jej wykonywania przeważają cechy jednej z tych umów. Dopiero wówczas, gdy umowa poddawana analizie (w swej treści, a zwłaszcza w sposobie wykonywania) wykazuje z ich jednakowym nasileniem cechy wspólne dla co najmniej dwóch różnych wzorców umownych, o jej typie (rodzaju) decyduje zgodny zamiar stron i cel umowy, który może (ale wcale nie musi) wyrażać się także w nazwie umowy. Istotne (pomocne) przy kwalifikacji takiej umowy jest też uwzględnienie okoliczności towarzyszących jej zawarciu.

I AGa 113/19 – wyrok SA Poznań z dnia 29-05-2020

1. Kodeks cywilny w sposób szczególny reguluje stabilizację stosunków prawnych wywołanych złożeniem innej osobie oświadczenia woli. Chodzi o zapewnienie pewności obrotu cywilnoprawnego. Oświadczeń woli nie można składać pozornie, dowolnie ich cofać, czy też dowolnie uchylać się od skutków złożonych oświadczeń. Co

do zasady z chwilą dotarcia do adresata oświadczenie woli nie podlega odwołaniu, w tym przejawia się dążenie ustawodawcy do stabilizacji stosunków prawnych, w których oświadczenie zostało złożone. Zgodnie bowiem z art. 61 § 1 zd. 2 k.c., odwołanie oświadczenia, które ma być złożone innej osobie, jest skuteczne, jeżeli doszło jednocześnie z tym oświadczeniem lub wcześniej. *A contrario*, jeśli oświadczenie odwołujące poprzednie oświadczenie nie dotarło najpóźniej jednocześnie z chwilą złożenia poprzedniego oświadczenia, odwołanie takiego oświadczenia jest prawnie bezskuteczne.

2. Zobowiązania definiuje się jako nakaz takiego postępowania dłużnika, które będzie prowadziło do rzeczywistego osiągnięcia społeczno-gospodarczego celu, dla osiągnięcia którego zobowiązanie zostało stworzone. Należy przy tym badać, jaką rolę dla stron spełniać ma zobowiązanie i jaki jest jego cel gospodarczy, np. ze względu na rodzaj działalności gospodarczej stron, ich profesjonalny charakter lub uzasadnione oczekiwania obu stron.

Tezy redakcyjne Legalis

I ACa 716/19 – wyrok SA Szczecin z dnia 30-01-2020

Umowa jako wynik konsensusu stron stanowi wyraz ich uprawnienia do kształtowania własnej sytuacji prawnej a prawa podmiotowe (roszczenia) wynikające z umowy winny być respektowane przez kontrahenta (zasada *pacta sunt servanda* znajdująca potwierdzenie kodeksowe np. w art. 353 § 1 k.c.). Zatem roszczenia z umowy korzystają z ochrony prawnej (gwarantowanej przez przymus państwowy). Dokonując oceny prawnej umowy należy więc zachowywać wzorzec wykładni *in favorem contractus* zmierzający do ustalenia rzeczywistej woli stron i zagwarantowania jej wyegzekwowania. Zasada ta dotyczy każdej umowy, a więc zarówno umów nazwanych – „stypizowanych” przez ustawodawcę, jak i umów mieszanych – łączących postanowienia charakterystyczne dla umów nazwanych, a także umów nienazwanych. Umowa mieszcząca się więc w granicach swobody kontraktowej określonej normą art. 353¹ k.c. powinna być honorowana przez prawo. Oceniać należy zatem jej treść w taki sposób, by możliwie zachować i wyegzekwować uzgodnioną wolę stron.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 527/12 – wyrok SA Poznań z dnia 14-09-2012

Oznaczenie terminu przez określone zdarzenie (art. 111 § 2 i art. 116 k.c.) może nastąpić tylko wówczas, gdy nastąpienie tego zdarzenia w przyszłości jest oczywiście pewne, a więc różni się od warunku w rozumieniu art. 89 k.c., będącego zdarzeniem przyszłym i niepewnym. Jest to zrozumiałe, zwłaszcza że zapłata wynagrodzenia nie może zostać uzależniona od zdarzenia przyszłego i niepewnego, sprzecznie z naturą stosunku cywilnoprawnego zawartego przez strony, a opartego na wzajemności świadczeń oraz objętego ograniczeniami swobody kontraktowania.

Teza redakcyjna Legalis

II CZ 71/00 – postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 17-08-2000

W odróżnieniu od art. 111 § 2 k.c., który dotyczy terminu oznaczonego w dniach, początkiem biegu terminu oznaczonego w miesiącach jest według art. 112 k.c. ten dzień, w którym termin został zastrzeżony. Dla jego obliczenia właściwa jest data. Wobec tego, iż nie jest to termin oznaczony w dniach, przy jego obliczaniu nie ma zastosowania reguła wynikająca z art. 111 § 2 k.c.

III CZ 70/11 – postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 02-12-2011

Termin dwóch miesięcy do wniesienia skargi kasacyjnej jest terminem ciągłym, a więc kończy się z upływem dnia, który datą odpowiada początkowemu dniowi terminu, a gdyby takiego dnia w ostatnim miesiącu nie było – w ostatnim dniu tego miesiąca; miesiąc nie jest w takim wypadku liczony za trzydzieści dni (art. 112 i 114 k.c., art. 398[5] § 1 k.p.c.).

II PK 223/09 – postanowienie SN – Izba Pracy z dnia 11-12-2009

Staż pracy oblicza się w latach, miesiącach i dniach, przy przyjęciu, że termin upływa w przeddzień dnia odpowiadającego nazwie dnia początkowego, następnie sumuje się lata, sumuje się miesiące i przelicza je na lata, z uwzględnieniem, że 12 miesięcy pracy to jeden rok, sumuje się także dni i przelicza na miesiące, z uwzględnieniem, że 30 dni równa się jednemu miesiącowi.

KAZUS nr 2

Jan L. i Roman C. zostali powołani do pełnienia funkcji w zarządzie XYZ sp. z o.o. Podczas wykonywania swoich obowiązków składali w imieniu spółki oświadczenia, zgodnie z zasadami reprezentacji przewidzianymi w umowie spółki, tj. poprzez działanie wspólne. Po kilku latach pełnienia funkcji w zarządzie zostali odwołani oraz został z nimi rozwiązany stosunek pracy. Powodem odwołania były ujawnione nieprawidłowości w działaniu zarządu spółki, które naraziły spółkę na znaczące straty finansowe, a także doprowadziły do zawarcia przez spółkę niekorzystnych umów, dotyczących wykonania robót budowlanych. Nowy zarząd spółki wystąpił do sądu z powództwem przeciwko byłym członkom zarządu.

W odpowiedzi na pozew byli członkowie zarządu oświadczyli, iż nie ponoszą odpowiedzialności za zarzucane im działania, gdyż nie są już członkami zarządu spółki.

Pytania:

1. Czy członkowie zarządu spółki z o.o. ponoszą odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną spółce?
2. Jaki jest charakter ewentualnej odpowiedzialności członków organów spółki z o.o.?
3. Czy odpowiedzialność członków organów spółki z o.o. ulega przedawnieniu?
4. Czy wspólnicy ponoszą, a jeśli tak, to jaką odpowiedzialność za zobowiązania spółki z o.o.?

Odpowiedzi:

1. Członek zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej oraz likwidator odpowiada wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem lub postanowieniami umowy spółki, chyba że nie ponosi winy.
2. Członkowie organów spółki z o.o. ponoszą, co do zasady, odpowiedzialność solidarną za szkodę wyrządzoną spółce.
3. Roszczenie o naprawienie szkody przedawnia się z upływem trzech lat od dnia, w którym spółka dowiedziała się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednakże w każdym przypadku roszczenie przedawnia się z upływem dziesięciu lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę.
4. Wspólnicy nie odpowiadają za zobowiązania spółki.

Rozwiązanie:

Jan L. i Roman C. odpowiadają za szkodę wyrządzoną spółce. powództwo w tym zakresie może wytoczyć spółka lub wspólnicy spółki. Nie ma znaczenia fakt, iż Jan L. i Roman C. nie zasiadają już w zarządzie spółki, jeśli nie doszło do przedawnienia karalności.

Podstawa prawna:

art. 293 §1 Kodeksu spółek handlowych; art. 294 Kodeksu spółek handlowych; art. 297 Kodeksu spółek handlowych; art. 151 §4 Kodeksu spółek handlowych.

Wybrane orzecznictwo:

I SA/Go 361/13 – wyrok WSA Gorzów Wielkopolski z dnia 04-09-2013

Zgodnie z art. 11 Prawa upadłościowego i naprawczego (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 233) dłużnika uważa się za niewypłacalnego, jeżeli nie wykonuje swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych, a dłużnika będącego osobą prawną także wtedy, gdy jego zobowiązania przekroczą wartość majątku – i to nawet wówczas, gdy na bieżąco te zobowiązania wykonuje. Zgodnie z art. 293 § 2 k.s.h. członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością powinien przy wykonywaniu swoich obowiązków dołożyć szczególnej staranności. Członek zarządu, zgodnie z profesjonalnym charakterem pełnionej funkcji, w trakcie trwania swojego mandatu winien stale monitorować dokumentację spółki i jej stan finansowy.

III AUa 962/12 – wyrok SA Kraków z dnia 03-09-2013

1. Nieracjonalne byłoby, aby odpowiedzialność za zaległości składowe spółki kapitałowej ponosił członek zarządu, który wykaze, iż to z okoliczności od niego niezależnych powstała niemożliwość zaspokojenia wierzyciela spółki. Normatywny wyraz tej zasady został ujęty w art. 116 § 1 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 749 ze zm.), stosownie do którego nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania spółki członek zarządu, który wykazał m.in. niezgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości lub niewszczęcie postępowania zapobiegającego

ogłoszeniu upadłości (postępowania układowego) nastąpiło bez jego winy. Członek zarządu chcący tą drogą uniknąć odpowiedzialności, powinien wykazać swój niezawiniony brak możliwości złożenia takiego wniosku, z powodów od niego niezależnych, np. przewlekłej choroby skutkującej nieobecnością w pracy czy podstępny wprowadzeniu w błąd co do danych o wynikach finansowych spółki przez innego członka zarządu.

2. Odpowiedzialność w trybie art. 116 § 2 Ordynacji podatkowej, nie może być skierowana wobec takiej osoby, która ani faktycznie nie pełniła obowiązków członka zarządu spółki, ani też nie miała możliwości pełnienia takich obowiązków w okresie, w którym powstały zaległości spółki. Negatywne konsekwencje związane z przeniesieniem odpowiedzialności ze spółki na osobę trzecią nie mogą dotyczyć w przypadku członków zarządów spółek osób, które nie miały żadnego wpływu na bieg spraw spółki w czasie powstania zaległości. Sytuacja taka występuje w szczególności w przypadku wieloosobowych zarządów, gdzie obowiązki i kompetencje do prowadzenia określonych spraw spółki (np. finansowych, produkcyjno-technicznych, kadrowych itp.) są podzielone na poszczególnych członków zarządu. Wtedy to może dojść do sytuacji, gdzie członek zarządu, który w ramach pełnionej funkcji wykonuje czynności niezwiązane ze sprawami finansowymi, może nie mieć informacji o sytuacji finansowej spółki – powstałym zadłużeniu itp., tj. wystąpienia okoliczności obligujących do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki, która to nieświadomość jest usprawiedliwiona. Nie sposób jednak dokonać takiego rozróżnienia w przypadku pełnienia funkcji prezesa jednoosobowego zarządu spółki. Ten, kto podjął się zarządu spraw spółki z o. o., powinien swoje obowiązki wykonywać z należytą starannością, a dochowanie takiej staranności podlega ocenie także w aspekcie wynikających z art. 293 § 2 k.s.h. powinności wypływających ze sprawowania funkcji członka zarządu spółki, a więc z uwzględnieniem zawodowego charakteru jego działalności.

Tezy redakcyjne Legalis

I ACa 160/19 – wyrok SA Szczecin z dnia 13-12-2019

1. Odpowiedzialność uregulowana w art. 293 k.s.h. jest rodzajem odpowiedzialności kontraktowej, do której zastosowanie znajdują w kwestiach nieuregulowanych przepisy art. 471 i n. k.c. Niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązków przez osobę wymienioną

w art. 293 k.s.h. samo przez się nie może być uznane za działanie bezprawne w rozumieniu art. 415 k.c. Czyn niedozwolony w rozumieniu tego przepisu może mieć miejsce tylko wtedy, gdy sprawca szkody naruszył obowiązek powszechny, ciążyący na każdym. Kryterium powszechności reguł poprawnego i ostrożnego zachowania uznać należy za istotne dla odróżnienia zdarzenia przybierającego postać czynu niedozwolonego od zdarzenia stanowiącego niewykonanie lub nienależyte wykonanie, przeto wyrządzenie szkody spółce przez członka jej zarządu w ramach łączących go ze spółką stosunków organizacyjnych może prowadzić do odpowiedzialności odszkodowawczej na zasadach ogólnych, to jest wtedy, gdy swym postępowaniem narusza on nie tylko obowiązki wynikające z tych stosunków, lecz także powszechnie ustalone reguły prawidłowego postępowania.

2. Choć podział czynności pomiędzy członkami zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nie eliminuje ich odpowiedzialności wobec spółki na podstawie art. 293 k.s.h., to jednak ma istotne znaczenie przy indywidualizacji winy w kontekście odpowiedzialności na podstawie art. 415 k.c.

Tezy redakcyjne Legalis

I AGa 374/18 – wyrok SA Poznań z dnia 17-10-2019

Wykazanie braku winy członka zarządu spółki w niezgłoszeniu wniosku o upadłość jest oczywiście trudne, gdyż członek zarządu z mocy art. 293 § 2 k.s.h. zobowiązany jest do dochowania staranności uwzględniającej zawodowy charakter jego działalności. Brak winy członka zarządu będzie więc zachodził w takich wyjątkowych sytuacjach, jak długotrwała choroba, czy niedopuszczenie go do informacji dotyczących spółki, pod warunkiem jednak podejmowania czynności w tym celu idących.

Teza redakcyjna Legalis

I AGa 4/19 – wyrok SA Szczecin z dnia 26-04-2019

W świetle art. 293 § 2 k.s.h. członek zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej oraz likwidator powinien przy wykonywaniu swoich obowiązków dołożyć staranności wynikającej z zawodowego charakteru swojej działalności. Oznacza to, że można rozsądnie oczekiwać (i w świetle prawa wymagać), iż członek zarządu zna będzie znał bieżącą sytuację finansową spółki, zwłaszcza wówczas, gdy grozi jej niewypłacalność.

Teza redakcyjna Legalis

II CSK 587/17 – wyrok SN – Izba Cywilna z dnia 08-11-2018

Oczywistym jest, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązków przez osobę wymienioną w art. 293 Kodeksu spółek handlowych samo przez się nie może być uznane za działanie bezprawne w rozumieniu art. 415 Kodeksu cywilnego. Czyn niedozwolony, w rozumieniu tego przepisu, może bowiem jak się przyjmuje mieć miejsce tylko wtedy, gdy sprawca szkody naruszył obowiązek powszechny, ciążyący na każdym. Kryterium powszechności reguł poprawnego i ostrożnego zachowania jest istotne dla odróżnienia zdarzenia przybierającego postać czynu niedozwolonego od zdarzenia stanowiącego niewykonanie lub nienależyte wykonanie. Przeto wyrządzenie szkody spółce przez członka jej zarządu w ramach łączących go ze spółką stosunków organizacyjnych może prowadzić do odpowiedzialności odszkodowawczej na zasadach ogólnych, tj. wtedy, gdy swym postępowaniem narusza on nie tylko obowiązki wynikające z tych stosunków, lecz także powszechnie ustalone reguły prawidłowego postępowania.

I CSK 246/17 – wyrok SN – Izba Cywilna z dnia 09-02-2018

1. Przepis art. 293 § 1 k.s.h. jako jedną z przesłanek odpowiedzialności członka zarządu wymienia wyrządzenie spółce swoim bezprawnym zachowaniem szkody. W sytuacji gdy istnieje tylko prawdopodobieństwo, że taka szkoda może powstać, brak wobec tego koniecznej przesłanki, od której zależy uznanie, że członek zarządu ponosi odpowiedzialność.

2. Trafność zarzutu naruszenia art. 293 § 1 k.s.h. w zw. z art. 201 k.s.h. będzie można ocenić dopiero w sytuacji, gdy zostanie wykazane, że zaniechanie członka zarządu doprowadziło do wyrządzenia spółce szkody. Należy jednak stwierdzić, że nie jest wykluczone, aby oceniając zachowanie członka zarządu, który zgodnie z art. 201 k.s.h. jest zobowiązany do takiego zachowania, które nie prowadzi do wyrządzenia spółce szkody, uznać, iż w konkretnej sytuacji przekroczył on dopuszczalne ryzyko biznesowe i naruszył w związku z tym prawo.

I ACa 375/14 – wyrok SA Białystok z dnia 22-10-2014

1. Domniemanie faktyczne może być podstawą ustaleń o tyle tylko, o ile stanowi wniosek logiczny z prawidłowo ustalonych faktów stanowiących jego podstawę i wchodzi w rachubę tylko w braku bezpośrednich środków dowodowych.

2. Możliwość wytoczenia powództwa odszkodowawczego przez współnika dotyczy tylko szkód wyrządzonych spółce w sytuacjach opisanych w przepisach art. 292 – 294 k.s.h. W konsekwencji współnik ma prawo wytoczenia powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej spółce przez osobę biorącą udział w tworzeniu spółki (art. 292 k.s.h.), a także przez członka zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej oraz likwidatora, jeżeli działali sprzecznie z prawem lub postanowieniami umowy spółki (art. 293 k.s.h.). W tym ujęciu krąg podmiotów mogących odpowiadać ze szkodą wyrządzoną spółce, ograniczałoby się do osób sprawujących funkcję piastunów jej organów, co oznaczałoby wyłączenie możliwości dochodzenia odszkodowania od osób niewskazanych w tych przepisach, które wyrządziły spółce szkodę.

3. Przez pojęcie działań lub zaniechań sprzecznych z prawem należy rozumieć uchybienia względem wszystkich przepisów powszechnie obowiązującego prawa. Tym samym, samo zachowanie członka organu nieodpowiadające wzorcowi staranności przewidzianemu w art. 293 § 2 k.s.h., prowadzące do wyrządzenia spółce szkody, nie stanowi wystarczającej podstawy skierowania przez spółkę roszczeń odszkodowawczych, bez potrzeby wykazywania „odrębnego” naruszenia prawa bądź postanowienia umowy spółki.

4. Przepis art. 293 § 2 k.s.h. nie stanowi samodzielnej podstawy odpowiedzialności odszkodowawczej, tylko pełni funkcję komplementarną – uzupełniającą treść art. 293 § 1 k.s.h., ponieważ w § 2 tego przepisu doprecyzowano jedynie, w jaki sposób powinno przebiegać ustalenie, czy członek organu dochował należytej staranności, która jest tylko jedną z przesłanek jego odpowiedzialności.

Tezy redakcyjne Legalis

II CSK 627/13 – wyrok SN – Izba Cywilna z dnia 24-07-2014

1. Zgodnie z art. 297 zd. 1 k.s.h. początek biegu przedawnienia rozpoczyna się w dniu, w którym spółka dowiedziała się o szkodzie oraz osobie zobowiązanej do jej naprawienia, przy czym oba te elementy muszą zajść łącznie. Nie ma natomiast znaczenia, czy uzyskała ona wiedzę o zdarzeniu stanowiącym źródło szkody.

2. Samo naruszenie obowiązku staranności przy wykonywaniu obowiązków (art. 293 § 2 k.s.h.) nie stanowi samodzielnej podstawy odpowiedzialności członka zarządu. Działanie wyrządzające spółce szkodę musi być sprzeczne z prawem rozumianym jako prawo po-

wszechnie obowiązujące lub postanowieniami umowy spółki. Oceniając zgodność z prawem, trzeba mieć na uwadze ustawowo określony zakres obowiązków wobec spółki. Odpowiedzialność ta jest oparta na zasadzie winy, a należyta staranność wynikająca z zawodowego charakteru działalności członka zarządu stanowi miernik oceny jego zachowania, przy czym z uwagi na domniemanie winy (art. 293 § 1 *in fine*), na członku zarządu spoczywa ciężar wykazania, że winy mu przypisać nie można. Wykazanie, że został zachowany miernik należytej staranności, eliminuje winę nieumyślną i zwalnia od odpowiedzialności. Obowiązki zarządu spółki wynikają z szeregu przepisów k.s.h., w tym również z art. 201 § 1 oraz art. 211 k.s.h. Podstawowym obowiązkiem zarządu jest prowadzenie spraw spółki, które polega na zarządzaniu jej majątkiem i kierowaniu jej bieżącymi sprawami oraz jej reprezentacji. Przy podejmowaniu decyzji dotyczących prowadzenia spraw spółki członek zarządu powinien się kierować wyłącznie jej interesem, a zawinione działania dokonane z przekroczeniem granic ryzyka gospodarczego są sprzeczne z interesem spółki i jako naruszające ogólny nakaz określony w art. 201 k.s.h. uzasadniają odpowiedzialność członka zarządu na podstawie art. 293 § 1 k.s.h.

Opubl. Legalis.

1. Pojęcie interesu konkurencyjnego obejmuje zawarcie przez członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z podmiotem konkurencyjnym pozornej umowy o świadczenie usług (art. 211 k.s.h.).
2. W razie nieujawnienia przez członka zarządu wszystkich faktów i dokumentów dotyczących działalności spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, nie może on skutecznie podnieść zarzutu nadużycia prawa podmiotowego przez współnika większościowego, który głosował za udzieleniem absolutorium, a następnie wniósł powództwo na podstawie art. 295 § 1 k.s.h.

Opubl. OSNC 2015/D/61; OSP 2016/10/95.

IV CKN 1779/00 – wyrok SN – Izba Cywilna z dnia 14-02-2003

Artykuł 159 § 3 k.h. (art. 151 § 4 k.s.h.) nie wyłącza przewidzianej w art. 298 § 1 k.h. (art. 299 § 1 k.s.h.) odpowiedzialności w stosunku do członków zarządu będących zarazem współnikami spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

KAZUS nr 3

Paweł J. prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą pod firmą P.H.U. Paweł J. wystąpił do Urzędu Miasta w K. z wnioskiem o wydanie zgody na wycięcie drzewa na posesji, na której ma siedzibę jego przedsiębiorstwo. Po przeprowadzeniu postępowania burmistrz miasta K. wydał decyzję odmowną twierdząc, iż nie zostały spełnione ustawowe warunki dla wydania decyzji pozytywnej. Po otrzymaniu decyzji Paweł J. zwrócił uwagę, iż decyzja zawiera lakoniczne uzasadnienie oraz została wydana bez uprzedniego zawiadomienia o możliwości zapoznania się przez wnioskodawcę z aktami sprawy, przed wydaniem decyzji w sprawie. W związku z tym Paweł J. postanowił wnieść odwołanie do właściwego miejscowo Samorządowego Kolegium Odwoławczego. W odwołaniu zarzucił, iż uzasadnienie decyzji nie zawiera wszystkich elementów przewidzianych przepisami prawa. Ponadto podniósł, iż organ prowadzący postępowanie nie zapewnił mu możliwości udziału w tym postępowaniu na każdym jego etapie.

Pytania:

1. Jakie elementy musi zawierać uzasadnienie faktyczne decyzji?
2. Czy strona postępowania administracyjnego ma prawo udziału w postępowaniu na każdym jego etapie?
3. Czy organ jest obowiązany do poinformowania wnioskodawcy o możliwości zapoznania się z aktami sprawy przed wydaniem decyzji?
4. Jaki charakter prawny ma stosunek administracyjnoprawny?

Odpowiedzi:

1. Uzasadnienie faktyczne decyzji powinno w szczególności zawierać wskazanie faktów, które organ uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł oraz przyczyn, z powodu których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej, zaś uzasadnienie prawne – wyjaśnienie podstawy prawnej decyzji, z przytoczeniem przepisów prawa.
2. Organy administracji publicznej obowiązane są zapewnić stronom czynny udział w każdym stadium postępowania, a przed wydaniem decyzji umożliwić im wypowiedzenie się co do zebranych dowodów i materiałów oraz zgłoszonych żądań.

3. Tak, organ powinien wyznaczyć stronie termin na zapoznanie się z aktami sprawy i pouczyć, iż po upływie tego terminu zostanie w sprawie wydana decyzja.
4. Stosunek administracyjnoprawny opiera się na braku równości stron tego stosunku prawnego, gdzie jedna ze stron (organ administracji) jest uprawniona do wydawania rozstrzygnięć o charakterze władczym. Dodatkowo dysponuje prawnymi środkami mającymi na celu wyegzekwowanie wykonania swoich rozstrzygnięć. Dla porównania można wskazać, iż w przypadku stosunku cywilnoprawnego mamy do czynienia (co do zasady) z równością tego stosunku prawnego.

Rozwiązanie:

Odwołanie Pawła J. należy uznać za uzasadnione. Decyzja administracyjna powinna bowiem zawierać uzasadnienie faktyczne, które winno się składać z elementów wyraźnie wskazanych w przepisach prawa. Musi być ono ponadto wyczerpujące. Nie może więc być lakoniczne. Ponadto organ administracji był zobowiązany poinformować wnioskodawcę o możliwości zapoznania się z aktami sprawy oraz możliwości składania dodatkowych dowodów oraz zgłaszania żądań oraz wyznaczyć w tym celu odpowiedni termin. Jednocześnie organ miał obowiązek pouczyć wnioskodawcę, iż po upływie tego terminu zostanie wydana decyzja w sprawie.

Podstawa prawna:

art. 107 § 3 Kodeksu postępowania administracyjnego, art. 10 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego, art. 7 Kodeksu postępowania administracyjnego.

Wybrane orzecznictwo:

II SA/OI 282/20 – wyrok WSA Olsztyn z dnia 30-07-2020

Brak rozważań w przedmiocie aspektów faktycznych i prawnych sprawy, w szczególności podnoszonych przez strony postępowania, uniemożliwia poznanie stanowiska organu w tej kwestii, a co za tym idzie, wyklucza kontrolę rozstrzygnięcia przez sąd administracyjny i same strony postępowania. Takie zaniechanie narusza też art. 8 § 1

i art. 11 k.p.a., które nakazują wyjaśnić stronom zasadność zajętego stanowiska.

III SA/GI 1156/19 – wyrok WSA Gliwice z dnia 21-07-2020

Przepisy art. 8 § 1 i § 2, art. 11, art. 107 § 3 k.p.a. wymagają wskazania i wyjaśnienia stronie przesłanek, którymi kierował się organ wydając rozstrzygnięcie – również, a może nawet zwłaszcza w zakresie podniesionych przez nią zarzutów, aby strona miała świadomość, że jej głos został wysłuchany, a argumenty przeanalizowane.

I OSK 2345/19 – wyrok NSA (N) z dnia 14-02-2020

Uzasadnienie decyzji powinno być skonstruowane w sposób umożliwiający realizację zasady przekonywania, o której mowa w art. 11 k.p.a. Jednocześnie uzasadnienie powinno umożliwić sądowi administracyjnemu sprawdzenie prawidłowości toku rozumowania organu wydającego decyzję oraz motywów rozstrzygnięcia. Zasada przekonywania nie jest zrealizowana, gdy organ pominie milczeniem niektóre twierdzenia lub nie odniesie się do faktów istotnych dla danej sprawy. Wszelkie okoliczności i zarzuty strony, a zwłaszcza te, które mają znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy lub twierdzenia uważane przez strony za istotne dla sposobu załatwienia sprawy, muszą być rzetelnie omówione i wnikliwie przeanalizowane przez organ rozpatrujący sprawę.

IV SA/Po 912/19 – wyrok WSA Poznań z dnia 11-12-2019

1. Obowiązek sporządzenia uzasadnienia decyzji odpowiadającego wymogom określonym w art. 107 § 3 Kodeksu postępowania administracyjnego stanowi realizację w postępowaniu administracyjnym zasady przekonywania. Prawidłowo sporządzone uzasadnienie daje również możliwość pełnej i merytorycznej weryfikacji decyzji w postępowaniu sądowym, w toku którego nie jest możliwe uzupełnienie przeprowadzonego postępowania administracyjnego o stosowną argumentację prawną i wyręczanie w ten sposób organów administracji w dokonaniu oceny w kwestii spełnienia przesłanek ustawowych, uzasadniających wydanie konkretnej decyzji. Stanowi ono dla strony postępowania, ale również dla sądu, źródło informacji o sposobie rozumowania organu podejmującego decyzję i przyjętych przez niego założeniach, stanowiących podstawę rozstrzygnięcia. Organ zobowiązany więc jest nie tylko do wskazania faktów i okoliczności, które uznał za

udowodnione, ale również wskazania na podstawie jakich dowodów oparł swoje ustalenia, a także wskazania przyczyn, z powodu których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej.

2. Wszędzie tam, gdzie wydanie decyzji uzależnione jest od dokonania obliczeń i wykonania działań matematycznych, działania te powinny być wykazane w uzasadnieniu zaskarżonej decyzji w taki sposób, by możliwa była weryfikacja prawidłowości przeprowadzonych obliczeń.

II SA/Sz 843/19 – wyrok WSA Szczecin z dnia 05-12-2019

Uzasadnienie decyzji, zgodnie z wymogami formalnymi wynikającymi z art. 107 § 1 i 3 k.p.a., ma istotne znaczenie merytoryczne. Powinno ono przedstawiać tok rozumowania organu, który doprowadził go do określonej konkluzji. Taką rolę winno spełniać w szczególności uzasadnienie, które jest dla jednej ze stron niekorzystne i wpływa na ograniczenie jej praw własnościowych. Ponadto należyte uzasadnienie decyzji wpływa również na kontrolę merytoryczną tego aktu w postępowaniu sądowym.

II SA/Rz 978/19 – wyrok WSA Rzeszów z dnia 22-10-2019

Organ administracji publicznej orzekając w sprawach rozstrzyganych w drodze aktów uznaniowych zachowuje w granicach wyznaczonych przez przepisy prawa oraz cel upoważnienia ustawowego swobodę w zakresie wyboru sposobu zachowania kompetencyjnego, rodzaju podejmowanego rozstrzygnięcia lub wariantu następstw prawnych określonych w dyspozycji konkretyzowanej normy, jednak pod warunkiem, że podstawą jego swobody decyzyjnej są pełne, wyczerpujące i wiarygodne ustalenia faktyczne, które znajdują odpowiednie potwierdzenie w materiale dowodowym zgromadzonym w aktach sprawy. Jeżeli ustalenie stanu faktycznego sprawy budzi wątpliwości co do swojej prawidłowości w zakresie przesłanek materialnoprawnych, które są istotne z punktu widzenia wykonywania kompetencji fakultatywnej, to nie można uznać, że decyzja uznaniowa jest legalna.

I OSK 3402/19 – wyrok NSA (N) z dnia 24-01-2020

Zarzut naruszenia art. 10 § 1 k.p.a. przez niezawiadomienie strony o zebraniu materiału dowodowego i możliwości składania wniosków może odnieść skutek wówczas, gdy stawiająca go strona wyka-

że, iż zarzucane uchybienie uniemożliwiło jej dokonanie konkretnych czynności procesowych.

II OSK 2756/17 – wyrok NSA (N) z dnia 01-10-2019

Dla ustalenia braku udziału w postępowaniu administracyjnym w sprawie podstawą jest zasada ogólna czynnego udziału strony (stron) w postępowaniu, ustanowiona w art. 10 § 1 k.p.a. Zgodnie z art. 10 § 1 k.p.a. „Organy administracji publicznej obowiązane są zapewnić stronom czynny udział w każdym stadium postępowania, a przed wydaniem decyzji umożliwić im wypowiedzenie się co do zebranych dowodów i materiałów oraz zgłoszonych żądań”. Brak udziału strony w postępowaniu obejmuje nie tylko pominięcie poinformowania strony o wszczęciu postępowania w sprawie, ale też poinformowanie o czynnościach w toku postępowania. Ograniczenie zatem ustalenia wystąpienia tej kwalifikowanej wadliwości do zawiadomienia o wszczęciu postępowania z pominięciem zawiadomienia o czynnościach postępowania wyjaśniającego stanowi naruszenie art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a. Pozbawienie udziału strony w postępowaniu to również pozbawienie udziału w czynnościach decydujących, a zatem obejmuje przypadki, gdy stronie nie doręczono decyzji. Oznacza to pozbawienie strony prawa do czynnego udziału w obronie własnego interesu prawnego w toku instancji. W takich przypadkach stronie pozbawionej prawa odwołania przysługuje prawo żądania wznowienia postępowania.

II OSK 2578/17 – wyrok NSA (N) z dnia 18-09-2019

Organy administracji publicznej obowiązane są zapewnić stronom czynny udział w każdym stadium postępowania, a przed wydaniem decyzji umożliwić im wypowiedzenie się co do zebranych dowodów i materiałów oraz zgłoszonych żądań. Uchybienie art. 10 § 1 k.p.a. może stanowić podstawę uchylenia decyzji jedynie wówczas, gdy wykaże się, że naruszenie to miało wpływ na wynik sprawy. Innymi słowy strona musi wykazać, że gdyby do takiego uchybienia nie doszło, wynik sprawy byłby odmienny.

II SA/Gd 119/19 – wyrok WSA Gdańsk z dnia 04-09-2019

O naruszeniu zasady czynnego udziału strony w postępowaniu świadczy niezapewnienie przez organ prowadzący to postępowanie możliwości wzięcia w nim udziału, na którymkolwiek z etapów,

a zwłaszcza na etapie rozstrzygania sprawy. Do naruszenia art. 10 § 1 k.p.a. dochodzi już tylko w następstwie niedoręczenia stronie aktu kończącego postępowanie administracyjne. Niedoręczenie decyzji kończącej postępowanie oznacza, że strona nie ma wiedzy o rozstrzygnięciu sprawy, sposobie jej rozstrzygnięcia i motywach orzeczenia, a także nie ma praktycznej możliwości jej zaskarżenia poprzez wniesienie odwołania. Takiej stronie pozostaje prawo złożenia wniosku o wznowienie postępowania zakończonego ostateczną decyzją do czego uprawnia art. 145 § 1 pkt 4 k.p.a.

II OSK 2691/17 – wyrok NSA (N) z dnia 26-09-2019

Uchybienie art. 10 § 1 k.p.a. może stanowić podstawę uchylecia decyzji jedynie wówczas, gdy wykaże się, że naruszenie to miało wpływ na wynik sprawy. Strona musi wykazać, że gdyby do takiego uchybienia nie doszło, wynik sprawy byłby odmienny.

II SA/Gd 743/19 – wyrok WSA Gdańsk z dnia 22-07-2020

Nawet lakoniczność i brak szczegółowości wniosku o zezwolenie na usunięcie drzew nie mogą zwolnić organów rozpoznających sprawę z ustawowego obowiązku określenia z urzędu, jakie dowody są niezbędne dla ustalenia stanu faktycznego sprawy oraz ich przeprowadzenia. Przepis materialnoprawny stanowi o tym, że usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części może nastąpić po uzyskaniu zezwolenia. Oznacza to, że rozstrzygnięcie podejmowane jest w granicach uznania administracyjnego. Uzasadnienie decyzji uznaniowej powinno zawierać wszechstronną analizę zgromadzonego materiału dowodowego i wyczerpująco uargumentowane stanowisko organu. Powinno z niego wynikać, że wszystkie okoliczności istotne dla sprawy zostały rozważone i ocenione.

II OSK 2831/19 – wyrok NSA (N) z dnia 19-05-2020

Swobodna ocena dowodów, aby nie przerodziła się w samowolę, musi być dokonana zgodnie z normami prawa procesowego oraz z zachowaniem reguł tej oceny, tj. po pierwsze, opierać się należy na materiale dowodowym zebrany przez organ, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w przepisach prawa. Po drugie, ocena powinna być oparta na wszechstronnej ocenie całokształtu materiału dowodowego i po trzecie, organ powinien dokonać oceny znaczenia i wartości dowodów dla toczącej się sprawy, z zastrzeżeniem ograni-

czeń dotyczących dokumentów urzędowych, które mają na podstawie art. 76 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego szczególną moc dowodową. W końcu, po czwarte, rozumowanie, w wyniku którego organ ustala istnienie okoliczności faktycznych, powinno być zgodne z zasadami logiki.

III SA/Łd 969/19 – wyrok WSA Łódź z dnia 10-03-2020

Uznanie administracyjne nie oznacza dowolności organu administracji publicznej co do wyboru rodzaju rozstrzygnięcia. Działając w ramach uznania administracyjnego organ nie przestaje być związany zasadą prawdy obiektywnej, o której mowa w art. 7 k.p.a. i art. 77 § 1 k.p.a. Winien zatem, gromadząc w sposób wyczerpujący cały materiał dowodowy, podjąć wszelkie czynności niezbędne do dokładnego wyjaśnienia stanu faktycznego oraz do załatwienia sprawy z uwzględnieniem interesu społecznego i słusznego interesu obywatela. Z uzasadnienia decyzji uznaniowej musi wynikać, że organ nie pozostawił poza swoimi rozważaniami argumentów podnoszonych przez stronę, nie pominął istotnych dowodów lub nie dokonał oceny tego materiału wbrew zasadom logiki lub doświadczenia życiowego.

KAZUS nr 4

Stefan M. prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą pod firmą P.H.U. Stefan M. zatrudniał Adriannę P. jako pracownika wykonującego obowiązki z zakresu księgowości. Początkowo Adrianna P. wywiązywała się właściwie z powierzanych jej obowiązków. Z biegiem czasu zaczęła jednak zaniedbywać swoją pracę. Stefan M. dowiedział się, iż jego pracownica podczas godzin pracy wykonuje zlecenia na rzecz innych podmiotów. Korzysta przy tym z komputera należącego do Stefana M. Ponadto z biegiem czasu Adrianna P. zaczęła w rozmowach z innymi pracownikami wyrażać się w sposób bardzo niepochlebny na temat swojego pracodawcy. Kwestionowała jego kompetencje, a nawet pozwalala sobie na niewybredne żarty na temat swojego pracodawcy. Posługiwała się również służbowym komputerem w celu ściągania z Internetu oraz gromadzenia utworów muzycznych.

W dniu 15 sierpnia 2019 r. Stefan M. dowiedział się o zawartości komputera Adrianny P. Stało się to w związku z konserwacją komputerów służbowych prowadzoną przez firmę informatyczną. Ponadto, w następnych dniach dowiedział się od jednego ze swoich pracowników o tym, co Adrianna P. mówi na jego temat do innych pracowników. Po kilkunastu dniach postanowił zwolnić dyscyplinarnie Adriannę P. z powodu ciężkiego naruszenia obowiązków pracowniczych.

Adrianna P. była bardzo zaskoczona decyzją Stefana M. oraz zapowiedziała odwołanie do sądu pracy w celu przywrócenia do pracy.

Pytania:

1. Czy Stefan M. był uprawniony do dyscyplinarnego zwolnienia Adrianny P.?
2. Czy pracodawca może w każdym czasie zwolnić dyscyplinarnie pracownika?
3. Jakie są powody dyscyplinarnego zwolnienia pracownika?
4. Czy istnieją granice dozwolonej krytyki pracodawcy przez pracownika?

Odpowiedzi:

1. Stefan M. mógł zwolnić dyscyplinarnie Adriannę P. w sytuacji, kiedy dopuściła się ona ciężkiego naruszenia obowiązków pracowniczych.

2. Pracodawca może zwolnić dyscyplinarnie pracownika tylko w ciągu miesiąca od dowiedzenia się o przyczynie uzasadniającej zwolnienie dyscyplinarne.
3. Powodem dyscyplinarnego zwolnienia pracownika jest ciężkie naruszenie obowiązków pracowniczych.
4. Pracownik może krytykować pracodawcę, ale krytyka ta nie może godzić między innymi w dobre imię pracodawcy.

Rozwiązanie:

W omawianym stanie faktycznym Adrianna P. dopuściła się ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych poprzez świadczenie w godzinach pracy usług na rzecz innych podmiotów, przy jednoczesnym wykorzystaniu sprzętu służbowego należącego do jej pracodawcy. Ponadto Adrianna P. w sposób rażący przekroczyła granice dopuszczalnej krytyki pracodawcy przez pracownika. W związku z tym Stefan M. był uprawniony do rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia (tzw. zwolnienie dyscyplinarne).

Podstawa prawna:

art. 52 §1 Kodeksu pracy; art. 52 §2 Kodeksu pracy.

Wybrane orzecznictwo:

IV Pa 36/19 – wyrok SO Siedlce z dnia 16-10-2019

Na pracodawcy spoczywa obowiązek wykazania w pisemnym oświadczeniu woli przyczyny rozwiązania stosunku pracy. Przyczyna ta powinna być prawdziwa i konkretna. Konieczne jest zatem precyzyjne określenie czynu pracownika. Istotny pozostaje bowiem przede wszystkim fakt – działanie lub zaniechanie pracownika – z którego pracodawca wywodzi skutki prawne. Wymóg konkretności oznacza, że nie wystarczy ogólnikowy zarzut odmowy przez pracownika świadczenia pracy oraz uszkodzenia samochodu należącego do pracodawcy, jeśli uzasadnienie takie nie jest połączone ze wskazaniem konkretnych okoliczności, które taki ogólny wniosek uzasadniają.

III PK 94/18 – wyrok SN – Izba Pracy z dnia 21-08-2019

Nie można utożsamiać użytego w art. 52 § 1 pkt 1 k.p. pojęcia „podstawowy obowiązek pracowniczy” z podstawowymi czynnościami wykonywanymi przez pracownika na zajmowanym stanowisku. W świetle art. 22 § 1 k.p. oraz art. 100 § 1 i 2 pkt 4 k.p. podstawowym obowiązkiem pracownika jest świadczenie umówionego rodzaju pracy na rzecz pracodawcy w miejscu i czasie przezeń wyznaczonym oraz pod jego kierownictwem, a konkretyzacja tego obowiązku następuje w przedłożonym pracownikowi zakresie obowiązków oraz w poleceniach przełożonych wydawanych w toku bieżącego wykonywania pracy. Wspomniany zakres obowiązków i polecenia przełożonych dotyczące pracy powinny być zaś realizowane sumiennie i starannie, z dbałością o dobro zakładu pracy i ochroną jego mienia (art. 100 § 1 i 2 pkt 4 k.p.).

II PK 130/18 – postanowienie SN – Izba Pracy z dnia 25-06-2019

Prawidłowa kwalifikacja zachowania pracownika z punktu widzenia art. 52 § 1 pkt 1 k.p. nie jest możliwa bez szczegółowego i indywidualnego zbadania przesłanek tego przepisu, a następnie odniesienia ich do precyzyjnie odtworzonego stanu faktycznego. Z powyższego wynika, że nie jest możliwe uznanie a priori, że naruszenie przez pracownika określonego podstawowego obowiązku będzie zawsze charakteryzowało się „ciężkością”.

II PK 141/18 – postanowienie SN – Izba Pracy z dnia 04-06-2019

1. W pojęciu „ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych” mieszczą się trzy elementy. Są to: bezprawność zachowania pracownika (naruszenie podstawowego obowiązku pracowniczego), naruszenie albo zagrożenie interesów pracodawcy, a także zawinienie obejmujące zarówno winę umyślną, jak i rażące niedbalstwo. Uzasadnioną przyczyną rozwiązania z pracownikiem umowy o pracę w trybie art. 52 § 1 pkt 1 k.p. nie musi być jedynie zawinione uchybienie pracownicze wywołujące istotną szkodę majątkową w mieniu pracodawcy. Taką przyczyną może być także zawinione działanie pracownika powodujące zagrożenie interesów pracodawcy. Warunkiem zastosowania art. 52 § 1 pkt 1 k.p. jest zatem stosunek psychiczny pracownika do skutków swojego postępowania, określony wolą i możliwością przewidywania, czyli świadomością w zakresie naruszenia obowiązku (obowiązków) o podstawowym charakterze

oraz negatywnych skutków, jakie zachowanie to może spowodować dla pracodawcy.

2. Ocena naruszenia obowiązków pracowniczych w świetle przesłanki określonej w art. 52 § 1 pkt 1 k.p. jest możliwa jedynie w przypadku, gdy bez żadnych wątpliwości można stwierdzić, iż do tego naruszenia doszło. Nie jest zatem możliwe zakwalifikowanie czynu pracownika jako ciężkiego naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych, jeżeli brak jest pewności, że został on w ogóle popełniony.

I PK 144/18 – postanowienie SN – Izba Pracy z dnia 04-06-2019

Bieg miesięcznego terminu określonego w art. 52 § 2 k.p. rozpoczyna się od chwili, w której pracodawca uzyskał w dostatecznym stopniu wiarygodne informacje uzasadniające jego przekonanie, że pracownik dopuścił się czynu naganego w stopniu usprawiedliwiającym niezwłoczne rozwiązanie umowy o pracę, czyli od zakończenia, podjętego niezwłocznie i sprawnie przeprowadzonego, wewnętrznego postępowania sprawdzającego uzyskane przez pracodawcę wiadomości o niewłaściwym zachowaniu pracownika.

II PK 96/18 – postanowienie SN – Izba Pracy z dnia 16-05-2019

Wypełnia przesłanki zastosowania art. 52 § 1 pkt 1 k.p. zachowanie pracownika, który bez wiedzy i zgody przełożonych, w miejscu i czasie pracy na rzecz pracodawcy oraz przy wykorzystaniu sprzętu i zgromadzonych przez pracodawcę zasobów danych osobowych, wykonuje czynności na rzecz innego niż pracodawca podmiotu w ramach łączącego go z tymże podmiotem odrębnego stosunku zatrudnienia (umowy zlecenia).

Z mocy art. 30 § 4 k.p. na pracodawcy spoczywa obowiązek wskazania w pisemnym oświadczeniu woli przyczyny rozwiązania. Przyczyna ta powinna być prawdziwa i konkretna. Konieczne jest zatem precyzyjne określenie czynu pracownika. Istotny pozostaje bowiem przede wszystkim fakt – działanie lub zaniechanie pracownika – z którego pracodawca wywodzi skutki prawne, natomiast nie jest ważne, dlaczego pracodawca kwalifikuje to zachowanie jako ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych. Jeżeli w oświadczeniu woli o rozwiązaniu niezwłocznym, poza ujęciem zarzucanego czynu i jego kwalifikacją jako ciężkiego naruszenia obowiązków pracowniczych, znajdują się jakieś inne elementy (twierdzenia) związa-

ne z tym czynem czy jego oceną, to nie mają one znaczenia z punktu widzenia 'prawdziwości' podanej przyczyny. Wskazanie przyczyny lub przyczyn rozwiązania stosunku pracy przesądza o tym, że spór przed sądem pracy może się toczyć tylko w ich granicach. Okoliczności podane pracownikowi na uzasadnienie decyzji o rozwiązaniu stosunku pracy, a następnie ujawnione w postępowaniu sądowym, muszą być takie same, zaś pracodawca pozbawiony jest możliwości powoływania się przed organem rozstrzygającym spór na inne przyczyny mogące przemawiać za słuszością tejże decyzji. Podana przyczyna powinna być przy tym na tyle konkretna i zrozumiała, aby nie stwarzała wątpliwości interpretacyjnych, przy czym interpretacja ta nie polega na wykładni oświadczenia woli, lecz na ustaleniu, jak pracownik powinien był i mógł ją zrozumieć w kontekście znanych mu okoliczności złożenia oświadczenia o zwolnieniu dyscyplinarnym. Przyczyna rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika musi być bowiem zrozumiała dla adresata oświadczenia woli, a nie – po pierwszej lekturze – dla sądu. Konieczność skonkretyzowania przyczyny zwolnienia pracownika nie oznacza jednak obowiązku opisanie jej w sposób drobiazgowy. Stopień uszczegółowienia stawianych pracownikowi zarzutów zależy od tego, jaka przyczyna została podana i jakie są jej uwarunkowania.

II PK 326/17 – wyrok SN – Izba Pracy z dnia 03-04-2019

1. Rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia na podstawie art. 52 § 1 k.p. jest skutkiem złożonego pracownikowi przez pracodawcę jednostronnego oświadczenia woli (art. 30 § 1 pkt 3 k.p.). Dopóki zatem oświadczenie nie zostanie złożone, dopóty stosunek pracy trwa i nie może być mowy o rozpoczęciu biegu terminu wskazanego w art. 264 § 2 k.p.

2. W sytuacji, gdy pracownik, mając realną możliwość zapoznania się z treścią oświadczenia woli, z własnej woli, celowo nie podejmuje przesyłki zawierającej to oświadczenie, należy uznać, iż zostało mu ono skutecznie złożone. Taką możliwość ma pracownik, któremu pismo rozwiązujące umowę o pracę wysłano listem poleconym, jeśli nie wystąpiły okoliczności uniemożliwiające mu odebranie przesyłki w urzędzie pocztowym, np. brak awiza w skrzynce pocztowej bądź dłuższa nieobecność pracownika pod wskazanym pracodawcy adresem czy też inne, niezależne od pracownika przeszkody w podjęciu przesyłki.

I PK 261/17 – wyrok SN – Izba Pracy z dnia 20-03-2019

1. Przez uzyskanie wiadomości o okoliczności uzasadniającej rozwiązanie umowy należy rozumieć uzyskanie odpowiednio pewnej wiadomości o faktach, z których przy prawidłowym rozumowaniu należy wyciągnąć wniosek o istnieniu przyczyny uzasadniającej rozwiązanie umowy.

2. Bieg jednomiesięcznego terminu z art. 55 § 2 w związku z art. 52 § 2 k.p. rozpoczyna się, jeżeli pracownik pozyskał odpowiednio skonkretyzowane i wiarygodne wiadomości o naruszeniu jego uprawnień przez pracodawcę bądź osoby działające w jego imieniu (np. o odmowie przeniesienia go do pracy odpowiedniej ze względu na stan jego zdrowia i kwalifikacje). Jeżeli zachowanie pracodawcy ma charakter ciągły, termin miesięczny liczy się od dnia popełnienia ostatniego czynu, jeśli natomiast ma charakter trwały, od dnia ustania stanu bezprawności.

3. Skoro od dnia rozpoczęcia korzystania z długotrwałego zwolnienia lekarskiego pracownik nie świadczył pracy na rzecz pracodawcy i nie przebywał w zakładzie pracy, to od tego dnia pracodawca nie naruszał już jego praw jako pracownika (w zakresie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy). Pracownik mógł zatem złożyć oświadczenie o rozwiązaniu umowy do upływu jednego miesiąca od zaprzestania pracy z powodu zwolnienia lekarskiego. Wstrzymywanie się z rozwiązaniem umowy z winy pracodawcy do momentu odzyskania zdolności do pracy i powrotu do pracy nie znajduje usprawiedliwienia.

4. Przebywanie pracownika na zwolnieniu lekarskim nie powoduje zawieszenia (lub wstrzymania biegu) okresu jednego miesiąca przewidzianego w art. 55 § 2 k.p. w związku z art. 52 § 2 k.p., tym bardziej że wobec przerwy w świadczeniu pracy przez pracownika stan naruszania jego podstawowych praw pracowniczych uległ zatrzymaniu, gdyż w tym czasie nie był narażony na oddziaływanie szkodliwych warunków pracy.

Opubl. Legalis.

Usprawiedliwiona nieobecność w pracy nie przerywa biegu miesięcznego terminu na rozwiązanie przez pracownika stosunku pracy bez wypowiedzenia z winy pracodawcy z powodu naruszenia podstawowych praw pracowniczych (art. 55 § 2 w związku z art. 52 § 2 k.p.).

Opubl. OSNAPiUS 2020/1/2.

I PK 8/18 – postanowienie SN – Izba Pracy z dnia 24-01-2019

1. Zakwalifikowanie zachowania pracownika jako ciężkiego naruszenia obowiązków pracowniczych, jak i uznanie niezwłocznego zwolnienia z pracy z winy pracownika za akt sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, wymaga od sądu meriti dokonania oceny całokształtu okoliczności ustalonych w konkretnej sprawie. Tylko w szczególnych i wyjątkowych sytuacjach można stwierdzić oczywiste naruszenie prawa przy stosowaniu przez sąd klauzul generalnych.

2. Przy ocenie, czy opuszczenie miejsca pracy stanowiło ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych (art. 52 § 1 pkt 1 k.p.), należy uwzględnić towarzyszące temu okoliczności, zwłaszcza stan świadomości i woli pracownika.

I PK 194/17 – wyrok SN – Izba Pracy z dnia 04-12-2018

W stanie prawnym obowiązującym od 1 lipca 2011 r. pracodawca nie może twierdzić, że skoro pracownik nie zażądał przeprowadzenia badania przez uprawniony organ, to pracodawca nie mógł sam zlecić przeprowadzenia takiego badania. Jest odwrotnie, pracodawca mógł zażądać przeprowadzenia takiego badania i powinien był to uczynić. To przede wszystkim w interesie pracodawcy leży ustalenie, czy pracownik jest zdolny do świadczenia pracy, czy też znajduje się w stanie wykluczającym jej świadczenie z powodu spożycia alkoholu. To na pracodawcy spoczywa obowiązek (ciężar) udowodnienia, że pracownik ciężko naruszył podstawowe obowiązki pracownicze (art. 52 § 1 pkt 1 k.p.), dopuścił się naruszenia przepisów porządkowych (art. 108 k.p.), wyrządził szkodę z winy umyślnej (art. 122 k.p.), przyczynił się do spowodowania wypadku przy pracy w związku ze spożyciem alkoholu (art. 22 ust. 2 i 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych). W interesie pracodawcy leży wezwanie uprawnionego organu powołanego do ochrony porządku publicznego w celu przeprowadzenia na miejscu, w zakładzie pracy, badania stanu trzeźwości pracownika.

Opubl. Legalis.

Pracodawca może rozwiązać umowę o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika z powodu jego nietrzeźwości tylko na podstawie wyników badania wykonanego przez uprawniony organ powołany do ochrony porządku publicznego, a nie przez osobę upoważnioną przez pracodawcę (art. 52 § 1 pkt 1 k.p. w związku z art. 17 ust. 3 ustawy

z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2137 ze zm.).

Opubl. OSNAPiUS 2019/6/73; OSP 2020/3/25.

III PK 5/18 – postanowienie SN – Izba Pracy z dnia 13-11-2018

Skoro upływ terminu z art. 52 § 3 k.p., na tle którego zostało sformułowane zagadnienie prawne nie zastępuje zgody organizacji związkowej na rozwiązanie umowy o pracę z pracownikiem szczególnie chronionym (działaczem związkowym – w myśl art. 32 ust. 1 ustawy o związkach zawodowych), to rozstrzygnięcie sformułowanego we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania zagadnienia prawnego nie ma wpływu na treść wydanego orzeczenia. Godzi się jednak zauważyć, że na mocy obowiązującego od dnia 8 września 2016 r. art. 65¹ k.c. do zawiadomienia organizacji związkowej o przyczynie uzasadniającej rozwiązanie umowy o pracę bez zachowania okresu wypowiedzenia stosuje się odpowiednio przepisy o oświadczeniach woli. A zatem, bieg terminu z art. 52 § 3 k.p. rozpoczyna się z chwilą, gdy zawiadomienie doszło do zarządu organizacji związkowej w taki sposób, że możliwe było zapoznanie się z jego treścią.

KAZUS nr 5

Księgowa Janina M. zawarła z Henrykiem R. umowę dotyczącą prowadzenia księgowości spółki Henryka R., w tym reprezentowania go przed organami podatkowymi. W ramach swoich obowiązków miała księgować przekazywane przez Henryka R. faktury, prowadzić księgi podatkowe, wysyłać deklaracje podatkowe, w tym Jednolity Plik Kontrolny, a także prowadzić sprawy związane z dokumentacją przesyłaną do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz Głównego Urzędu Statystycznego.

Niestety, po kilkuletniej współpracy okazało się, że Janina M. nie wywiązywała się ze swoich obowiązków w sposób prawidłowy. Często zdarzało się, iż nie przestrzegała terminów, w jakich powinny być składane deklaracje podatkowe, błędnie obliczała należny do zapłaty podatek, czy też w ogóle nie dopełniała swoich obowiązków poprzez na przykład niewysyłanie plików JPK.

W związku z powyższym, umowa pomiędzy stronami została przez Henryka R. skutecznie rozwiązana. W związku z licznymi postępowaniami prowadzonymi między innymi przez organy podatkowe w stosunku do przedsiębiorstwa Henryka R., postanowił on wystąpić do sądu przeciwko Janinie M. z powództwem o zapłatę odszkodowania za poniesione straty. W pozwie wskazywał, iż łączyła go z Janiną M. umowa o charakterze umowy zlecenia. Z kolei w odpowiedzi na pozew Janina M. twierdziła, iż umowa łącząca ją z Henrykiem R. winna być traktowana jako umowa o dzieło.

Pytania:

1. Jaka umowa łączyła Janinę M. i Henryka R.?
2. Jaki jest charakter umowy zlecenia?
3. Jaki jest charakter umowy o dzieło?
4. Czym charakteryzuje się funkcjonująca w prawie cywilnym zasada swobody umów?

Odpowiedzi:

1. Janina M. i Henryk R. zawarli ze sobą umowę zlecenia.
2. Umowa zlecenia jest umową cywilną, tzw. umową starannego działania.
3. Umowa o dzieło jest umową cywilną, tzw. umową starannego działania.

4. Zasada swobody umów oznacza, iż strony umowy mogą dowolnie kształtować swój stosunek prawny byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego.

Rozwiązanie:

W omawianym stanie faktycznym rację ma Henryk R., twierdząc, że łączyła go z Janiną M. umowa zlecenia. Cechy przedmiotowej umowy świadczą bowiem jednoznacznie, iż Janina M. była na jej podstawie zobowiązana do starannego działania przy wykonywaniu umowy.

Podstawa prawna:

art. 627 kodeksu cywilnego; art. 734 §1 Kodeksu cywilnego; art. 750 Kodeksu cywilnego; art. 353¹ Kodeksu cywilnego.

Wybrane orzecznictwo:

III UK 369/19 – postanowienie SN – Izba Pracy z dnia 24-06-2020

1. Każda umowa o dzieło jest umową rezultatu, jednak nie każda umowa o określony rezultat jest umową o dzieło. W przeciwnym razie każdą rzecz wykonaną przez ubezpieczonego, czy nawet ich liczbę (w tym przypadku katalogów), należałoby uznawać za samodzielne dzieło. Oceny nie można zamknąć w twierdzeniu, że gdy wykonaną rzecz można uznać za dzieło, to strony zawarły umowę o dzieło. Znaczenie ma treść całego zobowiązania, a nie tylko sama rzecz, którą wykonuje druga strona. Określenie w umowie, co zostanie wykonane nie przesądza umowy o dzieło. Nie decydowało o niej zatem zamówienie, lecz praca właściwa umowie starannego działania.

2. Umowy o dzieło nie można redukować do samego efektu pracy, gdy zobowiązanie wykonawcy sprowadza się do starannego wykonywania czynności. Nie decyduje nazwa umowy i formalna jej treść. Wykonywanie umówionej pracy i nawet uzyskanie określonego rezultatu nie jest właściwe dla umów o dzieło, gdy znaczenie ma powtarzalna praca, której miarą jest ilość pracy (w sumie czas pracy) łączona z określoną starannością i zaangażowaniem zatrudnionego. Jest tak właśnie wtedy, gdy nie chodzi o jednostkowy (indywidualny) rezultat, lecz o zwykłe czynności manualne polegające na wykony-

waniu określonego produktu w niemałej liczbie wedle ściśle określonego wzornika.

Tezy redakcyjne Legalis

II GSK 12/20 – wyrok NSA (N) z dnia 21-05-2020

1. Choć każde działanie ludzkie prowadzi do jakiegoś rezultatu i wiąże się ze zmianą otaczającej rzeczywistości, powstaniem, unicestwieniem lub przerobieniem czegoś, to nie oznacza to, że zawsze rezultat działania człowieka odpowiada cechom dzieła w rozumieniu przepisów o umowie o dzieło. Aby zatem możliwa była kwalifikacja stosunku zobowiązaniowego jako umowy o dzieło, rezultat działań ludzkich musi spełniać kryteria, jakie ustawodawca stawia umowom o dzieło.

2. Wymiana urządzeń pomiarowych nie prowadzi do wytworzenia nowego materialnego efektu. Wymiana urządzeń wykonywana w jednakowy sposób, zgodnie z przyjętym schematem (instrukcją), wskazuje, że rezultat umowy był uzależniony jedynie od starannego działania wykonawcy. Wykonywanie powtarzalnych czynności, nawet gdy prowadzi do pewnego wymiernego efektu w postaci wymiany urządzeń pomiarowych, nie może być rozumiane jako jednorazowy rezultat i kwalifikowane jako realizacja umowy o dzieło. Przedmiotem umowy o dzieło nie może być bowiem osiąganie kolejnych, bieżąco wyznaczanych rezultatów. Tego rodzaju czynności są charakterystyczne dla umowy o świadczenie usług, którą definiuje obowiązek starannego i cyklicznego wykonywania umówionych czynności.

II GSK 234/20 – wyrok NSA (N) z dnia 19-05-2020

Sytuacja, w której zainteresowana na zlecenie zamawiającego miała opracować całościową i kompleksową dokumentację na potrzeby realizowanej przez zamawiającego inwestycji: oferty na przetarg, operatu powykonawczego oraz oferty na roboty budowlane, w ramach spornych umów przyjęła do wykonania skonkretyzowane i indywidualnie oznaczone dzieła, a przy ich realizacji nie podlegała nadzorowi zlecającego, nie pozostawała w stosunku zależności służbowej, nie wykonywała poleceń zamawiającego, miała pozostawioną swobodę co do ostatecznego kształtu zamówionego dzieła, wiązały ją jedynie określone w poszczególnych umowach terminy wykonania dzieł, ponosiła odpowiedzialność za prawidłowe sporządzenie zamówionej u niej dokumentacji, jednak działając w ramach ustalonych obowiązującymi przepisami (np. prawa budowlanego), samodziel-

nie decydowała o kształcie i zawartości wykonywanej dokumentacji, a warunkiem odbioru dzieła było to, że zostanie oddane w stanie kompletnym i jakościowo dobrym, prowadzi do wniosku, że zawarte z nią umowy stanowiły umowy o dzieło.

I UK 389/18 – wyrok SN – Izba Pracy z dnia 04-03-2020

1. Wykonanie określonej prezentacji jako czynności nie stanowi dzieła.

2. Nawet w przypadku dzieła autorskiego jego prezentacja nie jest dziełem. Związek prezentacji z dziełem jest naturalny, gdyż to jego twórca ma naturalne (własne) prawo do zaprezentowania dzieła. Prezentacja może być wówczas omówieniem dzieła i nie trwa dłużej niż dzieło albo inaczej, traci na znaczeniu po przekazaniu dzieła zamawiającemu zgodnie z umową o wykonanie dzieła. Każda następna prezentacja tego samego dzieła stanowi również tylko przekazywanie informacji o indywidualnym (konkretnym) dziele

I AGa 524/18 – wyrok SA Kraków z dnia 27-02-2020

Odpowiedzialność przyjmującego zamówienie, w wypadku nieosiągnięcia celu umowy, jest odpowiedzialnością za nieosiągnięcie określonego rezultatu, a nie za brak należytej staranności. Przedmiotem umowy o dzieło, w ujęciu Kodeksu cywilnego, jest więc przyszły, z góry określony, samoistny, materialny lub niematerialny, lecz obiektywnie osiągalny i w danych warunkach pewny rezultat pracy i umiejętności przyjmującego zamówienie, którego charakter nie wyklucza możliwości zastosowania przepisów o rękojmi za wady.

Teza redakcyjna Legalis

II GSK 3661/17 – wyrok NSA (N) z dnia 23-01-2020

Wykłady posiadają walory twórcze, ale będą mogły stanowić dzieło tylko wtedy, gdy ich „twórca” będzie przekazywał nową wiedzę w zakresie pewnego przedmiotu/tematu, tzn. będzie wykladał coś, co wcześniej nie było przedmiotem jakichkolwiek rozważań i badań. Natomiast samo przygotowanie wykładu, nawet gdy przekazywana w nim wiedza wykracza poza zwykły poziom i granice programowe oraz jest w sposób indywidualny dostosowywana do potrzeb słuchaczy, nie może stanowić podstawy do przyjęcia, że w takim wypadku mamy do czynienia z dziełem. Warunkiem, aby wykładowi można było przypisać cechy utworu, jest spełnienie przezeń wyłącznie na-

ukowego, niestandardowego charakteru, niepowtarzalności, wypełnienie kryteriów twórczego i indywidualnego dzieła naukowego, a nie posiadania charakteru odtwórczego, polegającego jedynie na wykonywaniu czynności wymagających określonej wiedzy i zdolności do jej przekazania.

VI SA/Wa 113/20 – wyrok WSA Warszawa z dnia 30-07-2020

Działalność edukacyjna/szkoleniowa, polegająca na przeprowadzeniu wykładu(-ów) na szkoleniu specjalizacyjnym, nawet dostosowana do indywidualnych potrzeb i możliwości kursantów nie nosi cechy dzieła w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego. Wykłady posiadają walory twórcze, ale będą mogły stanowić dzieło tylko wtedy, gdy ich „twórca” będzie przekazywał nową wiedzę w zakresie pewnego przedmiotu/tematu, tzn. będzie wykladał coś, co wcześniej nie było przedmiotem jakichkolwiek rozważań i badań. Natomiast samo przygotowanie wykładu, nawet gdy przekazywana w nim wiedza wykracza poza zwykły poziom i granice programowe oraz jest w sposób indywidualny dostosowywana do potrzeb słuchaczy, nie może stanowić podstawy do przyjęcia, że w takim wypadku mamy do czynienia z dziełem. Warunkiem, aby wykładowi można było przypisać cechy utworu, jest spełnienie przezeń wyłącznie naukowego, niestandardowego charakteru, niepowtarzalności, wypełnienie kryteriów twórczego i indywidualnego dzieła naukowego, a nie posiadania charakteru odtwórczego, polegającego jedynie na wykonywaniu czynności wymagających określonej wiedzy i zdolności do jej przekazania.

III AUa 294/19 – wyrok SA Lublin z dnia 07-11-2019

Należyte przeszkolenie kursantów nie spełnia przesłanek uznania za dzieło. Nie można uznać, iż istotą umowy zawartej między stronami było przygotowanie konspektów oraz skryptów szkoleń, gdyż powyższe nie stanowiło celu i samoistnego rezultatu umowy, natomiast było technicznym, pomocniczym środkiem zmierzającym do realizacji przymiotu i istoty umowy w postaci przeprowadzenia szkoleń.

Teza redakcyjna Legalis

I AGa 103/19 – wyrok SA Białystok z dnia 28-05-2020

Za czas gotowości należy się przyjmującemu zlecenie (odpowiednio usługobiorcy) wynagrodzenie, jeżeli pomimo niewykonania

zlecenia wykaże, że dołożył należytej staranności w celu jego wykonania (był gotowy do jego zrealizowania), a niewykonanie nastąpiło na skutek okoliczności, za które nie ponosi odpowiedzialności.

Teza redakcyjna Legalis

II GSK 3309/17 – wyrok NSA (N) z dnia 04-03-2020

Wykonywanie powtarzalnych czynności, nawet gdy prowadzi do pewnego wymiernego efektu, nie może być rozumiane jako jednorazowy rezultat i kwalifikowane jako realizacja umowy o dzieło. Przedmiotem umowy o dzieło nie może być bowiem osiągnięcie kolejnych, bieżąco wyznaczanych rezultatów. Tego rodzaju czynności są charakterystyczne dla umowy o świadczenie usług, którą definiuje obowiązek starannego i cyklicznego wykonywania umówionych czynności.

II GSK 3039/17 – wyrok NSA (N) z dnia 23-01-2020

Wykonywanie powtarzalnych czynności, nawet gdy prowadzi do pewnego wymiernego efektu, nie może być rozumiane jako jednorazowy rezultat i kwalifikowane jako realizacja umowy o dzieło. Przedmiotem umowy o dzieło nie może być bowiem osiągnięcie kolejnych, bieżąco wyznaczanych rezultatów. Tego rodzaju czynności są charakterystyczne dla umowy o świadczenie usług, którą definiuje obowiązek starannego i cyklicznego wykonywania umówionych czynności.

II GSK 181/20 – wyrok NSA (N) z dnia 19-05-2020

1. W sytuacji, gdy granica między usługami, a dziełem jednak „bywa płynna”, to tym bardziej zyskuje na znaczeniu stanowisko, z którego wynika, że ocena umowy z punktu widzenia art. 353¹ k.c. wymaga skutecznego – co trzeba podkreślić – zaprzeczenia przez organ ubezpieczeń społecznych, że układając swą relację w formie umowy o dzieło, strony ustaliły ją w sposób odpowiadający właściwości tego stosunku prawnego i wykazania, że łączył je inny stosunek prawny.

2. Jeżeli przedmiotem umowy o dzieło jest doprowadzenie do powstania samoistnego, jednorazowego oraz weryfikowalnego rezultatu (w tym niematerialnego) – i to bez względu na rodzaj oraz intensywność świadczonej w tym celu pracy i staranności – którego pewność stanowi filar umowy, o której mowa w art. 627 k.c., to tym bardziej za uzasadnione należy uznać to, aby przeprowadzone w sprawie szczegółowe ustalenia oraz formułowane na ich podstawie

oceny umożliwiały z jednej strony przekonujące zaprzeczenie przez organ administracji, iż zawarta umowa odpowiada właściwościom umowy o dzieło, z drugiej zaś przekonujące wykazanie, że strony tej umowy łączył inny stosunek prawny.

I ACa 716/19 – wyrok SA Szczecin z dnia 30-01-2020

Umowa jako wynik konsensusu stron stanowi wyraz ich uprawnienia do kształtowania własnej sytuacji prawnej a prawa podmiotowe (roszczenia) wynikające z umowy winny być respektowane przez kontrahenta (zasada pacta sunt servanda znajdująca potwierdzenie kodeksowe np. w art. 353 § 1 k.c.). Zatem roszczenia z umowy korzystają z ochrony prawnej (gwarantowanej przez przymus państwowy). Dokonując oceny prawnej umowy należy więc zachowywać wzorzec wykładni in favorem contractus zmierzający do ustalenia rzeczywistej woli stron i zagwarantowania jej wyegzekwowania. Zasada ta dotyczy każdej umowy, a więc zarówno umów nazwanych – „stypizowanych” przez ustawodawcę, jak i umów mieszanych – łączących postanowienia charakterystyczne dla umów nazwanych, a także umów nienazwanych. Umowa mieszcząca się więc w granicach swobody kontraktowej określonej normą art. 353¹ k.c. powinna być honorowana przez prawo. Oceniać należy zatem jej treść w taki sposób, by możliwie zachować i wyegzekwować uzgodnioną wolę stron.

Teza redakcyjna Legalis

II GSK 2369/17 – wyrok NSA (N) z dnia 24-10-2019

O prawidłowym zakwalifikowaniu umowy cywilnoprawnej nie decyduje nazwa umowy czy jej stylistyka, lecz rzeczywisty przedmiot umowy, okoliczności jej zawarcia oraz sposób i okoliczności jej wykonywania, w tym realizowanie przez strony, nawet wbrew postanowieniom umowy, cechy charakterystyczne dla danego stosunku prawnego, które odróżniają zawartą i realizowaną umowę od innych umów cywilnoprawnych. Przy czym wola stron umowy nie może zmieniać ustawy, co wprost wynika z art. 58 § 1 Kodeksu cywilnego. A zatem niezależnie od deklaracji stron, co do nazwy zawieranej przez nie umowy, postanowienia umowy, jak i okoliczności związane z jej wykonywaniem pozwalają na ocenę, czy strony, zawierając danego rodzaju umowę, nie wykroczyły poza granice swobody kontraktowej wyznaczone w art. 353¹ Kodeksu cywilnego.

KAZUS nr 6

Zenon G. prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą pod firmą QWERTY. Zenon G. zatrudniał Katarzynę R. jako pracownika zatrudnionego przy pracy na linii produkcyjnej, przy produkcji makaronu. W dniu 12 lutego 2019 r. Katarzyna R. idąc do pracy potknęła się o krawężnik na nieodśnieżonym parkingu. Ponadto parking zwykle oświetlony przez lampę uliczną w dniu zdarzenia nie był oświetlony z powodu zepsutej od kilku dni lampy ulicznej. Katarzyna R. na skutek wypadku upadła i złamała biodro. Przez kolejne miesiące przebywała na zwolnieniu lekarskim.

Po powrocie ze zwolnienia lekarskiego postanowiła wystąpić z pozwem przeciwko swojemu pracodawcy oraz przeciwko przedsiębiorstwu odpowiedzialnemu za oświetlenie ulic w mieście. Domagała się odszkodowania oraz renty.

Zarówno Zenon G., jak i przedsiębiorstwo odpowiedzialne za oświetlenie uliczne odmówiły wypłaty odszkodowania oraz renty twierdząc, że nie ponoszą winy za wypadek Katarzyny R.

Pytania:

1. Czy wypadek Katarzyny R. był wypadkiem w drodze do pracy?
2. Na jakiej zasadzie mogą ponosić odpowiedzialność Zenon G. oraz przedsiębiorstwo odpowiedzialne za oświetlenie ulic?
3. Jakie są zasady odpowiedzialności odszkodowawczej?

Odpowiedzi:

1. Wypadek Katarzyny R. należy traktować jako wypadek w drodze do pracy w sytuacji, kiedy w dniu wypadku poruszała się ona zwyczajową drogą, którą zazwyczaj przemieszczała się do pracy.
2. Odpowiedzialność Zenona G. oraz przedsiębiorstwa odpowiedzialnego za oświetlenie ulic może polegać na zasadzie solidarności.
3. Odpowiedzialność odszkodowawcza może opierać się na zasadzie winy lub na zasadzie ryzyka.

Rozwiązanie:

W omawianym stanie faktycznym Zenon G. oraz przedsiębiorstwo odpowiadające za oświetlenie uliczne mogą ponosić odpowiedzialność solidarną w sytuacji wykazania przez Katarzynę R., że do wypadku doszło z winy tych podmiotów. Innymi słowy Katarzyna R. powinna udowodnić, iż fakt braku oświetlenia oraz nieodśnieżenia parkingu sprawił,

że nie zauważyła ona krawężnika i potknęła się o niego, co doprowadziło do uszczerbku na zdrowiu. Istotne znaczenie będzie miało wystąpienie związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy wypadkiem a pogorszeniem stanu zdrowia, a także stopień pogorszenia się stanu zdrowia, który może zostać stwierdzony na podstawie biegłego lekarza.

Podstawa prawna:

art. 444 Kodeksu cywilnego; art. 445 Kodeksu cywilnego; art. 441 Kodeksu cywilnego, art. 440 Kodeksu cywilnego.

Wybrane orzecznictwo:

I ACa 637/19 – wyrok SA Szczecin z dnia 10-02-2020

W judykaturze i doktrynie prawa cywilnego do wydatków celowych i koniecznych, pozostających w związku z uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia, tradycyjnie zalicza się w szczególności koszty leczenia (to jest koszty pobytu w szpitalu, pomocy pielęgniarstwa, koszty lekarstw), specjalnego odżywiania się, nabycia protez i innych specjalistycznych aparatów i urządzeń (np. protez, kul, aparatu słuchowego, wózka inwalidzkiego). Do grupy tej zalicza się również wydatki związane z transportem chorego na zabiegi i do szpitala, koszty wynikające z konieczności specjalnej opieki i pielęgnacji nad chorym, koszty zabiegów rehabilitacyjnych, wreszcie koszty przygotowania do innego zawodu.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 149/19 – wyrok SA Kraków z dnia 24-01-2020

Nie można uznać, że wystarczające jest przedłożenie zestawu faktur lub innych dokumentów i wskazanie, że kwoty z nich wynikające powstały w związku z poszczególnymi zabiegami powoda. Powód winien opisać każdy wydatek i odnieść go do konkretnego zdarzenia.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 477/19 – wyrok SA Białystok z dnia 17-01-2020

Opinie sporządzone przez biegłych mają tę przewagę nad innymi dowodami, że poparte są wiedzą specjalistyczną, którą nie dysponuje ani sąd orzekający w tej sprawie, ani świadkowie, czy same strony sporu.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 627/19 – wyrok SA Szczecin z dnia 30-12-2019

1. Obowiązek odszkodowawczy obejmuje wyłącznie wydatki celowe i uzasadnione. Weryfikacja celowości (zasadności) ich poniesienia może przy tym dotyczyć nie tylko rodzaju wydatków poszkodowanego, ale i wysokości. Podmiot odpowiadający za wynikającą z deliktu szkodę spowodowaną uszkodzeniem ciała lub wywołaniem rozstroju zdrowia nie jest więc zobowiązany do naprawienia szkody majątkowej w postaci tych wydatków poszkodowanego, które nie mogą być uznane za uzasadnione i celowe, np. kosztów leczenia, które – biorąc pod uwagę aktualny stan wiedzy medycznej – nie dają szans na poprawę stanu zdrowia poszkodowanego lub na powstrzymanie jego pogorszenia. W zakresie, w jakim wysokość wydatków ponoszonych przez poszkodowanego wykracza poza granice określone przez kryterium celowości (zasadności) odmowa zasądzenia odszkodowania obejmującego taką „nadwyżkę” powinna się dokonywać z powołaniem na przyczynienie się poszkodowanego do zwiększenia rozmiarów szkody (art. 362 k.c.). Nie jest natomiast poprawne badanie celowości (zasadności) wydatków przez pryzmat przesłanki adekwatnego związku przyczynowego.

2. Datę wymagalności roszczenia o zapłatę zadośćuczynienia determinuje ustalenie czasu, w którym zaistniały okoliczności, wpływające na jego wysokość. Oczywistym jest przy tym, że data ta nie może być bardziej dla uprawnionego korzystna, niż data wyznaczająca stan opóźnienia zobowiązanego, co niewątpliwie uzależnione jest od jego wiedzy o przedmiocie roszczenia, jego wysokości i skierowanym w tym przedmiocie przez uprawnionego żądaniu zapłaty.

Tezy redakcyjne Legalis

I ACa 696/18 – wyrok SA Szczecin z dnia 11-12-2019

1. Renta na zwiększone potrzeby ma na celu pokrycie stałych, powtarzających się wydatków, których ponoszenie aktualnie związane jest z leczeniem poszkodowanego, jego specjalnym odżywianiem, koniecznością dojazdów do specjalistów, w tym na rehabilitację, także lepszymi środkami transportu (może więc np. chodzić o pokrycie kosztów przejazdu specjalnym pojazdem przystosowanym do potrzeb osób niepełnosprawnych, najmowanych np. kilka razy w tygodniu). Ta renta ma również pokryć szkodę przyszłą związaną z koniecznością korzystania z odpłatnej pomocy osób trzecich (np. pielęgniarki), ale także zapewnienia poszkodowanemu innych zajęć (np. koszty

rehabilitacji, pobytu w sanatorium itp.). Można zatem powiedzieć, że ta renta stanowi „przedłużenie” świadczenia, którego celem jest rekompensata kosztów wynikłych z doznania szkody na osobie.

2. Należy rozróżniać roszczenie o samo prawo do renty, od roszczenia o zapłatę poszczególnych jej rat. To pierwsze ulega przedawnieniu według reguły z art. 442¹ k.c., a zatem przy odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną występkiem najdalej z upływem dwudziestu lat od jego popełnienia. Natomiast roszczenie o zapłatę zaległych konkretnych rat rentowych przedawnia się na podstawie art. 118 k.c. w zw. z art. 120 § 1 k.c. z upływem trzech lat.

3. Zmniejszenie widoków powodzenia na przyszłość jako podstawę do zasądzenia renty należy oceniać według realnych możliwości poszkodowanego istniejących w chwili powstania zdarzenia wywołującego szkodę.

Tezy redakcyjne Legalis

I ACa 1205/18 – wyrok SA Kraków z dnia 29-10-2019

1. Renta wyrównawcza z art. 444 § 2 k.c. ma charakter odszkodowawczy i przesłanki do jej przyznania powinny zostać wykazane w sposób właściwy dla szkód w zakresie *lucrum cessans*. Przy wykazaniu określenia dochodów, jakie w normalnym trybie wypadków powód uzyskałby podejmując zatrudnienie, gdyby nie doszło do szkody, możliwe jest tylko dowodzenie stanu hipotetycznego, a więc z założenia tylko wysoce prawdopodobnego. Chodzi tu jednak o zatrudnienie mające realne perspektywy. Szkodę związaną z utratą zdolności do pracy zarobkowej stanowi utrata zwykłych, przeciętnych zarobków, jakich poszkodowany mógłby się spodziewać z pracy w swoim zawodzie, gdy tymczasem przy zmniejszeniu widoków powodzenia w przyszłości szkoda obejmuje utratę wszelkich innych korzyści majątkowych, jakie poszkodowany dzięki swoim indywidualnym właściwościom (np. przez uzyskanie kwalifikacji, specjalizacji, przez posiadanie szczególnych uzdolnień, talentu itp.) mógłby przy pełnej sprawności organizmu osiągnąć, a których osiągnięcie stało się na skutek doznanego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia niemożliwe. Jak z tego wynika, do renty wyrównawczej uprawnione są zarówno osoby mające szczególne zdolności, jak też osoby mniej zdolne.

2. Legitymacja czynna w zakresie żądania zwrotu kosztów opieki przysługuje poszkodowanemu niezależnie od tego, kto sprawuje nad nim opiekę i niezależnie od tego czy faktycznie takie koszty były po-

noszone, tym bardziej jeżeli taką pomoc świadczyła osoba bliska np. matka. Należy jednak odliczyć godziny snu, podczas których nadzór nie ma charakteru ciągłego.

3. Zadośćuczynienie należy traktować z zasady jako wierzytelność bezterminową, a więc świadczenie to powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania, oczywiście przy uwzględnieniu terminów właściwych dla obowiązku ubezpieczyciela. Wymagalność tego rodzaju roszczenia, a tym samym i początkowy termin naliczania odsetek w jego zapłacie zależy jednak także od okoliczności każdego indywidualnie rozpatrywanego przypadku. Jeżeli powód żąda od pozwanego zapłaty określonej kwoty tytułem zadośćuczynienia z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od określonego dnia, poprzedzającego dzień wyrokowania, odsetki te powinny być zasądzone zgodnie z żądaniem pozwu, o ile tylko w toku postępowania zostanie wykazane, że dochodzona suma rzeczywiście się powodowi należała tytułem zadośćuczynienia od wskazanego przez niego dnia. Nie dochodzi do naruszenia art. 455 k.c. oraz art. 817 k.c. jeśli – przy zachowaniu należytej staranności – wyjaśnienie okoliczności istotnych dla ujawnionej krzywdy powoda było możliwe już przed datą wyrokowania.

Tezy redakcyjne Legalis

I ACa 5/20 – wyrok SA Kraków z dnia 24-06-2020

Ustalenie wysokości świadczenia mającego kompensować nieuchwytną ze swej natury krzywdę, spowodowaną następstwami zdarzenia szkodzącego za pomocą jedyne go środka, który ustawodawca pozostawił w rękach sądu, a przy tym środka w tym przypadku niedoskonałego, jakim są pieniądze, musi wiązać się z pewną swobodą pozostawioną sędziowskiemu uznaniu, opartemu na ocenie całokształtu materiału procesowego, mogącego wskazywać na czynniki determinujące wymiar takiego uszczerbku u indywidualnie określonego pokrzywdzonego.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 241/20 – wyrok SA Lublin z dnia 05-05-2020

Przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia, które ze swej istoty ma jednorazowo rekompensować całą krzywdę (a więc również skutki przyszłe), ustalone w sprawie trwałe skutki zdarzenia powinny być szczególnie wnikliwie uwzględniane tak, by te „przyszłe” elementy

krzywdy zostały „z góry” zrekompensowane w przyznanym już zadośćuczynieniu.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 835/18 – wyrok SA Kraków z dnia 27-02-2020

Wysokość zadośćuczynienia nie jest zależna wyłącznie od wysokości trwałego uszczerbku na zdrowiu. Na określenie właściwej wysokości zadośćuczynienia wpływa szereg innych czynników, w tym czas pobytu w szpitalu, zakres ograniczeń w samodzielnym funkcjonowaniu, skutki i ograniczenia na przyszłość, czas odczuwania i intensywność dolegliwości bólowych i inne. Wysokość zadośćuczynienia musi uwzględniać przytoczone powyżej przesłanki, a ewentualne miarkowanie wysokości zadośćuczynienia nie może prowadzić do pewnej symboliczności zapłaty. Niewątpliwie wysokość zadośćuczynienia może być określana z wykorzystaniem wiedzy o wysokości zadośćuczynień w podobnych sprawach jednak zawsze musi uwzględniać specyfikę konkretnego przypadku. Ponadto powinna pozostawać w relacji do przeciętnej stopy życiowej społeczeństwa przy zachowaniu kompensacyjnej roli.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 144/19 – wyrok SA Kraków z dnia 26-02-2020

Cywilistyczne ujęcie zadośćuczynienia przewidzianego w przepisie art. 445 k.c. zakłada, iż pełni ono funkcję kompensacyjną; przyznana suma pieniężna ma stanowić przybliżony ekwiwalent poniesionej przez poszkodowanego szkody niemajątkowej. Powinna wynagrodzić doznane cierpienia fizyczne i psychiczne oraz ułatwić przezwycięzenie ujemnych przeżyć, aby w ten sposób przynajmniej częściowo przywrócić została równowaga zachwiana na skutek zdarzenia.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 628/19 – wyrok SA Kraków z dnia 08-01-2020

Jeżeli kilka osób ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym to ich odpowiedzialność jest solidarna. Stwierdzenie zatem, że strona pozwana taką odpowiedzialność wobec powoda ponosi jest wystarczające dla rozstrzygnięcia sprawy, skoro przy ewentualnej odpowiedzialności solidarnej powód może dochodzić całości świadczenia od wybranego przez siebie dłużnika.

Teza redakcyjna Legalis

I CSK 479/18 – wyrok SN – Izba Cywilna z dnia 29-11-2019

Solidarna współodpowiedzialność kilku podmiotów na podstawie art. 441 § 1 k.c. dotyczy przypadków, gdy konsekwencją ich zachowania jest jedna szkoda, niezależnie czy wywołana jednym zdarzeniem, czy kilkoma zdarzeniami. Ma ona miejsce wówczas, gdy w sferze dóbr prawnie chronionych poszkodowanego nie można oznaczyć (wydzielić) uszczerbków wywołanych zachowaniami poszczególnych podmiotów za nie odpowiadających. Innymi słowy, szkoda jest ze swej natury niepodzielna lub nie jest możliwe przypisanie poszczególnym podmiotom uszczerbku, który złożył się na całość szkody doznanej przez poszkodowanego.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 784/18 – wyrok SA Kraków z dnia 05-06-2019

Pozwany ubezpieczyciel ponosi odpowiedzialność za całość szkody, skoro powódka doznała jednej szkody, na skutek jednego zdarzenia – konkretnego wypadku komunikacyjnego, który miał miejsce w konkretnych okolicznościach faktycznych.

Teza redakcyjna Legalis

II AKa 13/18 – wyrok SA Warszawa z dnia 21-03-2018

1. Odpowiedzialność oskarżonych w zakresie przypisanego czynu kształtuje forma współsprawstwa. Współsprawstwo, od strony przedmiotowej nie musi polegać na realizacji wszystkich znamion czasownikowych ujętych w opisie czynu zabronionego. Wymaga natomiast, by sprawca podjął takie zachowanie, które na gruncie przyjętego porozumienia stanowiło konieczny lub bardzo istotny warunek realizacji przez innego współsprawcę znamion czynu zabronionego.

2. Obowiązek naprawienia szkody na podstawie art. 46 § 1 k.k. został orzeczony na rzecz tych przedmiotów, które złożyły taki wniosek. Zasadnie uznał przy tym sąd I instancji zasadę solidarności dłużników (art. 441 § 1 k.c.), skoro odpowiedzialność cywilna wynika z deliktu (art. 415 k.c.) a tę odpowiedzialność kształtuje forma współsprawstwa.

Tezy redakcyjne Legalis

V CSK 448/18 – postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 11-04-2019

Przepis art. 440 k.c. stosuje się tylko w takich sytuacjach, w których znajduje to usprawiedliwienie w zasadach współżycia społeczne-

go, przy uwzględnieniu okoliczności danej sprawy. Przy czym nawet dysproporcja w pozycji majątkowej stron nie stanowi wystarczającej przesłanki „miarkowania”, niezależnej od innych okoliczności.

I ACa 896/18 – wyrok SA Katowice z dnia 29-01-2019

Przepis art. 440 k.c. daje podstawę do ograniczenia zasądzanego odszkodowania w sytuacji, gdy z uwagi na stan majątkowy poszkodowanego lub zobowiązanego wymagają tego zasady współżycia społecznego. Sam zły stan majątkowy osoby zobowiązanej do odszkodowania nie jest wystarczający do ograniczenia wysokości tego odszkodowania, jeżeli nie znajduje to usprawiedliwienia w zasadach współżycia społecznego. Pozwany wnosząc o miarkowanie odszkodowania powołuje się na swą sytuację zadłużenia wynikającego z nieporadności spowodowanej stanem psychicznym i wiekiem. Należy wszelako zauważyć, że pozwany znalazł się w dalece niekorzystnej sytuacji majątkowej z uwagi na własne działania i nie sposób uznać, że zasady współżycia społecznego uzasadniać miałyby w tych okolicznościach zmniejszenie odszkodowania należnego powodce, która również znajduje się w trudnej sytuacji majątkowej.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 1895/15 – wyrok SA Warszawa z dnia 22-09-2016

1. Uznanie powództwa to czynność procesowa rezygnacji pozwanego z obrony, czyli akt jego dyspozycyjności, w którym nie tylko uznaje samo żądanie powoda, ale i to, że uzasadniają go przytoczone przez powoda okoliczności faktyczne i godzi się na wydanie wyroku uwzględniającego to żądanie. Sąd jest związany uznaniem powództwa, chyba że jest ono sprzeczne z prawem, przez co rozumie się sprzeczność z przepisami bezwzględnie obowiązującymi, albo zmierza do obejścia prawa lub jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Jeżeli żadna z tych okoliczności nie zachodzi sąd jest obowiązany wydać wyrok zgodny z uznaniem powództwa, bez względu na to, czy uznanie znajduje uzasadnienie w okolicznościach sprawy.

2. Reguły rozkładu ciężaru dowodu z art. 6 k.c. nie można rozumieć w ten sposób, że zawsze, bez względu na okoliczności sprawy, obowiązek dowodzenia wszelkich faktów o zasadniczym dla rozstrzygnięcia sporu znaczeniu spoczywa na stronie powodowej. Jeżeli powód wykazał wystąpienie faktów przemawiających za słusznością

dochodzonych pretensji, wówczas to pozwanego obarcza ciężar udowodnienia okoliczności uzasadniających jego zdaniem oddalenie powództwa.

3. Stwierdzenie naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. winno być poprzedzone ustaleniem, że pisemne motywy rozstrzygnięcia poddanego kontroli instancyjnej są tak wadliwe, iż nie zawierają danych pozwalających na jej przeprowadzenie.

4. Art. 440 k.c. nie może podlegać wykładni rozszerzającej, a określone w tym przepisie przesłanki, odnoszące się do stanu majątkowego jednej ze stron i zasad współżycia społecznego, są jedy-
nymi, które sąd może wziąć pod rozwagę dokonując miarkowania świadczenia odszkodowawczego. Wykluczone więc jest zastosowanie tego rozwiązania wyłącznie z uwagi na pogorszenie stanu zdrowia osoby zobowiązanej.

Tezy redakcyjne Legalis

KAZUS nr 7

Konstanty A. zawarł z BUD sp. z o.o. umowę o roboty budowlane, których przedmiotem była budowa domu. W umowie strony określiły wszelkie niezbędne kwestie, a szczegóły techniczne wskazały szczegółowo w załącznikach do umowy. BUD sp. z o.o. w wykonaniu zawartej umowy wybudował dom. Po 2 latach zamieszkiwania w budynku, zaczęły wychodzić na jaw kolejne wady w procesie budowy oraz wykończenia niektórych elementów budynku. Konstanty A. zwracał się do BUD sp. z o.o. o dokonanie stosownych napraw. Początkowo naprawy te były dokonywane. Z biegiem czasu BUD sp. z o.o. zaczął odmawiać wykonywania kolejnych napraw podnosząc, że nie ponosi winy, a wady wynikają z niewłaściwego użytkowania budynku. Konstanty A. zwrócił się do biegłego z listy sądowej, będącego specjalistą z zakresu budownictwa, o wydanie opinii w sprawie. Biegły ten stwierdził, że niektóre elementy budynku zostały wykonane niezgodnie z zasadami oraz, że w znacznym zakresie użyto materiałów gorszej jakości w stosunku do materiałów wskazanych w projekcie budowlanym. Konstanty A. postanowił również wykonać część napraw na koszt BUD sp. z o.o. przy pomocy innych podmiotów, w sytuacji kiedy BUD sp. z o.o. odmawiał dokonania napraw.

Pytania:

1. Na czym polega gwarancja w umowie na roboty budowlane?
2. Na czym polega rękojmia w umowie na roboty budowlane?
3. Czy Konstanty A. jest uprawniony wykonać naprawy na koszt BUD sp. z o.o.?
4. Czy Konstanty A. może wykorzystać opinię biegłego w toku sprawy sądowej przeciwko BUD sp. z o.o.

Odpowiedzi:

1. Gwarancja to pisemne zapewnienie wykonawcy co do jakości wykonanych robót budowlanych. W oświadczeniu gwarancyjnym określa się obowiązki gwaranta, czyli wykonawcy i uprawnienia inwestora w przypadku stwierdzenia wad robót budowlanych. Wykonawca może być zobowiązany w szczególności do zwrotu zapłaconego wynagrodzenia (zazwyczaj w części) lub też dokonania stosownych napraw.

2. Wykonawca budynku jest odpowiedzialny względem inwestora za wady fizyczne i prawne. W tym zakresie mają zastosowanie przepisy o rękojmi z tytułu sprzedaży.
3. Konstanty A. może zlecić wykonanie napraw innemu podmiotowi na koszt BUD sp. z o.o. w sytuacji, kiedy odmawia on wykonania niezbędnych napraw.
4. Tak, Konstanty A. może posłużyć się w celach dowodowych opinią biegłego, jako tzw. opinią prywatną.

Rozwiązanie:

W związku z faktem, iż BUD sp. z o.o. nie wywiązał się właściwie z umowy, to Konstanty A. może domagać się dokonania napraw, opierając swoje roszczenie zarówno na przepisach o gwarancji, jak również na przepisach o rękojmi. Jest uprawniony do domagania się takich napraw, które sprawiają, że budynek będzie w całości odpowiadał ustaleniom umownym, zarówno w zakresie wykonania, jak również użytych materiałów.

Podstawa prawna:

art. 577 Kodeksu cywilnego, art. 556 Kodeksu cywilnego, art. 647 Kodeksu cywilnego.

Wybrane orzecznictwo:

I AGa 153/19 – wyrok SA Poznań z dnia 03-03-2020

Wykonania umowy o roboty budowlane nie należy utożsamiać z bezusterkową realizacją zobowiązania. Przepis art. 647 k.c. wskazuje, że podstawowym obowiązkiem wykonawcy robót budowlanych jest oddanie przewidzianego w umowie obiektu, wykonanego zgodnie z projektem i z zasadami wiedzy technicznej, zaś podstawowymi obowiązkami zamawiającego są odebranie obiektu i zapłata umówionego wynagrodzenia. Dedukuje się stąd, że inwestor ma obowiązek odbioru obiektu budowlanego wykonanego zgodnie z projektem i zasadami wiedzy technicznej, a strony umowy o roboty budowlane nie mogą uzależnić wypłaty wynagrodzenia należnego wykonawcy od braku jakichkolwiek usterek.

Teza redakcyjna Legalis

I AGa 78/19 – wyrok SA Białystok z dnia 04-02-2020

Umowa o roboty budowlane jest podtypem umowy o dzieło, a kryterium odróżniającym nie jest samo nazewnictwo stosowane wobec stron umowy ale wielkość i złożoność danej inwestycji – umowa o roboty budowlane dotyczy większych przedsięwzięć o zindywidualizowanych właściwościach fizycznych i użytkowych. Cechuje się takimi elementami, jak: zastosowanie dokumentacji projektowej, korzystanie z dziennika budowy, przekazanie terenu budowy lub jego wyodrębnionej części, występowanie zinstytucjonalizowanego nadzoru.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 857/18 – wyrok SA Lublin z dnia 21-01-2020

1. Norma wynikająca z art. 65 § 1 k.c. nakazuje tak tłumaczyć oświadczenia woli, jak wymagają tego okoliczności, w których zostało złożone. Tłumaczenie oświadczenia woli, o którym mówi art. 65 k.c., stanowi zespół czynności prowadzących do ustalenia znaczenia tej wypowiedzi. W pierwszej kolejności chodzi o ustalenie, czy dana wypowiedź ma istotnie spełniać funkcję regulującą (czy jest oświadczeniem woli), a dopiero w dalszej kolejności o ustalenie jej znaczenia istotnego z prawnego punktu widzenia (treść dokonywanej regulacji). Ogólne reguły interpretacyjne zawiera § 2 przepisu, który nie pozwala na nadawanie pierwszorzędного znaczenia dosłownemu brzmieniu umowy, lecz pierwszoplanowo nakazuje badać zgodny zamiar stron. Gdy odbiorca oświadczenia wie, jakie znaczenie nadawała mu osoba składająca oświadczenie, wówczas wykładnia tego oświadczenia zgodnie z § 1 przepisu polega na nadaniu mu takiego sensu, jaki nadał składający oświadczenie, a trafnie rozpoznał jego adresat. W konsekwencji wskazuje się, że organ stosujący prawo w takim przypadku jest związany taką wykładnią oświadczeń woli dokonaną przez strony.

2. Określenie w umowie wynagrodzenia ryczałtowego powiązane jest dla wykonawcy z ryzykiem powstania ewentualnej straty związanej z nieprzewidzianym wzrostem rozmiaru pracy (nieuwzględnieniem określonych czynności cząstkowych czy też materiałów) lub kosztów pracy, lecz jest to dopuszczalne z perspektywy swobody umów, gdyż skutki te równoważy sytuacja prawna zamawiającego, który nie może żądać obniżenia wynagrodzenia ryczałtowego wykonawcy nawet w przypadku, gdyby przyjmujący zamówienie osiągnął

wyższe od oczekiwanych korzyści, na przykład wskutek poniesienia niższych niż zakładane kosztów rzeczywistych.

Tezy redakcyjne Legalis

V ACa 576/19 – wyrok SA Gdańsk z dnia 19-12-2019

Okoliczność, że pozwany jako profesjonalista w branży budowlanej podjął się wykonywania robót budowlanych bez wymaganej dokumentacji, zezwoleń administracyjnych, czy nadzoru technicznego osób uprawnionych, nie zmienia charakteru prawnego zawartej przez strony umowy. Dla rozróżnienia umowy o roboty budowlane i umowy o dzieło istotne jest bowiem to, że ze względu na przedmiot umowy warunki te musiały być spełnione.

Teza redakcyjna Legalis

I AGa 190/18 – wyrok SA Białystok z dnia 25-10-2019

1. Zgodnie z art. 471 k.c. za szkodę wynikłą z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania odpowiada dłużnik, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które nie ponosi on odpowiedzialności. Stosownie zaś do treści art. 476 k.c. – dłużnik dopuszcza się zwłoki (kwalifikowana forma opóźnienia), gdy nie spełnia świadczenia w terminie, chyba że przekroczenie terminu spełnienia świadczenia jest następstwem okoliczności, za które nie ponosi on odpowiedzialności. Powyższe przepisy w sposób wyraźny ustanawiają domniemanie, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania, w tym nieterminowe wykonanie zobowiązania – jest następstwem okoliczności zawinionych przez dłużnika, co ma istotne znaczenie dla rozkładu ciężaru dowodu. To dłużnik winien wykazać, że niewykonanie zobowiązania, bądź wadliwe jego wykonanie (w tym nieterminowe) nastąpiło z przyczyn obiektywnych, za które nie ponosi odpowiedzialności. W realiach niniejszej sprawy oznacza to, że powódka, chcąc uwolnić się od odpowiedzialności kontraktowej z tytułu kary umownej, powinna była obalić domniemanie z art. 476 k.c. i wykazać, że opóźnienie w wykonaniu umowy nie było zwłoką.

2. Prawo sądu do przeprowadzania dowodu z urzędu w żadnym wypadku nie może służyć usuwaniu skutków uchybień procesowych stron. Sąd orzekający nie ma bowiem obowiązku podejmowania określonych czynności z urzędu niejako wyręczając stronę.

3. Zastrzeżenie kary umownej na wypadek zwłoki w spełnieniu świadczenia z istoty zakłada, że zobowiązanie zostanie wykonane.

Okoliczność tę strony uwzględniły zastrzegając karę umowną. W takiej sytuacji sam fakt wykonania zobowiązania (bez innych okoliczności z tym związanych) nie mógł stanowić wystarczającego argumentu za zmiarkowaniem kary, bowiem to na tę właśnie okoliczność strony zastrzegły na rzecz zamawiającego tę formę kompensaty.

Opubl. OSAB rok 2019, nr 4, poz. 36.

II CSK 762/17 – wyrok SN – Izba Cywilna z dnia 24-01-2019

W obrocie między przedsiębiorcami zakres obowiązku zbadania rzeczy w chwili wydania będzie uzależniony od okoliczności konkretnej sprawy, wielkości dostawy, rodzaju rzeczy, ustalonych zwyczajów dotyczących badania np. reprezentatywnego, losowego itp. W przypadku sprzedaży wieloelementowego zbioru rzeczy oznaczonych co do gatunku, o niejednorodnym składzie i właściwościach poszczególnych rzeczy stwierdzenie wad elementów zbioru nie pozwala automatycznie na przyjęcie wadliwości całego zbioru.

Opubl. Legalis.

W przypadku sprzedaży wieloelementowego zbioru rzeczy oznaczonych co do gatunku, o niejednorodnym składzie i właściwościach poszczególnych rzeczy, stwierdzenie wad elementów zbioru nie pozwala automatycznie na przyjęcie wadliwości całego zbioru.

Opubl. OSNC 2020/A/17.

V CSK 64/18 – postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 26-06-2018

Wada rzeczy uzasadniająca odpowiedzialność gwaranta, o jakiej mowa w art. 577 § 1 Kodeksu cywilnego, musi dotyczyć cech użytkowych rzeczy i może polegać na ujawnieniu się cechy, która zmniejsza użyteczność rzeczy ze względu na jej przeznaczenie zgodne z celem umowy sprzedaży. Chodzi tu o wadę wynikającą z przyczyn tkwiących w rzeczy w momencie jej wydania.

KIO 796/18 – wyrok KIO z dnia 09-05-2018

Odpowiedzialność z tytułu gwarancji jakości wynika z faktu jej udzielenia kupującemu. Gwarancja jest umową między gwarantem a beneficjentem gwarancji (kupującym), której treść jest określona oświadczeniem gwarancyjnym. Oświadczenie gwarancyjne stanowi niezależną od sprzedaży podstawę odpowiedzialności podmiotu,

który je składa, przy czym obecnie nie musi mieć ono konkretnej formy pisemnej, nie musi też być przedstawione w formie dokumentu.

I ACa 19/17 – wyrok SA Białystok z dnia 08-06-2017

Przez roboty budowlane należy rozumieć budowę, przebudowę, montaż, remont lub rozbiórkę obiektu budowlanego wymagającą pozwolenia na budowę. Warunkiem uznania prac za remont, jest odtwarzanie stanu pierwotnego, poprzez wymianę określonych elementów, częstokroć przy użyciu bardziej nowatorskich materiałów. Tym remont odróżnia się od bieżącej konserwacji, która polega wyłącznie na dokonywaniu zabiegów mających na celu zachowanie danej konstrukcji w należyтым stanie. W niniejszej sprawie prace związane z docieplaniem elewacji polegały na starannym przygotowaniu powierzchni, usunięciu wszelkich nieczystości, przygotowaniu podłoża przed jego ociepleniem, a także na szczegółowych pracach związanych z samym ociepleniem i jego wykonaniem. W przypadku remontu natomiast odtworzenie stanu pierwotnego wymagałoby naprawy czy też wymiany albo odnowienia jedynie części obiektu budowlanego. W konsekwencji sąd uznał, że w przedmiotowej sprawie nie sposób podzielić stanowiska, że przeprowadzone prace miały charakter wyłącznie prac konserwacyjno-modernizacyjnych.

Aby można było mówić o remoncie musi istnieć remontowany obiekt, dlatego też przy remoncie następuje zazwyczaj wymiana poszczególnych elementów obiektu i zastąpienie ich nowymi. W tym wypadku remont elewacji polegał na głębszej ingerencji w pierwotną substancję budowlaną, niż tylko na zabiegach upiększających. Prace te miały być wykonane zgodnie z zatwierdzonym projektem budowlanym, który stanowił integralną część pozwolenia na budowę, a zatem należy je kwalifikować jako realizowane w ramach umowy o roboty budowlane.

V CSK 580/16 – wyrok SN – Izba Cywilna z dnia 08-06-2017

Dokument gwarancyjny, wystawiony przez wytwórcę, może zawierać postanowienie, że naprawy i inne usługi gwarancyjne będzie wykonywać za wytwórcę przedsiębiorstwo obsługi gwarancyjnej. Postanowienie takie jest skuteczne względem kupującego, który przyjął dokument gwarancyjny i oświadczył, że zapoznał się z jego treścią i akceptuje zawarte w nim postanowienia umowne. W takim przypadku kupujący może wykonać uprawnienia z tytułu napraw i innych

usług gwarancyjnych tylko względem tego przedsiębiorstwa. Umowa o wykonywanie świadczeń gwarancyjnych (art. 577–582 k.c.) zawarta przez sprzedawcę lub wytwórcę rzeczy z wyspecjalizowanym przedsiębiorstwem, do którego zadań należy tego rodzaju działalność, ma charakter umowy na rzecz osoby trzeciej, o której mowa w art. 393 k.c.

I ACa 547/16 – wyrok SA Białystok z dnia 08-12-2016

Odpowiedzialność wykonawcy z tytułu nieusunięcia w wyznaczonym terminie wad robót budowlanych, ujawnionych w okresie gwarancji, której treść wyznaczał przepis art. 577 i nast. k.c. w zw. z art. 638 k.c., ma miejsce wtedy, gdy stwierdzone wady obniżają parametry eksploatacyjne rzeczy, nie zaś samą jej estetykę.

I ACz 736/16 – wyrok SA Białystok z dnia 08-12-2016

Odpowiedzialność wykonawcy z tytułu nieusunięcia w wyznaczonym terminie wad robót budowlanych ujawnionych w okresie gwarancji, której treść wyznaczał przepis art. 577 i nast. k.c. w zw. z art. 638 k.c., ma miejsce wtedy, gdy stwierdzone wady obniżają parametry eksploatacyjne rzeczy, nie zaś samą jej estetykę.

I ACa 492/16 – wyrok SA Kraków z dnia 14-07-2016

Przepisy o umowie o dzieło nie zawierają pełnej regulacji rękojmi za wady dzieła, ale poprzez art. 638 k.c. odsyłają do stosowania przepisów o rękojmi przy sprzedaży. Nie zawierają one także regulacji dotyczącej gwarancji jakości, brak też stosownego odesłania do przepisów o gwarancji jakości dotyczącej umowy sprzedaży. Ta niewątpliwa luka w prawie winna być wypełniona zastosowaniem przepisów art. 577 i nast. k.c. przez analogię, o ile same postanowienia umowy gwarancji dostatecznie określonych zdarzeń nie regulują.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 746/15 – wyrok SA Szczecin z dnia 22-12-2015

1. Treść oświadczenia gwarancyjnego co do zasady winna odpowiadać regułom określonym w art. 577 k.c., który w związku z art. 353¹ k.c. można w drodze analogii zastosować także i przy umowie o roboty budowlane. Udzielenie gwarancji będzie zatem skuteczne wówczas, gdy strony określą obowiązki gwaranta i uprawnienia inwestora w przypadku ujawnienia się wady.

2. W artykule 120 § 1 zdanie drugie k.c. mowa jest literalnie o początku biegu przedawnienia w dniu, „w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby wierzyciel podjął czynność powodującą stan wymagalności w najwcześniejszym możliwym terminie”. Ten najwcześniejszy termin, to moment, w którym zrealizują się wszystkie przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej, a zatem ze stanu bezprawności kontraktowej wyniknie dla wierzyciela szkoda, pozostająca z nim w związku przyczynowym. Już wówczas wierzyciel przez wezwanie dłużnika do spełnienia świadczenia odszkodowawczego może spowodować wymagalność powstałego na jego rzecz roszczenia. Dłużnik powinien to świadczenie spełnić po upływie odpowiedniego czasu, ustalonego zgodnie z kryterium niezwłoczności z art. 455 k.c.

II GSK 1663/18 – wyrok NSA (N) z dnia 10-05-2019

1. Z przepisów ustawy – Kodeks cywilny – regulujących umowę o dzieło, w relacji do przepisów odnoszących się do umów o świadczenie usług, do których odpowiednio mają zastosowanie przepisy o zleceniu, których naruszenie zarzuca wynika, że między stronami umowy o dzieło nie występuje jakikolwiek stosunek zależności lub podporządkowania, że przyjmujący zamówienie, zobowiązując się do wykonania dzieła, może współdziałać z zamawiającym, jeżeli współdziałanie to jest potrzebne do wykonania dzieła i nie ciąży na nim zasadniczo obowiązek osobistego wykonania dzieła, chyba że wynika to z umowy o dzieło lub charakteru dzieła, że przedmiot umowy o dzieło może być określony w różny sposób i różny może być stopień dokładności takiego określenia, pod warunkiem, że nie budzi wątpliwości o jakie dzieło chodzi, oraz że cechą konstytutywną dzieła jest samoistność rezultatu.

2. W tym też kontekście, jeżeli za uzasadniony uznać wniosek, że przedmiotem umowy o dzieło jest doprowadzenie do powstania samoistnego, jednorazowego oraz weryfikowalnego rezultatu (materialnego lub niematerialnego) – i rzecz jasna, bez względu przy tym na rodzaj i intensywność świadczonej w tym celu pracy i staranności – co oznacza, że dzieło jest w każdym przypadku wytworem przyszłym, który w momencie zawarcia umowy nie istnieje, to nie może i nie powinno tym samym budzić żadnych wątpliwości, że istotnym kryterium umożliwiającym odróżnienie umowy o dzieło od umowy zlecenia lub umowy o świadczenie usług jest możliwość poddania dzieła sprawdzianowi na istnienie wad fizycznych, co stanowi jednocześnie charakterystyczny (i dystynktywny) element umowy o dzieło.

3. Nie dość, że „odnotowania określonej liczby cen” nie sposób jest uznać za dostateczne określenie cech oraz parametrów indywidualizujących „dzieło” stanowiące przedmiot wymienionych umów, co stanowi warunek konieczny sprawdzianu na wady fizyczne dzieła, to przede wszystkim w rozpatrywanej sprawie nie sposób jest pominąć ten jej aspekt, który odnosi się do tego, w jaki sposób zamawiający weryfikował (należyte) wykonania wymienionych umów przez „przyjmujących zamówienie”.

II GSK 1249/17 – wyrok NSA (N) z dnia 10-05-2019

Istotnym kryterium umożliwiającym odróżnienie umowy o dzieło od umowy zlecenia lub umowy o świadczenie usług jest możliwość poddania dzieła sprawdzianowi na istnienie wad fizycznych, co stanowi jednocześnie charakterystyczny (i dystynktywny) element umowy o dzieło. Znajduje to swoje potwierdzenie w normatywnej treści art. 638 § 1 k.c., z którego wynika, że do odpowiedzialności za wady dzieła stosuje się odpowiednio przepisy o rękojmi przy sprzedaży. Nie chodzi przy tym o to, aby ocena odnośnie do istnienia wad dokonywana była z punktu widzenia zgodności rezultatu umowy z jej treścią (treścią stosunku zobowiązaniowego), bo ta zawsze przecież jest dokonywana w odniesieniu do wszystkich umów obligacyjnych w aspekcie odnoszącym się do ewentualnej odpowiedzialności stron za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania (art. 471 k.c.), lecz o to, aby w ogóle była możliwa ocena uzgodnionego przez strony rezultatu według odpowiednio stosowanych przepisów o rękojmi (art. 638 w związku z art. 556 § 1 i § 2 k.c.), a więc, innymi słowy, również o to, aby w ogóle było możliwe odpowiednie zastosowanie przepisów o odpowiedzialności za wady.

I ACa 300/18 – wyrok SA Białystok z dnia 05-03-2019

Właściciele lokali mogą skutecznie przenieść na wspólnotę mieszkaniową uprawnienia przysługujące im wobec sprzedawcy lokali w związku z wadami fizycznymi nieruchomości wspólnej. Okoliczność, że członkowie zarządu wspólnoty także są stronami umów przelewu wierzytelności, w których jednocześnie reprezentują wspólnotę, nie stanowi jeszcze o nieważności tych umów, jako podjętych z naruszeniem zakazu dokonywania czynności z samym sobą, wynikającego z art. 108 k.c. W umowach tych wyłączona jest bowiem możliwość naruszenia interesów mocodawcy (wspólnoty), gdyż nie

sposób upatrywać naruszenia interesów wspólnoty mieszkaniowej w tym, że właściciele przenoszą na nią swoje uprawnienia wobec sprzedawcy lokali w związku z wadami fizycznymi nieruchomości wspólnej, skoro dochodząc później przelanych na nią uprawnień, wspólnota realizuje nie tylko interesy właścicieli, ale także interes wspólnoty, polegający na utrzymaniu w należyтым stanie technicznym nieruchomości wspólnej.

Teza redakcyjna Legalis

I CSK 455/18 – postanowienie SN – Izba Cywilna z dnia 02-01-2019

1. W reżimie odpowiedzialności z tytułu rękojmi nie chodzi o wykrycie precyzyjnie określonej wady, bo na to przyjdzie czas, ale o dostrzeżenie jej symptomów, objawów (np. pęknięć, przecieków), zatem już ich wystąpienie oznacza, że wykryto wadę, choćby nie było wiadomo, co jest tego przyczyną.

2. Dla zachowania uprawnień z tytułu rękojmi przez kupujących niezbędne jest dokonanie zawiadomienia przez samego kupującego, a nie przez podmiot trzeci na jego rzecz.

I AGa 136/18 – wyrok SA Szczecin z dnia 20-09-2018

Upływ terminów do dochodzenia roszczeń z tytułu rękojmi oczywiście nie ogranicza uprawnienia powódki do domagania się kompensaty poniesionej szkody na zasadach ogólnych, tj. w oparciu o dyspozycję art. 471 k.c. Za takową nie może być wszakże uznana równowartość nadpłaconej ceny, bowiem tego rodzaju „odszkodowanie” zmierza nie do kompensaty szkody w rozumieniu art. 361 § 2 k.c., lecz do zapewnienia ekwiwalentności świadczeń wprost określonych w umowie. Szkodą w takiej sytuacji byłaby zaś kwota, którą powódka wydatkowała lub byłaby obowiązana wydatkować na doprowadzenie nieruchomości – w zakresie jej uzbrojenia – do stanu zgodnego z zapewnieniami sprzedawcy.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 1257/16 – wyrok SA Warszawa z dnia 24-05-2018

1. Wezwanie do usunięcia wad bez określenia terminu usunięcia wad jest wezwaniem jak najbardziej skutecznym. Oznacza to, że dłużnik winien spełnić świadczenie bez zbędnej zwłoki. Również brak jest podstaw do uznania, że wezwanie nie jest skuteczne z uwagi na

fakt, że brak w tym wezwaniu zagrożenia odstąpieniem od umowy. Odstąpienie od umowy jest uprawnieniem kupującego i brak takiego zagrożenia w wezwaniu do zapłaty mógłby być rozważany jedynie wówczas, gdyby powodowie skorzystali z tego uprawnienia i zachodziła konieczność oceny skuteczności tego odstąpienia. Brak takiego zagrożenia nie ma natomiast znaczenia dla oceny obowiązku pozwanego usunięcia wad.

2. Sam fakt, iż wspólnota mieszkaniowa i członkowie tej wspólnoty to odrębne podmioty, nie oznacza, że wezwanie do usunięcia wad skierowane do pozwanego przez wspólnotę, nie czyni zadość wymaganiom dochowania aktu staranności, o którym była mowa w art. 563 § 1 k.c. Trafnie wskazali bowiem, iż wspólnota, kierując do pozwanego wezwanie do usunięcia wad, działa w imieniu i na rzecz członków tej wspólnoty. Nie powoływała się bowiem na własne uprawnienie, przysługujące jej w ramach szczególnej zdolności sądowej wspólnoty, do domagania się usunięcia wad części wspólnych nieruchomości. Co więcej, o tym, że wspólnota działała w imieniu członków wspólnoty świadczy m.in. fakt, iż wspólnota zorganizowała spotkania mieszkańców – członków wspólnoty z przedstawicielami dewelopera w sprawie stwierdzonych wad. Co istotne, sam pozwany pismem poinformował wspólnotę, że będzie prowadził w ramach rękojmi prace naprawcze klatek schodowych garażu. Pozwany nie kwestionował skuteczności wezwania do usunięcia wad ani podstaw działania wspólnoty.

Tezy redakcyjne Legalis

I ACa 1148/15 – wyrok SA Kraków z dnia 09-12-2015

Zgodnie z art. 556 § 1 k.c., mającym zastosowanie z mocy art. 638 k.c. do umów o dzieło, sprzedawca jest odpowiedzialny względem kupującego, jeżeli rzecz sprzedana ma wadę zmniejszającą jej wartość lub użyteczność ze względu na cel w umowie oznaczony albo wynikający z okoliczności lub z przeznaczenia rzeczy, jeżeli rzecz nie ma właściwości, o których istnieniu zapewnił kupującego, albo jeżeli rzecz została kupującemu wydana w stanie niezupełnym. Sama formalna tylko zgodność rzeczy z normą techniczną nie wyłącza jeszcze skuteczności zarzutu istnienia wady fizycznej rzeczy, gdyż pojęcie wady fizycznej jest szerokie. Decyduje tu kryterium funkcjonalne, obejmujące przeznaczenie rzeczy i jej użyteczność, a nie kryterium normatywno-techniczne.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 896/15 – wyrok SA Białystok z dnia 06-11-2015

1. Istota umowy o dzieło polega zaś na tym, że przyjmujący zamówienie (pozwany) musi doprowadzić swoim działaniem do osiągnięcia rezultatu, którym w okolicznościach niniejszej sprawy było wykonanie projektu budowlanego zgodnie z wymogami prawa budowlanego. Przepisy prawa budowlanego nakładają na projektanta obowiązek opracowania projektu budowlanego w sposób zgodny z m.in.: ustaleniami określonymi w wymaganych decyzjach (w tym decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach), wymaganiami ustawy, przepisami oraz zasadami wiedzy technicznej z uwzględnieniem specyfiki projektowanego obiektu budowlanego, jak również wyjaśnianie wątpliwości dotyczących projektu i zawartych w nim rozwiązań, sporządzanie lub uzgadnianie indywidualnej dokumentacji technicznej i sprawowanie nadzoru autorskiego. Naruszenie wyżej wymienionych obowiązków należy zaś traktować jako nienależyte wykonanie, czy wręcz niewykonanie zobowiązania z umowy wzajemnej.

2. Różnice w regułach odpowiedzialności i trybie dochodzenia roszczeń na podstawie rękojmi i na zasadach ogólnych są istotne i jest rzeczą strony uprawnionej rozważenie określonych zalet i wad każdego z ww. reżimów odpowiedzialności.

Tezy redakcyjne Legalis

KAZUS nr 8

Marianna W. prowadząca działalność gospodarczą pod firmą Marianna W. Total Cleaning od kilkunastu miesięcy świadczyła usługi związane z utrzymaniem czystości na rzecz Tymoteusza L., prowadzącego działalność gospodarczą pod firmą Tymex Tymoteusz L. Początkowo Marianna W. otrzymywała regularnie zapłatę za wykonane usługi, poprzez opłacanie wystawianych przez nią faktur. Niestety, po kilku miesiącach Tymoteusz L. zaczął opóźniać się z zapłatą należności, aby następnie w ogóle przestać opłacać otrzymywane od Marianny W. faktury.

Tymoteusz L. początkowo obiecywał opłacić faktury w późniejszym terminie a następnie zaczął kwestionować wysokość kwot wskazanych w fakturach, a także kwestionować wykonanie prac przez Mariannę W. Żadna ze stron nie zdecydowała się jednak na rozwiązanie umowy. Ponadto Tymoteusz L. nie zwracał otrzymanych faktur jako nieprawidłowych i ograniczał się jedynie do zgłaszania swoich wątpliwości podczas rozmów telefonicznych z Marianną W. oraz jej pracownikami.

Marianna W. postanowiła wystąpić do sądu z powództwem o zapłatę należności wynikających z faktur wraz z należnymi odsetkami. Nie wystąpiła jednak do Tymoteusza L. z przedsądowym wezwaniem do zapłaty.

Pytania:

1. Czy Marianna W. była zobowiązana przed wystąpieniem na drogę sądową wysłać Tymoteuszowi L. przedsądowe wezwanie do zapłaty?
2. Czy Tymoteusz L. w sytuacji kwestionowania kwot faktur był zobowiązany do ich zwrotu Mariannie W.?
3. W jakiej wysokości należą się odsetki Mariannie W. z tytułu opóźnienia w zapłacie faktur?
4. Od jakiego dnia Marianna W. może się domagać odsetek z tytułu nieopłaconych faktur?

Odpowiedzi:

1. Marianna W. nie była zobowiązana do wysyłania przedsądowego wezwania do zapłaty.
2. W sytuacji kwestionowania prawidłowości faktur wystawionych przez Mariannę W. Tymoteusz L. powinien zwrócić Mariannie W. faktury wraz z informacją dotyczącą powodu zwrotu.

3. Marianna W. może się domagać odsetek ustawowych lub też odsetek ustawowych za opóźnienie.
4. Marianna W. może się domagać odsetek od dnia następnego po dniu, w którym upłynął termin zapłaty za każdą z faktur.

Rozwiązanie:

Marianna W. może domagać się od Tymoteusza L. zapłaty za wystawione faktury wraz z odsetkami. Nie ma obowiązku kierowania do Tymoteusza L. przedsądowego wezwania do zapłaty, skoro z okoliczności sprawy wynika, że zwracała się już wcześniej o zapłatę zaległych faktur. Tymoteusz L. nie dokonując zwrotu faktur oraz nie wykazując, dlaczego jego zdaniem i w jakim zakresie Marianna W. nie wywiązywała się z umowy (ograniczając się jedynie do ogólnikowych rozmów telefonicznych), jest zobowiązany do zapłaty faktur wraz z odsetkami.

Podstawa prawna:

art. 353 Kodeksu cywilnego, art. 354 Kodeksu cywilnego, art. 359 Kodeksu cywilnego, art. 481 Kodeksu cywilnego.

Wybrane orzecznictwo:

I AGa 113/19 – wyrok SA Poznań z dnia 29-05-2020

1. Kodeks cywilny w sposób szczególny reguluje stabilizację stosunków prawnych wywołanych złożeniem innej osobie oświadczenia woli. Chodzi o zapewnienie pewności obrotu cywilnoprawnego. Oświadczeń woli nie można składać pozornie, dowolnie ich cofać, czy też dowolnie uchylać się od skutków złożonych oświadczeń. Co do zasady z chwilą dotarcia do adresata oświadczenie woli nie podlega odwołaniu, w tym przejawia się dążenie ustawodawcy do stabilizacji stosunków prawnych, w których oświadczenie zostało złożone. Zgodnie bowiem z art. 61 § 1 zd. 2 k.c., odwołanie oświadczenia, które ma być złożone innej osobie, jest skuteczne, jeżeli doszło jednocześnie z tym oświadczeniem lub wcześniej. A contrario, jeśli oświadczenie odwołujące poprzednie oświadczenie nie dotarło najpóźniej jednocześnie z chwilą złożenia poprzedniego oświadczenia, odwołanie takiego oświadczenia jest prawnie bezskuteczne.

2. Zobowiązania definiuje się jako nakaz takiego postępowania dłużnika, które będzie prowadziło do rzeczywistego osiągnięcia społeczno-gospodarczego celu, dla osiągnięcia którego zobowiązanie zostało stworzone. Należy przy tym badać, jaką rolę dla stron spełniać ma zobowiązanie i jaki jest jego cel gospodarczy, np. ze względu na rodzaj działalności gospodarczej stron, ich profesjonalny charakter lub uzasadnione oczekiwania obu stron.

Tezy redakcyjne Legalis

I AGa 157/19 – wyrok SA Gdańsk z dnia 18-12-2019

Nie można jednak uznać, że w znaczeniu cywilnoprawnym wystawienie faktury kreuje roszczenie wierzyciela lub determinuje jego wymagalność. Można dopatrywać się w nim ewentualnie dowodu potwierdzającego spełnienie własnego świadczenia i stanowiącego jednocześnie wezwanie do spełnienia świadczenia wzajemnego, które może niekiedy wpływać na termin zapłaty, jednak termin ten, a tym samym także wymagalność świadczenia dłużnika, musi mieć podstawę prawną w treści istniejącego między stronami zobowiązania. Inaczej mówiąc, termin zapłaty w fakturze musi być zgodny z treścią zobowiązania, a nie że faktura samodzielnie określa treść zobowiązania.

Teza redakcyjna Legalis

I AGa 137/19 – wyrok SA Kraków z dnia 12-03-2020

Powszechnie przyjmuje się, że powinność współdziałania wierzyciela z dłużnikiem przy wykonywaniu zobowiązania leży przede wszystkim w interesie samego wierzyciela skoro ułatwia on ten sposób osiągnięcia rezultatu w postaci otrzymania od drugiej strony umówionego świadczenia. Z kolei brak takiego współdziałania, które nie może być przez dłużnika wymuszone na drugiej stronie pod postacią roszczenia o charakterze procesowym powoduje, że wierzyciel popada w zwłokę powodując skutki opisane przez art. 486 § 1 k.c. Zwłoka wierzyciela powoduje także, iż wykluczonym jest przypisanie dłużnikowi kwalifikowanego opóźnienia w spełnieniu świadczenia.

Teza redakcyjna Legalis

I AGa 246/19 – wyrok SA Poznań z dnia 04-02-2020

Faktura powinna odzwierciedlać skutecznie dokonane czynności sprzedaży towarów lub usług. Jednakże samo jej wystawienie nie kreuje, per se, opisanego w niej zobowiązania.

I AGa 192/18 – wyrok SA Białystok z dnia 09-05-2019

1. Artykuł 354 § 1 k.c. ustanawia ogólną dyrektywę interpretacyjną, którą należy stosować przy ocenie sposobu wykonania zobowiązania. Obejmuje on wszelkie zobowiązania, nie tylko wynikające z umowy. Wynika z niego, że dłużnik ma wykonać zobowiązanie zgodnie z jego treścią, ale jednocześnie w sposób odpowiadający jego celowi społeczno-gospodarczemu oraz zasadom współżycia społecznego, a ponadto, jeżeli istnieją w tym zakresie ustalone zwyczaje, także w sposób odpowiadający tym zwyczajom. Sposób wykonania zobowiązania wynikającego z umowy określają również ogólne przepisy o wykonaniu zobowiązań, a także przepisy właściwe dla poszczególnych typów zobowiązań umownych.

2. Powszechnie przyjmuje się, że z niewykonaniem mamy do czynienia wówczas, gdy zachowanie się dłużnika całkowicie odbiega od treści łączącego strony stosunku zobowiązaniowego. Nienależyte wykonanie występuje zaś, gdy zachowanie się dłużnika częściowo pozostaje w zgodzie z treścią zobowiązania, a częściowo jest z nią sprzeczne.

Tezy redakcyjne Legalis

I NSNc 28/19 – wyrok SN – Izba Kontroli Nadzw. i Spraw Publicznych z dnia 13-05-2020

W stanie prawnym obowiązującym przed 1 stycznia 2016 r. niedopuszczalne było zastrzeżenie w czynności prawnej odsetek za opóźnienie (art. 481 § 1 k.c.) w wysokości wyższej niż odsetki maksymalne wynikające z art. 359 § 2¹ k.c. Nie przekonuje w szczególności argument odwołujący się do wykładni literalnej art. 359 § 21 k.c., wskazujący, że skoro dotyczy on limitowania odsetek „wynikających z czynności prawnej”, to nie dotyczy to odsetek za opóźnienie, które „wynikają” z ustawy, w tym wypadku z art. 481 k.c. Nie można tracić z pola widzenia, iż ustalenie przez strony wysokości odsetek za opóźnienie oznacza, że zasadniczy element tego stosunku, wyznaczający wysokość zobowiązania dłużnika, ma swoje źródło w czynności prawnej, a więc „wynika” z tej czynności. W takim bowiem wypadku odsetki za opóźnienie mają swoją podstawę (źródło) w art. 481 § 1 k.c., ale ich wysokość wynika z czynności prawnej. Poza tym, celem wprowadzenia ograniczeń wynikających z art. 359 § 2¹ k.c. była bezspornie ochrona dłużnika przed obciążeniem go nadmiernymi odsetkami. Brak jest jakichkolwiek argumentów, które

przemawiałyby za różnicowaniem tej ochrony w zależności od podstawy (źródła) naliczania odsetek. Zmianę art. 481 k.c. obowiązującą od 1 stycznia 2016 r. należy w związku z tym odczytywać jako zmierzającą do usunięcia podnoszonych zastrzeżeń, co do zakresu obowiązywania art. 359 § 2¹ k.c., a nie istotną zmianę stanu prawnego.

V ACa 543/17 – wyrok SA Katowice z dnia 12-10-2018

Ileokroć w ustawie Kodeks cywilny jest mowa o odsetkach ustawowych, bez dalszych dookreśleń (w tym zwłaszcza doprecyzowania, że chodzi o odsetki za opóźnienie), należy mieć na względzie jedynie odsetki kapitałowe.

Teza redakcyjna Legalis

V ACa 611/17 – wyrok SA Katowice z dnia 21-08-2018

1. Rozpoznając powództwo o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności trzeba mieć na względzie, iż powództwo to nie może prowadzić do ponownego merytorycznego rozpoznania sprawy zakończonej prawomocnym orzeczeniem. W takim przypadku nie można dokonać ponownej oceny – według nowych regulacji – zagadnień rozstrzygniętych prawomocnym orzeczeniem, ale można ustalić oddziaływanie zmiany stanu prawnego na istnienie albo możliwość egzekwowania zobowiązania, które zostało stwierdzone w orzeczeniu.

2. Uznając każdy kolejny dzień niewykonania zobowiązania pieniężnego za odrębne zdarzenia oznaczające poszczególne wypadki niewykonania zobowiązania, wywieść należy z art. XLIX § 3 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. nr 16, poz. 94 ze zm.) regułę, że prawem właściwym dla odsetek za opóźnienie powinno być prawo obowiązujące w dniu, za który należą się odsetki. W wypadku odsetek za opóźnienie każdy kolejny dzień opóźnienia jest okresem, za który należą się odsetki. W rezultacie w stosunkach prawnych, które powstały przed dniem 20 lutego 2006 r., od tego dnia należały się odsetki nie wyższe niż odsetki maksymalne, wprowadzone ustawą z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2005 r. nr 157, poz. 1316), choćby strony zastrzegły odsetki wyższe. W kontekście powództwa opozycyjnego przedstawione uwagi prowadzą do wniosku, że wejście w życie ww. ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. spowodowało, iż zobowiązania zapłaty odsetek za opóźnienie, które stwierdzone były tytułami wykonawczymi, w za-

kresie, w którym odsetki te przekraczały wysokość wprowadzonych przedmiotową ustawą z dnia 7 lipca 2005 r. odsetek maksymalnych wygasły i od tego dnia należały się tylko odsetki maksymalne.

Teza redakcyjna Legalis

V ACa 555/17 – wyrok SA Warszawa z dnia 07-03-2018

Przepis art. 481 § 1 k.c. jest wyjątkiem od zasady, że dłużnik odpowiada za szkodę wyrządzoną nieterminowym wykonaniem zobowiązania tylko wtedy, gdy popadnie w zwłokę. Nakazuje dłużnikowi płacić odsetki bez względu na przyczyny uchybienia terminowi płatności sumy głównej. Jedynie sam fakt opóźnienia przesądza, że wierzycielowi należą się odsetki niejako automatycznie. Ponieważ powód nie żądał odsetek ustawowych bez dalszego dookreślenia, brak jest podstaw do przyjęcia, że żądał odsetek kapitałowych uregulowanych w art. 359 § 2 k.c. Sformułowanie „odsetki za zwłokę” mieści się w pojęciu odsetki za opóźnienie, które ma charakter szerszy (opóźnienie kwalifikowane – zawinione stanowi zwłokę). Artykuł 481 § 1 i 2 k.c. obejmuje odsetki zarówno za opóźnienie kwalifikowane, jak i za opóźnienie zwykłe (niezawinione) gdyż każda zwłoka stanowi opóźnienie.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 230/19 – wyrok SA Szczecin z dnia 22-01-2020

Przepis art. 481 k.c. wskazuje na odpowiedzialność odsetkową za opóźnienie w spełnieniu świadczenia, natomiast nie stanowi podstawy ustalenia rozmiaru opóźnienia.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 254/19 – wyrok SA Warszawa z dnia 05-11-2019

Nie zawsze wymagalność roszczenia jest równoznaczna ze stanem opóźnienia dłużnika, gdyż o opóźnieniu tym można mówić wtedy, gdy dłużnik nie spełnia świadczenia niespornego co do zasady i wysokości, niezwłocznie po wezwaniu przez wierzyciela.

Teza redakcyjna Legalis

I ACa 501/18 – wyrok SA Szczecin z dnia 17-10-2019

1. Sąd ma obowiązek dopuszczenia dowodu z dalszych biegłych, gdy zachodzi taka potrzeba, a więc wtedy, gdy przeprowadzona już opinia zawiera istotne luki, jest niekompletna, bo nie odpowiada na

postawione tezy dowodowe, niejasna, czyli nienależycie uzasadniona lub nieweryfikowalna, tj. gdy przedstawiona ekspertyza nie pozwala organowi orzekającemu zweryfikować zawartego w niej rozumowania co do trafności wniosków końcowych.

2. Data początkowa zasądzania odsetek za opóźnienie określana jest indywidualnie, w zależności od zaistniałej w sprawie sytuacji. Jest to albo chwila wezwania do zapłaty, albo określenie wysokości należnego świadczenia dopiero orzeczeniem sądu. W pierwszym przypadku data jest ustalana, gdy od początku znana jest wysokość roszczenia i znajduje ona potwierdzenie w toku przewodu sądowego, wskazując na zasadne twierdzenie powoda zarówno co do przesłanek, jak i wysokości roszczenia. W drugim przypadku datę określa jeżeli z okoliczności sprawy, w których wyniku okazuje się dopiero, czy i w jakiej wysokości przyznać należy świadczenie.

Z recenzji:

Podręcznik zawiera wprowadzenie do prawoznawstwa, a także szerokie omówienie systemu źródeł prawa Rzeczypospolitej Polskiej, które należy ocenić jako niezwykle istotne z uwagi na fakt, iż na terenie Polski funkcjonują różnego rodzaju akty prawne. Mowa tu o aktach prawnych powszechnie obowiązujących, aktach prawnych o charakterze wykonawczym do ustawy oraz aktach prawa miejscowego. Autorka celowo przeanalizowała również akty prawa wewnętrznego oraz prawo Unii Europejskiej. Zrozumienie tych źródeł prawa napotyka bowiem w praktyce na trudności, których wyjaśnienie wydaje się szczególnie istotne dla studentów studiów nieprawniczych.

Druga część podręcznika prezentuje przemyślane i wartościowe studia przypadków, które kładą nacisk na sytuacje często spotykane w praktyce obrotu gospodarczego a jednocześnie wymagające zastosowania odpowiednich norm i instytucji prawa. Ich wartość polega na umiejętnym połączeniu treści praktycznych z trafnie dobranym orzecznictwem.

dr hab. Katarzyna Popik-Konarzewska, prof. WSEI

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie

20-209 Lublin, ul. Projektowa 4

tel.: +48 81 749 17 77

www.wsei.lublin.pl

ISBN – wersja elektroniczna: 978-83-66159-82-2

WSEI LUBLIN
WYDAWNICTWO NAUKOWE
INNOVATIO PRESS